

**T.C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
JANDARMA VE SAHİL GÜVENLİK AKADEMİSİ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

SUÇ ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI

**PATLAYICI MADDE ŞİDDETİNİN
SOSYOEKONOMİK ETKİLERİ**

HAZIRLAYAN

MURAT AYDIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KASIM 2022

T.C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
JANDARMA VE SAHİL GÜVENLİK AKADEMİSİ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

PATLAYICI MADDE ŞİDDETİNİN SOSYOEKONOMİK ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
SUÇ ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI

HAZIRLAYAN
Murat AYDIN

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Gökhan İbrahim ÖĞÜNÇ

ANKARA-2022
“Her Hakkı Saklıdır”

Murat AYDIN tarafından hazırlanan “PATLAYICI MADDE ŞİDDETİNİN SOSYOEKONOMİK ETKİLERİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Suç Araştırmaları Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Gökhan İbrahim ÖĞÜNÇ

Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Suç Araştırmaları Ana Bilim Dalı

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

(İmza)

Başkan: Prof. Dr. Vesile ŞENTÜRK CANKORUR

Ankara Üniversitesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

(İmza)

Üye: J. Alb. Doç. Dr. Naci AKDEMİR

Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Suç Araştırmaları Ana Bilim Dalı

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

(İmza)

Tez Savunma Tarihi: .../11/2022

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Doç.Dr. Naci AKDEMİR

J.Alb.

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Murat AYDIN
09/11/2022

T.C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
JANDARMA VE SAHİL GÜVENLİK AKADEMİSİ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

PATLAYICI MADDE ŞİDDETİNİN SOSYOEKONOMİK ETKİLERİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Murat AYDIN
Kasım 2022

ÖZET

Bu çalışma ile patlayıcı madde saldırıların oluşturduğu şiddetin sosyoekonomik etkileri ortaya konulacaktır. Şiddetin insanlar üzerinde oluşturduğu etki şiddetin türlerine göre değişmektedir fakat patlama reaksiyonunun saniyenin binde biri gibi bir sürede, 3000-4000C°'lik bir sıcaklıkta ve santimetre kareye etki eden ortalama 305 tonluk (300 kilogram bar) bir kuvvetle ortaya çıkması, patlayıcı madde şiddetin etkisini ve boyutunu arttırmaktadır. Kontrolsüz olan bu gücün oluşturduğu şiddet; çocuk, kadın, yaşlı demeden tüm bireyler için "ayrım yapmayan" riskler oluşturmaktadır. Tanımlayıcı tipte yapılan bu çalışmanın amacı patlayıcı madde şiddetinin (*patlayıcı madde kullanılarak gerçekleştirilen saldırıların oluşturduğu şiddet*) sosyoekonomik etkileri belirlemektir. Bu kapsamda, Ankara ilinde meydana gelen 10 Ekim 2015 Ankara Tren Garı, 17 Şubat 2016 Merasim Sokak ve 13 Mart 2016 Kızılay Güvenpark terör saldırılarından doğrudan ve dolaylı olarak etkilenmiş olan 184 kişiye anket uygulanmıştır. Ankete hem sosyal hareketliliği hem de ekonomik üretkenliği en üst seviyede olan insanlar katılmış olup erkeklerin oranı %72,8 ve 30-49 yaş arasındaki orta yaşlardaki bireylerin oranı ise %85,3'dir. Araştırmaya katılanların yaklaşık %8'inin evlerinde, %40'ının ise iş yerlerinde hafif cam kırıkları vb. küçük çapta hasarlar meydana gelmiştir. Ayrıca katılımcıların aile üyelerinde %16,8 oranında hafif düzeyde yaralanmalar meydana gelmiştir. Bu saldırılarda 173 kişinin hayatını kaybetmesi ve 441 kişinin de yaralanmış olmasına rağmen patlama merkezi dışındaki insanların ve yapıların fiziksel olarak nispeten daha az etkilediği anlaşılmaktadır. Güvenpark ve Merasim Sokak saldırılarının araç bomba şeklinde yolda yapılması ve Tren Garı saldırısının da canlı bomba şeklinde açık alanda ve üzerinde patlayıcı taşıma kısıtından dolayı daha az patlayıcı ile yapılması iş yerleri ile evlerde az hasar olmasının en önemli nedenidir. Ayrıca açık alanda yapılan saldırılarda patlama şiddeti, metro istasyonu, bina içi gibi kapalı alanda yapılan saldırılara göre daha azdır ve yapı üzerinde daha az hasara neden olmaktadır. Çalışma sonucunda dikkat çeken bir husus ise; katılımcıların %84,6'sı gibi büyük kısmının patlayıcı madde kullanılan suçlardan, diğer suçlara kıyasla psikolojik olarak daha fazla etkilendiklerini belirtmeleridir.

Bilim Kodu : 113520, 114111

Anahtar Kelimeler : Patlayıcı madde şiddeti, Şiddet, Sosyoekonomik etkiler, El yapımı patlayıcı (EYP) madde, Kolektif şiddet, Ankara'daki terör saldırıları

Sayfa Adedi : 137

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Gökhan İbrahim ÖĞÜNÇ

T.R.
MINISTRY OF INTERIOR
GENDARMERIE AND COAST GUARD ACADEMY
SECURITY SCIENCES INSTITUTE

THE IMPACT OF EXPLOSIVE VIOLENCE ON SOCIOECONOMY
(M.Sc Thesis)

Murat AYDIN
November 2022

ABSTRACT

In this study, the socioeconomic dimension of the explosive violence has been revealed. The impact of violence on people varies according to the types of violence but explosion reaction happens in an average force of 305 tons (300 kilograms bar) effecting on a square centimeters in a time of one thousandth of a second and at a temperature of 3000-4000C°. The violence created by this uncontrolled power creates an "indiscriminate" risks for all individuals, regardless of whether they are children, women or the elderly. The aim of this descriptive study is to determine the socioeconomic effects of violence (violence caused by the attacks using explosive materials). In this context, an survey was filled by 184 people who were affected directly or indirectly by the terrorist attacks that was happened in Ankara Train Station (10 October 2015), Merasim Sokak (17 February 2016) and Kızılay Güvenpark (13 March 2016). The participants were mostly the people with high economic productivity; compresed of mostly men (72,8%) and 30-49 years old people who were middle aged. There was minor demolitions in participats houses and offices; 8% in homes and 40% in offices. Besides there has been 16,8 percent miner injuries among the family members. Although 173 peopled killed and 441 wounded in all those terror attacks, people and buildings which were not in the center of explosion had small demeges and injuries. The most important reason for the less damage to workplaces and homes is that the Güvenpark and Merasim Street attacks were carried out in the form of vehicle-borne improvised explosive devices on the road and the Train Station attack was carried out in the form of a suicide bomber in the open area and with less explosives due to the limitation of carrying explosives on it. In addition, the intensity of the explosion in the open area attacks is less than the attacks carried out in closed areas such as the metro station and closed building, and it causes less damage to the structure. One of the remarkable point from the result of the study is; most of the participants, such as 84.6%, stated that they were psychologically affected more by explosive violence when comparing to other crimes.

Science Code : 113520, 114111

Keywords : Explosive violence, Violence, Socioeconomic impact, Improvised Explosive Device (IED), Collective violence, Ankara terror attacks

Page Number : 137

Supervisor : Assoc. Prof. Gökhan İbrahim ÖĞÜNÇ

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım boyunca değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren, kıymetli tecrübelerinden faydalandığım; danışmanım Doç. Dr. Gökhan İbrahim ÖĞÜNÇ, Enstitü Müdürümüz J. Alb. Doç. Dr. Naci AKDEMİR'e teşekkür eder ve saygılarımı sunarım. Bu süreçte, manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan değerli babam Yasin AYDIN ve çok değerli ailem B. Ali, D. Ekin, I. Eylül ve Melike ÇELİK AYDIN'a teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGERİN LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xii
HARİTALARIN LİSTESİ.....	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TARİHSEL ÇERÇEVE

1.1. Şiddet Kavramı ve Patlayıcı Madde Şiddeti	11
1.2. Patlayıcı Madde Şiddetinin Araştırılmasının Gerekçeleri	16
1.3. Patlayıcı Maddelerin Tarihsel Gelişimi	20
1.4. Mayın ve Patlayıcı Silah Kalıntısının Oluşturduğu Tehdit	23
1.4.1. Atılıp Patlamamış Mühimmat.....	23
1.4.2. Mayın ve Patlayıcı Silah Kalıntısının Oluşturduğu Tehdidin Değerlendirilmesi	24
1.5. Patlayıcı Maddelerin Vücuda Etkileri.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

PATLAYICI MADDE ŞİDDETİNİN SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ

2.1. Patlayıcı Madde Şiddetinin Sosyoekonomik Etkileri	29
--	----

2.2. Yapı Üzerindeki Etkileri	31
2.3. Ulaşım Üzerindeki Etkileri	35
2.4. Pazar Yerleri Üzerindeki Etkileri.....	37
2.5. Enerji Nakil Hatları Üzerindeki Etkileri	38
2.6. Su ve Kanalizasyon Sistemi Üzerindeki Etkileri	39
2.7. Sağlık Tesisleri Üzerindeki Etkileri.....	40
2.8. Çevreyi Kirlletmesi ve Doğal Yaşama Etkileri.....	42
2.9. Patlayıcı Madde Şiddetinin Psikolojik Etkileri.....	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2015-2016 YILLARI ARASI ANKARA İLİNDE YAŞANAN PATLAYICI MADDE SALDIRI OLAYLARININ SOSYO EKONOMİK ETKİLERİ ANKETİNİN SONUÇLARININ DEĞERLENDİRMESİ

3.1. Ankara İli	47
3.1.1. Tarihi ve Genel Tanıtımı	47
3.1.2. Sosyoekonomik Durumu	49
3.2. Ankette İncelenen Olayların Özeti.....	51
3.2.1. Ankara Tren Garı Saldırısı (10 Ekim 2015).....	53
3.2.2. Merasim Sokak Saldırısı (17 Şubat 2016).....	54
3.2.3. Güvenpark Saldırısı (13 Mart 2016).....	55
3.3. Araştırmanın Yöntemi	56
3.4. Evren ve Örneklem	58
3.5. Verilerin Toplanması	58
3.6. Verilerin Analizi	59
3.7. Bulgular.....	59
3.7.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular.....	59

3.7.2. Katılımcıların Çalışma Hayatına Ait Özellikler ve Patlayıcı Madde Şiddetinin Bunlar Üzerindeki Etkilerine Yönelik Bulgular	61
3.7.3. Katılımcıların Etkilendikleri Saldırılarına İlişkin Bulgular	70
3.7.4. Katılımcıların Ev ve Ailelerine Ait Özellikler ve Patlayıcı Madde Şiddeti ile İlişkisine Yönelik Bulgular	72
3.7.5. Patlama Olaylarının Sosyal ve Psikolojik Etkilerine Yönelik Bulgular	78
3.7.6. Patlama Olaylarının Etkileri Karşısında Alınan Desteklere İlişkin Bulgular	85
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	87
KAYNAKÇA	97
EKLER.....	105
EK-1: Etik Kurul Kararı	106
EK-2: Anket.....	107
EK-3: Bilgilendirilmiş Onam Formu.....	113
EK-4: Güvenirlilik ve Geçerlilik Testi	114
ÖZGEÇMİŞ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

ÇİZELGERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 1.1. 120'lik havan mühimmatının patlaması sonucu oluşturacağı risk bölgesindeki kişi sayısı	14
Çizelge 1.2. 1970-2013 yılları arasında çeşitli olay türlerindeki artış ve azalış	18
Çizelge 1.3. PKK terör örgütü tarafından 1993-2012 yılları arasında gerçekleşen olaylar ve sayıları.....	19
Çizelge 3.1. Ankara ilinin nüfusu, nüfus yoğunluğu ve ildeki vatandaşların medeni durum bilgileri.....	48
Çizelge 3.2. Ankara ilinde yaşayan vatandaşların eğitim düzeyini göstermektedir.	48
Çizelge 3.3. Ankara ilinde yaşayan vatandaşların kütük bilgileri.....	48
Çizelge 3.4. Ankara ilinde yaşayan vatandaşların sosyoekonomik statüleri.	49
Çizelge 3.5. Yaş grubuna göre cinsiyet dağılımı	61
Çizelge 3.6. 2015-2016 yılları arasında katılımcıların iş yerinin bulunduğu yer	62
Çizelge 3.7. İş yeri değişikliği durumunun hâlihazırda iş yerinin bulunduğu yere göre incelenmesi	66
Çizelge 3.8. Katılımcıların işyerlerinin patlama bölgesine uzaklığı.....	66
Çizelge 3.9 Patlamalardan sonra iş yeri/iş ile ilgili değişiklik olma durumunun yaş grubuna göre incelenmesi	67
Çizelge 3.10. Şu andaki geçim kaynağının patlama öncesindeki geçim kaynağına göre incelenmesi	68
Çizelge 3.11. Patlamadan sonra yakın çevreden işini kaybedenlerin sayısı	70
Çizelge 3.12. Patlamalardan etkilenme ve profesyonel psikolojik destek alma durumunun etkilenilen saldırıya göre incelenmesi	72
Çizelge 3.13. 2015-2016 yılları arasında ikamet edilen yer	73
Çizelge 3.14. Katılımcıların ikametlerinin patlama bölgesine uzaklığı.....	73
Çizelge 3.15. Patlamalardan sonra katılımcının veya ailesinin fiziksel olarak etkilenme durumunun ikamet uzaklığına göre karşılaştırılması.....	74
Çizelge 3.16. Ailelerin patlamalardan etkilenme durumunun cinsiyete göre incelenmesi ..	74

Çizelge 3.17. Katılımcıların hane halkı büyüklüğü	75
Çizelge 3.18. Ailede dezavantajlı aile bireylerin bulunma durumu.....	76
Çizelge 3.19. Katılımcının ve ailesinin patlamalardan fiziksel olarak etkilenme durumunun yaş grubuna göre incelenmesi.....	78
Çizelge 3.20. Patlamanın, bireylerin yaşamında etkilediği alanlar.....	79
Çizelge 3.21. Patlamanın, bireyler üzerindeki psikolojik etkileri.....	80
Çizelge 3.22. Yaş grubuna göre sosyal hayatta değişiklik durumu dağılımı.....	83
Çizelge 3.23. Sosyal hayatta değişiklik durumunun cinsiyete göre incelenmesi	84
Çizelge 3.24. Sosyal hayatta değişiklik durumunun işyeri ve ev mülkiyetine göre incelenmesi	84
Çizelge 3.25. Patlamadan sonra destek alınan kaynaklar	85
Çizelge 3.26. Patlamadan sonra alınan destek türleri	86

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. Şiddet Türleri	13
Şekil 1.2. Patlayıcı Madde Şiddetinin Sınıflandırılması	16
Şekil 1.3. Kamplarda yaşayan yaralı Suriyelilerin yaralanma nedenleri	19
Şekil 1.4. Patlayıcı Silah Kalıntısı	24
Şekil 1.5. Patlayıcıya Bağlı Yaralanmalara Genel Bakış	27
Şekil 1.6. Çatışma Kaynaklı Yaralanmalar ve Patlayıcı Silah Soncu Yaşan Kayıplar	28
Şekil 3.1. Katılımcıların yaş grubuna göre dağılımı	60
Şekil 3.2. Katılımcıların cinsiyete göre dağılımı	60
Şekil 3.3. Katılımcıların iş yeri mülkiyet durumu	62
Şekil 3.4. İş yerinin patlamadan fiziki olarak etkilenmesi	64
Şekil 3.5. Patlama öncesi ve sonrası geçim kaynakları.....	67
Şekil 3.6. Patlama öncesi ve sonrası aylık gelir	69
Şekil 3.7. Katılımcıların etkilendikleri saldırıya göre dağılımı	71
Şekil 3.8. Katılımcıların ev mülkiyet durumu	75
Şekil 3.9. Ev ve ailenin patlamadan fiziki olarak etkilenmesi	77
Şekil 3.10. Katılımcıların daha önce suça maruz kalma durumu.....	81
Şekil 3.11. “Patlayıcı madde kullanılan suçlar diğer suç türlerine göre üzerimde daha çok psikolojik sorunlara ve travmalara neden olmuştur.” kanısına katılım düzeyleri	81
Şekil 3.12. “Patlama olayları sonrası sosyal hayatımda değişiklikler oldu.” kanısına katılım düzeyleri.....	82
Şekil 3.13. Patlama sonrası profesyonel psikolojik destek alma durumu	86

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita

Sayfa

Harita 3.1. Ankara Altındağ ilçesi Ulus semtindeki Tren Garı Kavşağında yaşanan terör saldırısı	53
Harita 3.2. Ankara Kızılay semtindeki Merasim Sokak'ta yaşanan terör saldırısı	54
Harita 3.3. Ankara Kızılay semtindeki Güvenpark'ta yaşanan terör saldırısı	55

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler	Açıklama
%	Yüzde
°C	Derece Santigrat
N	Örneklem Büyüklüğü Sayısı
χ^2	Ki-Kare
P	Olasılık Değeri
Kısaltmalar	Açıklama
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AMR	Antimicrobial Resistance
ANFO	Amonyum Nitrat Fuel Oil
AOAV	Action On Armed Violence, <i>Silahlı Şiddetle Mücadele Kuruluşu</i>
APM	Atılıp Patlamamış Mühimmat
BBC	British Broadcasting Corporation, Britanya Yayın Kuruluşu
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CAN	Kalsiyum Amonyum Nitrat
CAR	Çatışma ve Silah Araştırmaları Kuruluşu
CEOBS	Çatışma ve Çevre Gözlem Kuruluşu
CIMP	Civilian Impact Monitoring Report, <i>Sivil Etki İzleme Raporu</i>
CWIED	Command-Wire Improvised Explosive Device, <i>Uzaktan Telli El Yapımı Patlayıcı Düzeneği</i>
	El Yapımı Patlayıcı
DEAŞ	Irak Şam İslam Devleti
ERW	Explosive Remnants Of War, <i>Patlayıcı Savaş Kalıntısı</i>
EWIPA	Explosive Weapons In Populated Areas, <i>Nüfusun Yoğun Olduğu Bölgelerde Patlayıcı Silah Kullanımı</i>
EYP	El Yapımı Patlayıcı
FARC	Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri

GBM	Geride Bırakılmış Mühimmat
GTD	Global Terrorism Database, <i>Küresel Terör Veri Tabanı</i>
HDS	Hazardous Devices School, <i>Tehlikeli Düzenekler Okulu</i>
HI	Humanity and Inclusion; Handicap International <i>İnsanlık ve Kapsayıcılık</i>
ICBL	The International Campaign To Ban Landmines
IED	Improvised Explosive Device, <i>El Yapımı Patlayıcı Düzenek</i>
ICT	Bilgisayar ve İletişim Teknolojisi
IDP	Internally Displaced Person, <i>Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişi Ortak Karşı EYP Kurumu</i>
INEW	Uluslararası Patlayıcı Silahlar Ağı
MÖ	Milattan önce
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
PAX	Barış, Hollanda Savaş Karşısı Sivil Toplum Örgütü
PIES	Power source, initiator, explosive ve swich, <i>akım kaynağı, fünye, ana imla hakkı, anahtar sistemi</i>
PIRA	Geçici İrlanda Cumhuriyet Ordusu
PKK/KCK	Kürdistan İşçi Partisi/Kürdistan Topluluklar Birliği
PSK	Patlayıcı Silah Kalıntısı, Bakınız Erw
RF	Radyo Frekans
TAK	Kürdistan Özgürlük Şahinleri
TCK	Türk Ceza Kanunu
TNT	Tirinitrotoluen
TSSB	Travma Sonrası Stres Bozukluğu
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UXO	Unexploded Ordonance, <i>Atılıp Patlamamış Mühimmat</i>
WASH	Water Supply, Sanitation, and Hygiene, <i>Su, Sanitasyon ve Hijyen</i>

GİRİŞ

Silah teknolojilerinin gelişmesiyle, insanoğlunun öldürme ve yaralama kapasitesi artmış ve son 200 yıldır katlanarak artmaya devam etmektedir. Çalışmalar, şiddet suçlarının artmaya devam ettiğini göstermektedir (Avcı, 2017, s. 9). Şiddet, türlerine göre insanlar üzerinde farklı etkilere neden olmaktadır ama patlayıcı madde şiddetine sebep olan kişi çoğu durumda oluşturduğu şiddet sonunda kendisi dahi korku ve dehşete düşmektedir. Patlama reaksiyonu başladıktan sonra artık durdurulamaz ve geri dönülemez bir yola girilmiştir. Reaksiyon saniyenin binde biri gibi bir sürede gerçekleşmekte, sıcaklık 3000-4000 °C'ye ulaşmakta ve santimetre kareye etki eden ortalama 305 tonluk (300 kilogram bar) bir kuvvet en ağır dediğimiz aracı dahi metrelerce ileri fırlatabilmekte ya da parçalayabilmektedir (Mendis vd., 2007, s. 76). Bu kadar kuvvetli bir etkiye sahip olan patlayıcı maddeler başta insanoğlu olmak üzere; ekonomik yapılar, ulaşım, yaşam alanları ve çevre üzerinde silinmesi zor etkiler bırakmaktadır.

Bu çalışmanın amacı patlayıcı madde şiddetinin ne olduğuna ilişkin bir açıklama getirmek ve bu şiddetin sosyoekonomik etkilerini ortaya koymaktır. Dünyamız sosyal, ekonomik ve politik değişimlere maruz kalsa da meskûn mahallerde yapılan patlayıcı madde saldırılarının sonuçları hiç değişmemiştir. Oluşan infilak sonucu acı çeken insanlar, ölümler, sakatlıklar gibi bireyler ve toplumlar üzerinde etkisi yıllar sürecektir yıkımlar oluşmaktadır. Özellikle terör saldırılarındaki artış devletleri bireysel hakların korunması ile devletin güvenliği arasındaki dengeli karar alma konusunda zaman zaman ikilemlere düşürmektedir (Onyoyo, 2015, s. 3).

Bu bilgiler ışığında tezin birinci bölümünde kavramsal ve tarihsel çerçeveye değinilerek alanyazın taramasından elde edilen bilgiler ele alınmıştır. Bu amaçla şiddet kavramı ve patlayıcı madde şiddeti kavramları açıklanmıştır. Bölümde, patlayıcı madde şiddetinin karakteristik özellikleri ortaya konmuştur. Bu şiddetin tarihsel çerçevesi ele alınarak bu sorunun sadece günümüz sorunlarından olmadığı M.Ö. 13. yüzyıla kadar uzandığı, dönemselsel olarak bazen önemi azalsa da insanoğlunu sürekli etkilediği anlatılmıştır. Alfred Nobel ile önemi tekrar anlaşılan patlayıcı maddeler, yüksek teknolojik silahlarla bütünleşerek ölümcül etkisini daha da arttırmıştır. Patlayıcı madde şiddetinin yaygınlaştıran ve küçük silahlı grupların etkinliğini arttıran El Yapımı Patlayıcı (EYP) düzenekler, günümüzün asimetrik savaş şartlarının önemli unsurlarından biri olup yüksek teknoloji

silah ve teçhizata sahip ordular için dahi yıpratıcı etkiler oluşturmakta hatta orduların çatışma bölgesinden çekilmesine neden olmaktadır.

Patlayıcı madde ihtiva eden silahlardan bir kısmı hava şartlarına ve uzun zamana direnerek aktifliğini sürdürmekte birkaç nesil sonra dahi etki göstermektedir. Özellikle uçak bombaları ile serpmeye yöntemiyle atılan küme mühimmatlar başta çocuklar olmak üzere büyük tehlike arz etmektedir. Bu tür patlayıcı madde içeren mühimmatlar küçük boyutlu ve zararsız gibi görünmesi nedeniyle çevredekilerin ilgisini çekmekte ve temas edildiğinde kolayca infilak ederek yaralanmalara, ölümlere ve sakat kalmalara neden olmaktadır. Özellikle bu tür mühimmatlardan jet¹ etkisine sahip olanlar çevrede büyük hasarlar oluşturmaktadır. Ayrıca, patlama sonucu oluşan yaralanmalar diğer yaralanma türlerinden belirgin şekilde farklılık göstermektedir. Patlama noktasına yakınlığa göre milisaniyeler içinde vücut parçalanmakta ya da uzuv kopmaları, yanıklar, akciğerler, iç kulaklar ve bağırsaklarda yırtılmalar olmaktadır.

İkinci bölümde patlayıcı madde şiddetinin sosyoekonomik etkileri ortaya konulmuştur. Yapı, ulaşım, alış-veriş yerleri, enerji nakil hatları, su ve kanalizasyon sistemleri üzerindeki etkileri anlatılmıştır. *Cenevre Silahlı Şiddet Bildirgesinde* (2006) "dolaylı" çatışma ölümlerinin "doğrudan" çatışma ölümlerinin en az dört katı olduğu belirtilmiştir. Patlama olayları sonucu yıkılan yapılar, zarar gören yollar köprüler, kullanılamaz hale gelen iş merkezleri, tarım alanları, bozulan çevre ve doğal yaşam, düzeltilmesi uzun yıllar alacak sosyoekonomik buhranlar ortaya çıkarmaktadır. Özellikle, bu dolaylı etkilerden dolayı yaşanan ölümler çatışma dönemindeki ölümlerden daha fazla olmaktadır.

Üçüncü bölüm çalışma kapsamında icra edilen anket çalışmasına ayrılmıştır. Öncelikle anketin yapıldığı Ankara ilinin tarihi anlatılmış ve genel tanıtımı yapılarak sosyoekonomik durumu ortaya konulmuştur. Bu kapsamda; Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yayımlanan Şubat 2003 tarihli rapora göre, Ankara ili sosyoekonomik gelişmişlik sıralamasında yer alan ilk beş il (İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli ve Bursa) arasında ikinci durumdadır (Dinçer, 2003). Ayrıca genel gelişmişlik sıralamasında ikinci olan Ankara hem

¹ Jet Etkisi (Munroe etkisi-Şekillendirilmiş patlayıcı): Mermiye ya da kullanılan düzeneğe belli bir şekil verilerek patlama yönünün kontrol altına alınması sonucu betonda veya zırhta beklenmedik derinlikte delikler açılmasının sağlanmasıdır. Bu sistem özellikle tanksavar silahlarında yaygın olarak kullanılmaktadır.

sağlık hem de eğitim sektörlerinin iller bazındaki gelişmişlik sıralamasında ülkemizde ilk sırada yer almaktadır.

Müteakiben, ankette özellikle araştırılmak istenen Güvenpark, Merasim Sokak ve Tren Garı saldırılarına değinilmiş ve anket hazırlama sürecinden bahsedilmiştir. Bahse konu olaylar:

- Tren Garı saldırısı: Ankara ilinin Ulus semtindeki Ankara Garı kavşağında 10 Ekim 2015'te saat 10.04 civarında "Barış Bloku" olarak kendilerini tanıtan gruba karşı DEAŞ (Irak Şam İslam Devleti) terör örgütü tarafından üçer saniye aralıklarla iki canlı bomba eylemi gerçekleşmiş ve saldırı sonucunda 100 kişi hayatını kaybetmiş, 391 kişi de yaralanmıştır.

- Merasim Sokak saldırısı: Birçok askeri kurumun ve lojmanların bulunduğu Ankara ili Devlet Mahallesi'nde askeri servis aracına yönelik olarak, 17 Şubat 2016 tarihinde saat 18.31'de, bomba yüklü araçla yapılan saldırı sonucunda 29 kişi hayatını kaybetmiş ve 75 kişi de yaralanmıştır.

- Güvenpark saldırısı: 13 Mart 2016 tarihinde Ankara'nın en kalabalık yerlerinden biri olan Atatürk Bulvarı'ndaki Güvenpark'ta saat 18.45 sıralarında otobüs durakları önünde bomba yüklü bir aracın, iki PKK (Kürdistan İşçi Partisi) terör örgütü mensubu tarafından infilak ettirilmesi sonucu 36 kişi hayatını kaybetmiş, 349 kişi yaralanmıştır.

Anket çalışması "sokak anketi" şeklinde uygulanmıştır. Anket sonuçları ile ilgili olarak; katılımcıların demografik özellikleri üzerinden elde edilen analiz sonucunda, katılımcıların %85,3'ünü hem sosyal hareketliliği hem de ekonomik üretkenliği en üst seviyede olan 30-49 yaş aralığındaki insanların oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu durum Ankara ilindeki patlama olaylarının sosyoekonomik hayat üzerinde olumsuz bir etki oluşturduğunu göstermektedir. Çalışmada dikkat çeken diğer bir husus ise katılımcıların %84,6'sı gibi büyük kısmının patlayıcı madde kullanılan suçlardan, diğer suçlara kıyasla psikolojik olarak daha fazla etkilendiklerini belirtmeleridir. Ayrıca, katılımcıların %70'i, hayatın genel akışının patlama olayları ile değiştiğini, %40'a yakını ise yaşam doyumu ve aile hayatının bunlardan olumsuz olarak etkilendiğini belirtmiş; %60'a yakını ani ses ve hareketlerden çabuk irkilme ve abartılı tepkiler verme, zaman zaman olayları hatırlayarak sanki o anı yeniden yaşıyormuş gibi olduklarını belirterek olaydan etkilendiklerini vurgulamışlardır. Bu belirtiler travma sonrası stres bozukluğu belirtileri ile uyumludur.

Ankete konu olan üç patlama olayında patlama noktalarında birçok araç kullanılamaz hale gelmiş, birçok ölüm ve yaralanma gerçekleşmiş olup çevre binalar üzerinde az hasarın (evlerde;%8,0 iş yerlerinde;%16,8) olduğu tespit edilmiştir. Güvenpark ve Merasim Sokak saldırılarının araç bomba şeklinde yolda yapılması ve Tren Garı saldırısının da canlı bomba şeklinde açık alanda ve nispeten daha az patlayıcı ile yapılması iş yerleri ile evlerde az hasar olmasının en önemli nedenidir. Ayrıca açık alanda yapılan saldırılarda patlama şiddeti, yeraltı treni istasyonu, bina içi gibi kapalı alanda yapılan saldırılara göre daha azdır ve yapı üzerinde daha az hasara neden olmaktadır.

Yapılan anket sonucunda elde edilen bulgular, Ankara ilinde yaşanan patlayıcı madde şiddet olaylarının sonuçlarının alanyazın araştırmasından edilen sonuçları destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Yöntem

Patlayıcı madde şiddetinin sosyoekonomik etkilerini tespit etmek amacıyla öncelikle alanyazın taranmıştır. Patlayıcı madde şiddetinin sosyoekonomik etkilerini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışma “tanımlayıcı tipte” bir araştırma olup “tarama modeli” ve “nicel araştırma yöntemi” kullanılmıştır. Tanımlayıcı tipteki araştırmaların ana amacı var olan durumu ve olayı tanımlamaktır. Bu araştırma ile alanyazındaki çalışmalara katkı sağlanması hedeflenmiş olup bu suçla mücadele eden birimlerin, akademik bir araştırma ve inceleme ile desteklenmesi planlanmaktadır.

Ankete başlanması amacıyla Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Etik Kurulu 24 Şubat 2022 tarihli ve 2022/1 nolu kararıyla tez çalışmasının etik yönden uygun olduğuna karar vermiştir. Etik Kurul Kararı Ek-1’de yer almaktadır.

Çalışmanın Önemi

2015-2016 yıllarında ülkemiz genelinde terör örgütleri tarafından patlayıcı madde kullanılarak birçok terör saldırısı gerçekleştirilmiştir. Patlayıcı madde kullanılarak oluşturulan bu şiddet ortamında sadece can kayıpları ve yaralanmalar yaşanmamış; toplum sosyoekonomik olarak da etkilenmiştir. Ankara ili, gerek başkent oluşu gerekse ülkenin politik ve bürokratik merkezi olması ve ayrıca ülkenin ekonomik ve sosyal hayatında önemli bir konumda olması burada yaşanan patlayıcı madde ile yapılan saldırıların oluşturduğu şiddetin sosyoekonomik etkilerinin araştırılmasını gerekli kılmaktadır.

Başta terör örgütleri olmak üzere bazı organize suç örgütleri eylemlerinde patlayıcı maddeleri kullanarak toplumda dehşet yaratmakta ve etkisi yıllar sürecektir sosyoekonomik çalkantılara neden olmaktadır. Ne yazık ki; patlayıcı madde şiddeti; silahlı çatışma, savaş ve terörizm konuları altında kısaca değinilerek geçiştirilmektedir. Hâlbuki toplumda bu kadar derin yaralar açan bu şiddet türünün etkilerini azaltmak, toplumda farkındalığı arttırmak, makro düzeyde çözümler ortaya koyabilmek için detaylı araştırılması gerekmektedir.

Türkiye bulunduğu konum itibarıyla tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de terör şebekelerinin hedefindedir. Ülke coğrafyası ekonomik, dini, siyasi, etnik kargaşa ve çatışmalar konusunda hep hassas olacaktır. Patlayıcı madde kullanılarak yapılan saldırılar, toplumun tüm kesimlerini etkileyerek toplumda düzensizlik ve kargaşa ortamının artmasına sebep olmaktadır. Terör örgütleri patlayıcı madde kullanılarak yaptıkları saldırılar ile başta asker, devlet görevlisi olmak üzere sivil vatandaşlara zayıat vermeye çalışmıştır. Ayrıca bölgede belli bir yolun kullanılmasını engellemek amacıyla yola, araziye el yapımı patlayıcılar ve mayınlar döşemiştir (Cantenar ve Tümlü, 2016, s. 10).

Yapılan alanyazın çalışmasında ülkemizde maden ocakları, baraj yapımı, çeşitli mühendislik işlerinde kullanılan patlayıcı maddelerle ilgili çalışmalar bulunurken, patlayıcı maddenin oluşturduğu şiddet hususunun yeterince ele alınmadığı görülmektedir.

Yükseköğretim kurulu tez merkezi ile kriminoloji.com sitesinde kayıtlı yüksek lisans ve doktora tezlerinde ve ayrıca dergi park, google akademik, CINAHL² veri tabanı,

² The Cumulative Index to Nursing and Allied Health Literature: Hemşirelik, yardımcı sağlık, biyotıp ve sağlık hizmetleri hakkında İngilizce ve diğer dillerde seçilmiş dergi makalelerinden oluşan bir dizindir.

TUBİTAK ULAKBİM veri tabanındaki tez, makale, bildiri, çeviri, kitap incelemesi arasında bu konu hakkında ulusal çalışma bulunamamıştır.

Buna karşın başta Birleşmiş Milletler bünyesinde, ülkemiz dışındaki çeşitli düşünce ve sivil toplum kuruluşları tarafından ve özellikle ABD’de (Amerika Birleşik Devletleri) “*explosive violence*”³ adı altında patlayıcı madde şiddetinin oluşturduğu etkiler konusunda bilimsel çalışmaların yapıldığı (Moyes, 2009) görülmüştür.

Çalışmanın Amacı

Patlayıcı madde şiddetinin sosyoekonomik etkilerini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen bu araştırma “nicel araştırma yöntemi” kullanılan “tanımlayıcı tipte” bir araştırma olup var olan durum ve olay tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu tipteki çalışmada herhangi bir hipotez kurulmamakta ve sınanmamaktadır. Araştırmanın amacı: “Patlayıcı madde şiddetinin sosyoekonomik etkileri nelerdir?” şeklinde belirlenmiştir.

Araştırmanın alt amaçları ise:

1. Patlayıcı madde şiddetinin mağdurların sosyal hayatları üzerindeki etkileri nelerdir?
2. Patlayıcı madde şiddetinin mağdurların psikolojileri üzerindeki etkileri nelerdir?
3. Patlayıcı madde şiddetinin ekonomik etkileri nelerdir?
4. Patlayıcı madde şiddeti sonrası mağdurların aldıkları sosyal ve psikolojik destekler nelerdir?

Silahlı Şiddetle Mücadele Kuruluşu tarafından yayımlan bir raporda 2011-2014 yılları arasında dünyanın 92 ülkesinde patlayıcı madde şiddet olayları görüldüğü ve dünya çapında bu şiddet türünün problem olduğu ortaya konmuştur. Dünyanın en ucuz ve en kolay hazırlanan ama en ölümcül en etkili suç aletlerinden olan patlayıcı maddeler fabrikada üretilmekte veya elle hazırlanmaktadır.

³ Dilimize *patlayıcı madde şiddeti* olarak çevrilmiştir.

Patlayıcı silahların kullanımı ile başta orta doğu coğrafyası olmak üzere son 10 yılda (2010-2020) 28.729 patlayıcı madde olayı olmuştur. Bu olaylar sonucunda 357.619 kişi ölmüştür (*Bu ölümlerin %48'i (171.732 kişi) el yapımı patlayıcı düzenekler sebebiyle olmuştur*). Yaşanan her patlayıcı olayında ortalama 11 sivil yaralanmış veya ölmüştür (Iain Overton vd., 2020, s. 6). Bu oran öldürme içerikli birçok suç türüne göre hayli yüksektir. Bu araştırmada yüksek ölüm oranına sahip olan patlayıcı madde saldırılarının, toplumu sosyoekonomik olarak nasıl etkilediği detaylı bir şekilde ortaya konulmuştur.

Varsayım

Veri toplamak maksadıyla çalışmaya gönüllü olarak katılan ve anket yapılan patlayıcı madde saldırı olaylarının mağdurları ile olaya şahit olan kişilerin ankette sorulan sorulara samimi cevaplar verdikleri varsayılmıştır.

Sınırlılık

Araştırmaya konu terör saldırıları üzerinden 6 yıl gibi uzun süre geçmesi, patlama tabirinin insanları ürküttüğü, konuşma konusunda çekingenliğe ittiği gibi nedenlerle hedef kitleye ulaşmanın zorlukları bulunmaktadır. Araştırmanın tanımlayıcı nitelikte olması neden sonuç ilişkisinin kurulmasına izin vermemektedir. Örneklemenin nicel olarak küçük sayıda olması ve örneklemenin evreni temsileyetinin tam öngörülememesi çalışmanın diğer sınırlılıklarıdır.

Resmi kurumlardan patlama olayları ile ilgili bilgi ve belgelere ulaşmak olayın detaylı öğrenilmesinin yaratabileceği riskler, mevzuattaki düzenlemeler ve yoruma açık muğlak ifadeler vb. nedenlerle mümkün olmamaktadır. Örneğin; 26 Nisan 2022 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan Gizlilik Dereceli Belgelerde Uygulanacak Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik 5'inci maddesi (b) bendinde "İfşası sonucunda millî savunma ve güvenlik faaliyetlerine, istihbarî faaliyetlere önemli zararlar verebilecek bilgi içeren belgeler" (tcgb.gov.tr, 2021, s. 2) çok gizli gizlilik derecesinde kabul edilmiştir. Bu kapsamda, patlayıcı madde olayları ile ilgili bazı bilgilere açık kaynak olan gazete haberleri dışından herhangi bir kaynaktan ulaşılamamaktadır. Bu çalışmaya konu olan patlama olayları ile ilgili bir kısım bilgi ve belgeler yukarıda belirtilen sınırlılıklar nedeniyle gazete haberlerine dayandırılmıştır.

Tanımlar

Patlayıcı Madde Şiddeti: El yapımı patlayıcı düzenekler ile fabrikada üretilen patlayıcı silahlar kullanılarak oluşturulan şiddettir (Moyes, 2009, s. 5). *Patlayıcı madde şiddeti* tabiri adli bilimler açısından yerleşik ve genel kabul görmüş bir kavram olsa da diğer bilim dalları için dilbilgisi açısından sınırlılık taşıdığı düşünülmektedir. Bu kapsamda *patlayıcı madde şiddeti* denilerek *patlayıcı madde kullanılarak gerçekleştirilen saldırıların oluşturduğu şiddet* kast edilmektedir.

El Yapımı Patlayıcı (EYP) Düzenekler: Birçok forma sokulan ve birçok şekilde harekete başlatılan, yapımı insanın hayal gücü ile sınırlı olan konvansiyonel olmayan patlayıcı madde içeren bir silahtır. Akım kaynağı, fûnye, ana imla hakkı, anahtar sistemi ve dış kap olmak üzere beş unsurdan oluşmaktadır. Başka bir tanımı da şu şekildedir; yanıcı, yıkıcı, zehirleyici, patlayıcı ya da parlayıcı malzemeler kullanılarak oluşturulan; yok etmek, şeklini bozmak, taciz etmek, ilgisini başka yere çekmek için tasarlanmış çoğunlukla askeri malzemelerden oluşmayan doğaçlama hazırlanan düzeneklere denir (Lacroix ve Khare, 2018).

El yapımı patlayıcı düzenekler küçük bir boru bombadan, karmaşık elektronik sistemleri içeren yüksek patlayıcı maddelerle güçlendirilmiş karmaşık düzeneklere kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Doğaçlama hazırlanabilmesi nedeniyle terör örgütleri, isyancılar, mafya grupları, katiller, vandallar ve birçok suç şebekesi tarafından kullanılabilmektedir (Homeland Security, 2021).

Çatışma: Çeşitli isteklere ilişkin kararlar üzerinde oluşan gerilimler, farklı çıkar ve değerler üzerinde oluşan rekabet veya uyuşmazlıklar ile önyargılardan kaynaklanan mücadeleler olarak tanımlanmıştır (Won Jeong, 2008, ss. 5-7).

Çatışmacı Gruplar: Başta devlete bağlı silahlı unsurlar olmak üzere ideolojik temelli örgütler, ayrılıkçı unsurlar, devlet otoritesinin kaybolduğu yerlerde oluşan silahlı yerel gruplardır.

Kolektif Şiddet: Politik, ekonomik veya sosyal bir amacı başarmak için geçici ya da daimi olarak bir araya gelmiş olan insanların oluşturduğu gruplar tarafından şiddetin araçsal olarak kullanılmasıdır (Krug ve Weltgesundheitsorganisation, 2002, s. 216).

Patlayıcı Silahlar: Patlayıcı bir düzeneğin infilakı ile ortaya çıkan basınç ve parça etkisi ile ölüm yaralanma ve hasar oluşturan silahlardır. Patlayıcı silahlar top mermisinden, uçak bombasına, el yapımı patlayıcı maddelerden, intihar bombacısına, el bombası, kara mayını, roket ve havan mühimmatlarını oluşturmaktadır (Sturup, Gerell ve Rostami, 2020, s. 4).

Şiddet: Fiziksel gücün doğrudan veya bir tehdit biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanmaya, ölüme ve/veya psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması durumudur (Polat, 2017, s. 15).

Silahlı Şiddet: Bilerek, isteyerek kullanılan veya tehdit etmede yararlanılan, kişilerde yaralanma, ölme veya psikososyal zarar oluşturan ve toplumsal gelişmeye zarar verebilen şiddet türüdür (Develop, 2009, s. 13).

Suç Şebekesi: Temel amacı maddi çıkar veya menfaat elde etmek için bir araya gelen insanların oluşturdukları resmîleşmemiş örgütlü grup olup doğrudan şiddet veya tehdit yolu ile ya da devlet görevlilerine rüşvet vererek, insanlardan haraç toplayarak bulundukları toplum, çevre ve insanlar üzerinde veya tüm ülkede etkili olan gruplardır (Abadinsky, 2010).

Terör Şebekesi: Araç ve hedef olarak suç şebekelerinden ayrılan siyasal, dinsel ekonomik hedeflere ulaşmak için şiddet yoğunluklu bombalama, adam kaçırma vb. eylemleri sivillerin de zarar göreceğini bile bile gerçekleştiren örgütsel yapılardır (Abadinsky, 2010).

Travma: Fransızca, ‘trauma’ sözcüğünden dilimize geçmiş olup Türk Dil Kurumu tarafından ‘sarsıntı’ ve ‘bir doku veya organın yapısını, biçimini bozan ve dıştan mekanik bir tepki sonucu oluşan yerel yara, örselenme’ olarak açıklanmıştır (TDK, 2021). Amerikan Psikiyatristler Birliği tarafından yayınlanan *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El*

Kitabının en son ürünü olan DSM-5⁴'te travma “Gerçek bir ölüm veya ölüm tehdidi, ciddi yaralanma veya cinsel şiddete maruziyet” olarak tanımlanmıştır (İlci ve Ünveren, 2017, s.32). Travma, ruh sağlığı alanında tanımlandığında ise, kişinin alışık olduğu yaşam düzenini bozan ve bir kriz reaksiyonu durum olarak tanımlanmaktadır (Yöksel 2008'den akt. Şavur ve Tomas, 2010a, s. 46).

⁴ The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı)

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TARİHSEL ÇERÇEVE

1.1. Şiddet Kavramı ve Patlayıcı Madde Şiddeti

Şiddet hem bireysel hem toplumsal hem de evrensel bir olgudur ve kaçınılmazdır. Kavramsal olarak şiddetin tanımı üzerine net bir fikir birliği yoktur. Dünya Sağlık Örgütü üç ana şiddet biçimini tanımlar: *kolektif şiddet* (terör eylemleri, organize suçlar vb.), *kişi içi* (intihar davranışı, kendine zarar verme), *kişilerarası şiddet* (aile içi, toplum içi şiddet) (Krug ve Weltgesundheitsorganisation, 2002, s. 5).

Şiddeti bireysel ve kolektif olarak ikiye ayıran birçok araştırmacı da bulunmaktadır. Drăgănescu *bireysel şiddeti*; ölümcül şiddet (cinayetler, infazlar), bedensel şiddet (dayak ve bedensel zarar) ve suç dışı şiddet (intihar/intihar girişimleri ve kazalar) olmak üzere üç alt başlığa ayırmıştır. Kolektif şiddeti ise; vatandaşların iktidara karşı şiddeti (terör eylemleri, grevler ve devrimler), iktidarın vatandaşlara yönelik şiddeti (devlet terörü, endüstriyel şiddet) ve paroksizmal şiddet (savaş) diye üç alt kategoriye ayırmıştır (Drăgănescu, 2018, s. 425).

Yusuf Furkan Şen (2018) ise şiddeti; irade dışı şiddet (şiddet eyleminin iradi seçim dışı olma durumu), iradi şiddet (şiddet eylemi bilinçli olması ve istenme durumu), amaçlanmış şiddet (hem iradi hem de belli bir davranış dizisi çerçevesinde yapılması) şeklinde üçlü bir tanımlamayla açıklamıştır.

Manaf, insan nefes alıp verirken binlerce küçük organizmanın vücuda alındığını ve vücudun içyapısına alışkın organizmaların da dışarı verildiğini belirterek; ortam değiştiren bu küçük organizmaların öldüğünü yani bir tür şiddete uğradığını belirterek şiddetin en geniş perspektiften ele almıştır (Manaf, 2018, s. 10). Yine hayvanlar da hayatta kalmak için diğer canlıları avlamakta, hatta leylekler kısıtlı zaman, yetersiz besin gibi sebeplerle zayıf yavruyu yuvadan attıkları, bunun da bir tür şiddet olduğu ileri sürülmüştür (Gopi Sundar, 2021). Şiddet, insanlar arasında daha çok keyif, hırs, iktidar gibi sebeplerle ortaya çıkmaktadır. İnsanoğlu önce hayvanları spor gerekçesiyle gereksiz yere öldürmekte (ihtiyaçtan fazla) sonra birbirlerine saldırmakta ve hiçbir türün birbirine yapmadığını yapmaktadır.

Bütün bu sınıflandırmalar ve tanımlamaların yanında Dünya Sağlık Örgütü tarafından şiddet: “Başta fiziksel olmak üzere, her çeşit gücün fiili veya tehdit biçiminde kendisine, başkasına veya gruba uygulanması sonucunda maruz kalanlarda yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması durumu” olarak tanımlanmış ve bu tanım genel kabul görmüştür (Krug ve Weltgesundheitsorganisation, 2002, s. 5).

Alfred Nobel ile ivme kazanan ve günümüzde yüksek teknoloji ile bütünleşen patlayıcı maddeler, şiddetin boyutunu ve etkisini arttırmıştır. Bu maddelerin şiddet eylemlerinde kullanılması bu sorunu daha da büyütüştür. Patlama, canlıların vücut bütünlüğünü bozmakta, duygusal ve sosyal travmalara, ekonomik yıkıntılara sebep olmakta; sürekli bir güvenlik problemi oluşturarak toplumsal gelişmeyi sekteye uğratmaktadır (Holmes ve Moyes, 2009a, s. 10).

Özellikle patlayıcı maddelerin (havadan yere atılan bombalar, roketler, topçu mühimmatları ve el yapımı patlayıcı düzenekler vb.) şehirlerde kullanılması başta sivil can kayıpları olmak üzere büyük maddi ve manevi zararlara yol açmıştır. Patlayıcı madde şiddetini kapsamını net görebilmek için kolektif şiddet, silahlı şiddet ve patlayıcı madde içeren silahlar tanımlamalarının yapılması gerekmektedir.

Kolektif Şiddet: Politik, ekonomik veya sosyal bir amacı başarmak için geçici ya da daimi olarak bir araya gelmiş olan insanların oluşturduğu gruplar tarafından şiddetin araç olarak kullanılmasıdır (Krug ve Weltgesundheitsorganisation, 2002, s. 216).

Silahlı Şiddet: Silahların bilerek, istenerek kullanılması veya tehdit etmede yararlanılması sonucu kişilerde yaralanma, ölme veya psikososyal zarar oluşturan ve toplumsal gelişmeye zarar verebilen şiddet türüdür (Genova Declaration on Armed Violence, 2006). Tüm toplumlarda silahlı şiddet görülürken, az gelişmiş ve gelişmemiş toplumlarda daha sık gözükmekte olup yıkıcı etkisi daha yüksektir. Silahlı şiddet, silahlı çatışma ve kişiler arası silahlı saldırı olaylarına daha geniş perspektiften bakar.

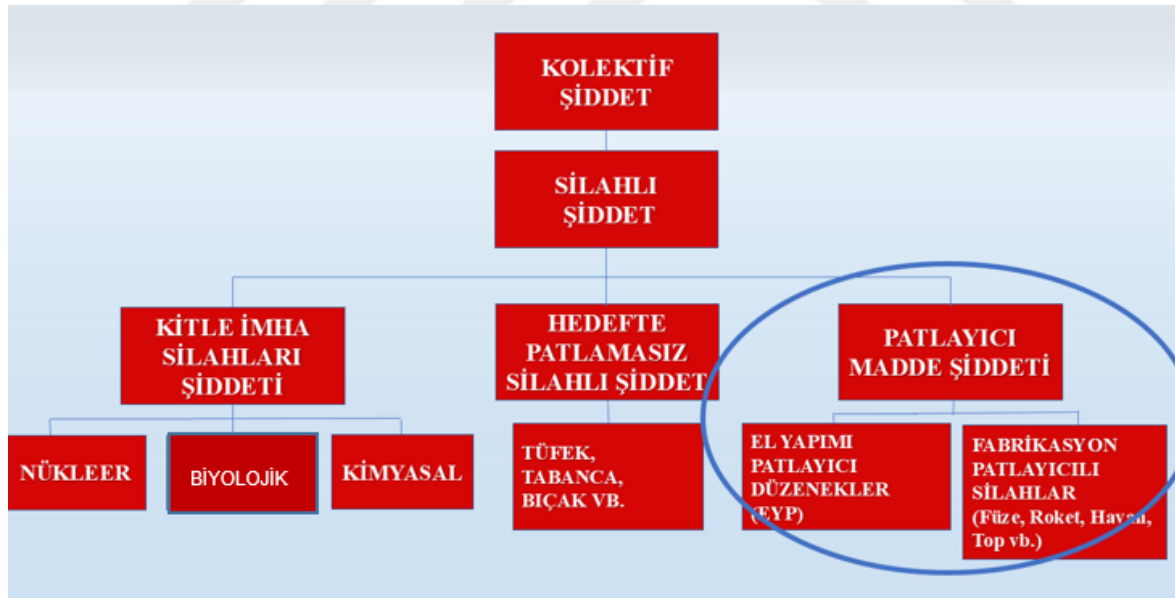
Patlayıcı Silahlar: Patlayıcı bir düzeneğin infilakı ile ortaya çıkan basınç ve parça etkisi ile ölüm, yaralanma ve hasar oluşturan silahlardır. Patlayıcı silahlar top mermisinden, uçak bombasına, el yapımı patlayıcı maddelerden, intihar bombacısına, el bombası, kara mayını, roket ve havan mühimmatlarını oluşturmaktadır (Sturup vd., 2020, s. 4).

Patlayıcı Madde Şiddeti: El yapımı patlayıcılı düzenekler ile fabrikada üretilen patlayıcılı silahlar kullanılarak oluşturulan silahlı şiddettir (Holmes ve Moyes, 2009a, s. 4).

Bu tanımlar ve açıklamalar çerçevesinde patlayıcı madde şiddetini *kolektif şiddetin* altında *silahlı şiddetin* bir alt unsuru olarak değerlendirebiliriz.

Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD) silahlı şiddeti, silahların kasıtlı ya da tehdit amaçlı kullanımı ile ülkedeki gelişimi sekteye uğratan, ölüm, yaralanma ve travmalar oluşturan şiddet türü olarak tanımlamaktadır. Patlayıcı madde şiddeti de benzer etki ve sonuçlar doğurmakta olup silahlı şiddetin bir alt unsuru olarak değerlendirilmektedir (Holmes ve Moyes, 2009a, s. 8).

Ayrıca patlayıcılı silahlar, nükleer biyolojik veya kimyasal silahlardan olan kitle imha silahları ile patlamasız mermi ateşleyen silahların oluşturduğu etkiden farklıdır. Bu silahlar arasında teknolojik gelişmeler kaynaklı sınırlar bazı durumlarda bulanıklaşsa da patlayıcılı silahlar farklı bir gruptandırma tabi tutulmalıdır (Holmes ve Moyes, 2009a, s. 10).

Şekil 1.1. Şiddet Türleri⁵

⁵ Kaynak:(Holmes ve Moyes, 2009b, s. 10) (Holmes ve Moyes, 2009, s. 10; Explosive Violence: The problem of explosive weapons)

Hedefte patlamasız tabiri küçük çaplı silahların, hedefe çarparak onu delmesi şeklinde etki etme prensibidir. Burada patlama olayı sadece silahın namlusunda gerçekleşmektedir. Halbüki, büyük çaplı, ağır ateşli silahların mermileri ise hedefi bulduğunda ya da havada patlar.

Suriye'deki çatışmalardan kaçan bir kadın: "Şarapnel parçaları, bitmeyen patlamalar yüzünden evimi terk ettim. Doğumdan birkaç ay sonra ayrıldım... Yolculuk için bebeğimi taşıdım. Başka çocuklarım da var ve keşke hepsini taşıyabilseydim, ama yapamadım - bu yüzden onlar da yaşam savaşı veriyorlar. Etrafımızda insanlar ölüyordu, evler okullar enkaza dönüştü, hastanenin bir kısmı yıkıldı (Brehm, 2015, s. 68)" diyerek patlayıcı madde şiddetinin dehşetini ortaya koymuştur.

Hollanda merkezli savaş karşıtı sivil toplum kuruluşu olan PAX'ın, patlayıcı madde içeren bir mühimmatın meskûn mahalde oluşturacağı etki konusunda yaptığı çalışmaya göre; 120 mm'lik bir havan mühimmatının aşağıda belirtilen şehirlere düştüğünde nüfus yoğunluğu bağlı olarak kaç kişinin risk altında olacağı göstermektedir (PAX Article36, 2020, s. 2).

Çizelge 1.1. 120'lik havan mühimmatının patlaması sonucu oluşturacağı risk bölgesindeki kişi sayısı⁶

Yer	Ortalama Nüfus Yoğunluğu (km²'ye düşen kişi sayısı)	120'lik Havan Mühimmatının Patlaması Sonucu Oluşturacağı Risk Bölgesindeki Kişi Sayısı
Cenevre, İsviçre	<i>12.000</i>	<i>8.640</i>
Manhattan, New York, ABD	<i>27.000</i>	<i>19.440</i>
Mumbai, Hindistan	<i>20.000</i>	<i>14.400</i>
Kahire, Mısır	<i>17.000</i>	<i>12.240</i>
Utrecht, Hollanda	<i>3.500</i>	<i>225</i>

Patlayıcı madde içeren silahlar ev ve iş yerlerinin yanı sıra sivil halk için hayati önem taşıyan okullar, hastaneler, su, sağlık, elektrik ve diğer kamu altyapılarına da zarar vermektedir. Sağlık hizmetlerine ve eğitime erişimin engellenmesi, geçim kaynaklarının kaybedilmesi ve zorla yerinden edilme bu silahlı şiddet biçiminin dolaylı sonuçları arasındadır.

⁶ Kaynak: (PAX Article36, 2020, s. 2; *Explosive weapons with wide area effects and risk to civilians*)

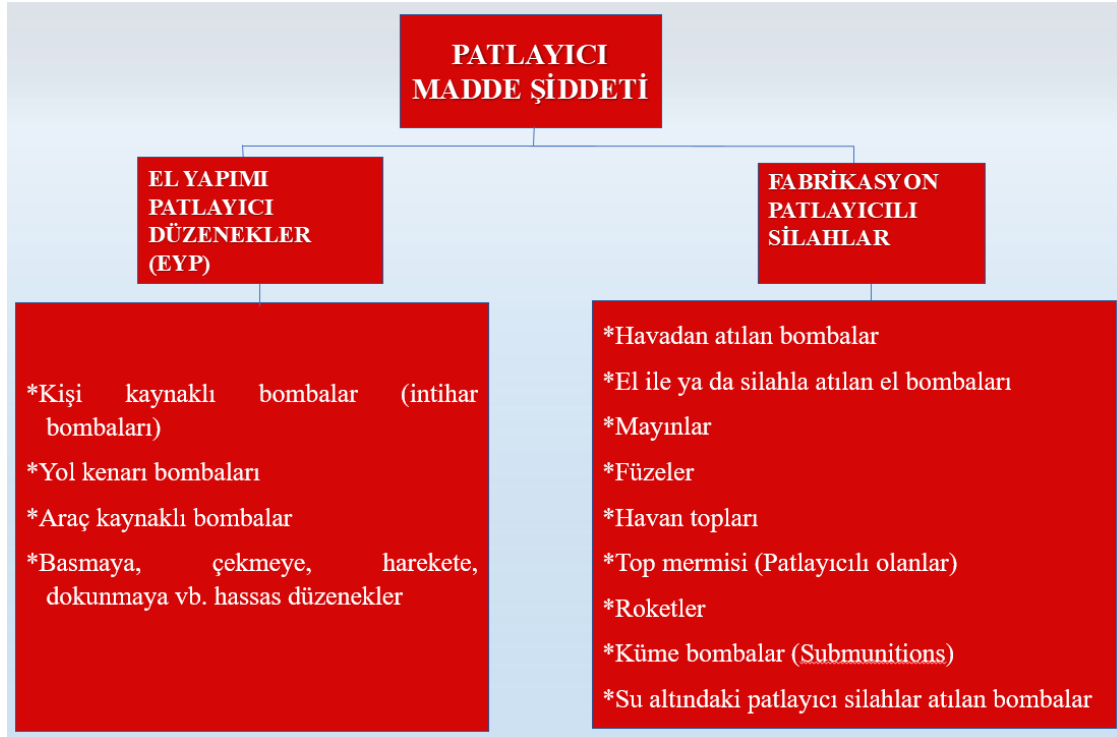
Patlayıcı madde tabiri 04 Kasım 2000 tarihinde Resmî Gazete’de yayınlanan 24220 sayılı *Denizlerde ve Yurt Yüzeyinde Görülen Patlayıcı Madde ve Şüpheli Cisimlere Uygulanacak Esaslara İlişkin Yönetmeliğin*⁷ 3’üncü maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır:

“Harp maksatları için kullanılan bütün patlayıcıları, silâh sevk sistemlerini, patlayıcı ihtiva eden ordu donatım malzemelerini, nükleer silâhları ve kimyasal maddeleri de içeren; uçak bombaları, harp başlıkları, güdümlü ve balistik füzeler, el bombaları, roketatar, ağır silâh mühimmatları, mayınlar, el yapımı geliştirilmiş patlayıcı madde ve düzenler ile bombalar, torpidolar, su bombaları, tahrip kalıpları, payroteknik malzemeler, kesici veya sevk ediciler, elektronik patlayıcılar ile benzer şekilde patlama sonucu kişide ölüm veya yaralanma, teçhizat ve binalarda hasara sebep olabilecek her türlü maddeleri kapsamaktadır.”

Ayrıca Türk Ceza Kanunu 6’ncı maddesi f bendinde patlayıcı maddeler silah olarak kabul edilmiştir. Patlayıcı maddeler, *Tehlikeli Maddelerin İzinsiz Olarak Bulundurulması* veya *El Değiştirmesi Suçu* kapsamında değerlendirilerek TCK 174’ün birinci maddesinde dile getirilmiştir. Ayrıca TCK’da çeşitli maddelerde suç işlenmesinde patlayıcı madde kullanımı cezayı ağırlaştırıcı sebep olarak görülmüştür (mevzuat.gov.tr, 2021).

Silahlı şiddet kitle imha silahlarının oluşturduğu şiddet, hedefte patlamasız silahlı şiddet ve patlayıcı madde şiddeti olarak üçe ayrılmaktadır. Patlayıcı madde şiddeti ise fabrikada üretilen patlayıcı silahların oluşturduğu şiddet ile doğaçlama üretilen el yapımı patlayıcı maddelerin oluşturduğu şiddet olmak üzere iki alt başlığa ayrılmaktadır.

⁷ Bu Yönetmelik; 24/2/2000 tarihli ve 4536 sayılı *Denizlerde ve Yurt Yüzeyinde Görülen Patlayıcı Madde ve Şüpheli Cisimlere Uygulanacak Esaslara İlişkin Kanunun* 17’nci maddesi uyarınca hazırlanmıştır.

Şekil 1.2. Patlayıcı Madde Şiddetinin Sınıflandırılması⁸

1.2. Patlayıcı Madde Şiddetinin Araştırılmasının Gerekçeleri

Patlayıcı madde şiddeti sosyoekonomik olarak toplumları derinden etkilemektedir. Patlayıcı madde şiddetine maruz kalan kişiler ölmekte ya da yaralanmakta ve güvende olma duygusunu yitirmektedirler. Ayrıca yıkılan binalar, bozulan yollar, zarar gören ekonomik tesisler toplumun yaşam kalitesini düşürmekte, toplumu göçe zorlamakta ve sağlıksız nesiller oluşmasına neden olmaktadır.

Şiddeti, hedefe ulaşmak için meşru gören terör örgütleri patlayıcı silahları kullanarak; 11 Mart 2004 Madrid (191 kişi hayatını kaybetmiştir), 07 Temmuz 2005 Londra (50 kişi hayatını kaybetmiştir), Ankara Tren Garı saldırısı (107 kişi hayatını kaybetmiştir), Güvenpark saldırısı (31 kişi hayatını kaybetmiştir), Merasim Sokak saldırısı (28 kişi hayatını kaybetmiştir) gibi birçok dehşetli saldırı gerçekleştirmişlerdir. Ne yazık ki patlayıcı madde içeren silahlar ile yapılan saldırılara her gün yenileri eklenmektedir.

⁸ Kaynak:(Holmes ve Moyes, 2009b, s. 10) (Holmes ve Moyes, 2009, s. 10; Explosive Violence: The problem of explosive weapons)

Ülkemiz, başta bulunduğu konum, iklim ve doğal kaynaklar olmak üzere birçok nedenden dolayı tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de terör örgütlerinin ve dış güçlerin hedefindedir ve ayrıca gelecekte de olmaya devam edecektir. Ülke coğrafyası ekonomik, dini, siyasi, etnik kargaşa ve çatışmalar konusunda hep hassas olacaktır. Patlayıcı madde kullanılarak yapılan saldırılar toplumun tüm kesimlerini etkileyerek, kargaşa ortamının oluşmasında ve artarak devam etmesine neden olabilmektedir.

Günümüzde patlayıcı madde şiddeti Afganistan, Suriye, Ukrayna, Irak ve Yemen’de çok yoğun bir şekilde görülmektedir (Borrie ve Brehm, 2011, s. 8). Dünyanın en güçlü ordularından biri olarak bilinen ABD ordusunun Irak’ta savaşı kısa sürede kazanmasına rağmen, bu ülkede uzun yıllar emniyet ve asayişi sağlayamamıştır. Verilen askeri kaybın yanında milyonlarca dolarlık⁹ harcamalardan (C. Wilson, 2007, s. 6) sonra ABD Irak Ülkesini 18 Aralık 2011 yılında terk etmek zorunda kalmıştır. ABD, aynı başarısızlığa Afganistan’da da maruz kalmış, öncelikle asker sayısını azaltmış (Bingöl, 2015, s. 4) ve daha sonra verilen kayıplar durdurmak için bu ülkeden de çekilmiştir.

ABD’nin Irak ve Afganistan’da 2001-2014 yılları arasında, sadece EYP ile mücadele için yaptığı toplam harcama 75 milyar dolar civarındadır. Bunun 2 milyar doları askerlerin EYP’ye karşı eğitimi ve 7 milyar doları ise istihbarat için harcanmıştır (Merkez Strateji Enstitüsü, 2015, s. 4).

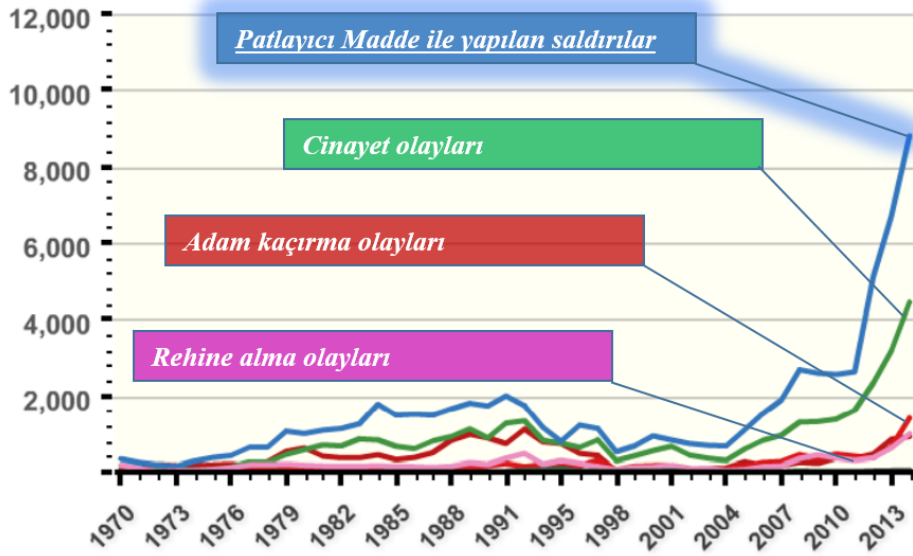
Toplumları maddi manevi yıpratın, süper güç olarak tanımlanan ülkeleri dahi geri çekilmesine neden olan bu şiddet türü hakkında detaylı çalışma yapılması gerekmektedir. Patlayıcı madde kullanılarak yapılan saldırılardaki artış; Küresel Terör Veri tabanı indeksine göre hazırlanan Çizelge 1.2’de görülmekte olup sorunun boyutu açıkça anlaşılmaktadır.

Küresel Terör Veri tabanından elde edilen istatistiklere göre 1970 yılından 2013 yılına kadar geçen sürede patlayıcı madde ile yapılan saldırı olayları diğer olaylarla karşılaştırılması Şekil 1.3’te görülmektedir. Bu süre zarfında toplam 68.779 olay yaşanmıştır (Solgun, 2019, s. 8). Ayrıca, 1970-2013 yılları arasında gerçekleşen terör olaylarında; en çok

⁹ Kongre Araştırma Servisi (CRS Report) tarafından yayınlanan raporda 2007 yılına kadar ABD tarafından sadece Afganistan ve Irak’taki EYP mücadelesi için 11,2 milyar dolar harcadığı ortaya konulmuştur (C. Wilson, 2007, s. 6).

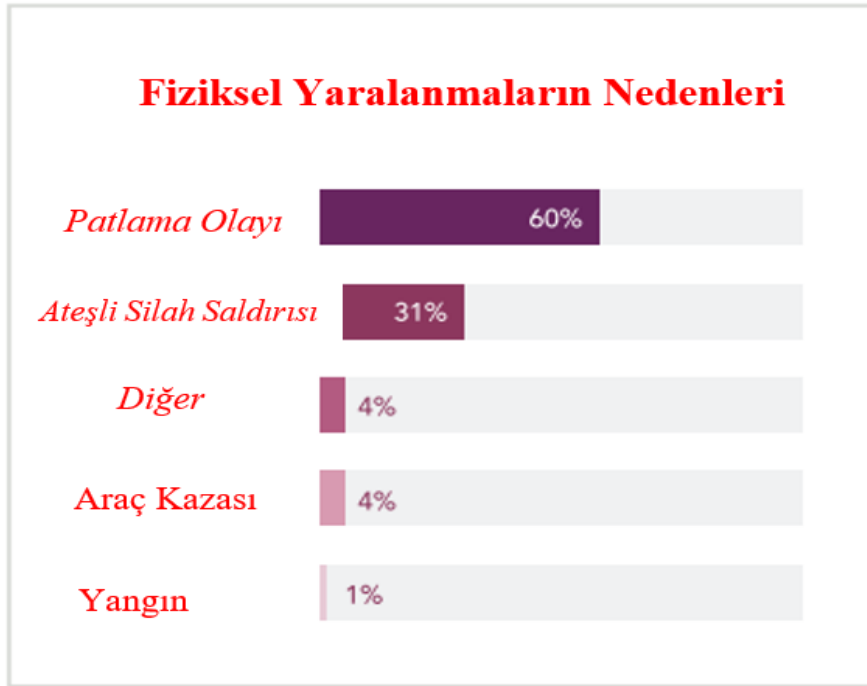
bombalama eylemi yani patlayıcı madde kullanılarak yapılan saldırılar olduğu görülmektedir.

Çizelge 1.2. 1970-2013 yılları arasında çeşitli olay türlerindeki artış ve azalış¹⁰

İnsanlık ve Kapsayıcılık (HI) sivil toplum kuruluşu tarafından Suriye’de patlayıcı madde şiddetinin kısa ve uzun dönemli etkilerini belirlemek için 2012-2013 yıllarında Suriye’deki kamplarda 1847 kişi üzerinde yaptıkları görüşme sonucunda; Şekil 1.3’te görüldüğü gibi tüm fiziksel yaralanmaların %60’nın yaşanan patlama olaylarından dolayı olduğu ortaya konulmuştur (Dubourthoumieu, 2013, s. 3).

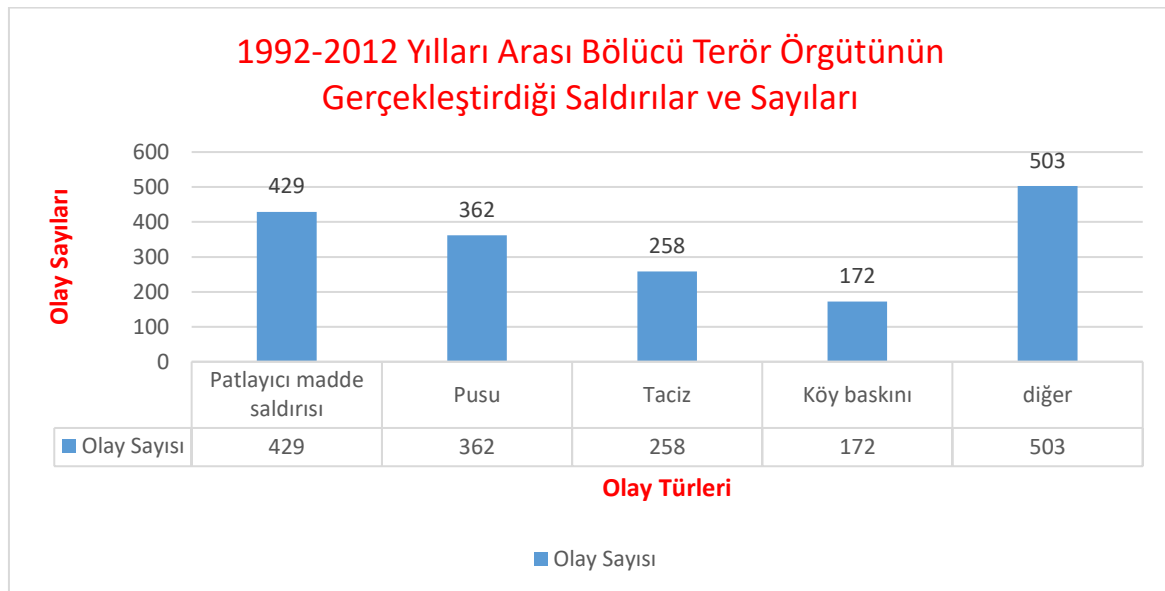
¹⁰ Kaynak: Terör Eylemleri ve Büyük Patlamalar Ankara Deneyimleri (Solgun, 2019,10)

Şekil 1.3. Kamplarda yaşayan yaralı Suriyelilerin yaralanma nedenleri¹¹

PKK terör örgütü de bu şiddet türünü sivil asker ayırımı yapmadan yaygın şekilde kullanmış ve kullanmaya da devam etmektedir (İçişleri Bakanlığı, 2021).

Çizelge 1.3. PKK terör örgütü tarafından 1993-2012 yılları arasında gerçekleşen olaylar ve sayıları¹²

¹¹ Kaynak: (Dubourthoumieu, 2013, s. 3)

¹² Kaynak: (Cantenar ve Tümlü, 2016, s. 13'ten elde edilen veriler ışığında bu çizelge yapılmıştır).

PKK terör örgütü tarafından 1993-2012 yılları arasında gerçekleşen 1.724 eylemden yani %26'sının (429 eylem; 352 Mayın/EYP olayı, 62 Bombalı saldırı olayı, 25 Canlı bomba olayı) patlayıcı madde ile yapılan saldırı olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla %21 pusu, %15 taciz, %10 köy baskını şeklinde takip etmektedir. Ülkemizde de patlayıcı madde kullanılarak yapılan saldırıların en sık görülen eylem şekli olduğu görülmektedir (Cantenar ve Tümlü, 2016, s. 13).

1.3. Patlayıcı Maddelerin Tarihsel Gelişimi

Patlayıcı maddeler el yapımı patlayıcı düzenekler ile fabrikada üretilen patlayıcı madde içeren silahlardan oluşmaktadır. Özü itibariyle tüm patlayıcılı silahların ana kaynağı el yapımı patlayıcı düzenektir. Şöyle ki; ilk el bombası, ilk top mühimmatı ve tüm ilk patlayıcı silahlar maharetli bir sanatkâr tarafından üretilmiş; bunun ticarileşme ve savaşlarda yarar sağlandığı düşünüldüğü zaman fabrikada üretimine geçilmiştir. Bu kapsamda patlayıcı maddelerin tarihine değinirken yüzlerce çeşit patlayıcı madde içeren silahın tarihini anlatmak yerine el yapımı patlayıcı düzenekleri (EYP)¹³ esas alarak anlatmak konun özünü ortaya koymada faydalı olacak ve günümüz çatışma ortamlarına yön veren, büyük travmalar ortaya çıkaran bu silahı daha iyi tanımamızı sağlayacaktır.

Napolyon Bonapart'a yapılan araç bomba saldırısı, Rus çarının öldürülmesi, Lockerbie saldırısı, ABD Michigan eyaletinde bir okulun içindeki çocuklarla beraber zaman ayarlı düzenek ile havaya uçurulması gibi EYP kaynaklı birçok trajik olay yaşanmış; yaşanmaya devam etmekte ve de gelecekte de yaşanacağı muhakkaktır.

Bu kapsamda patlayıcı madde tarihin başlatan, önceleri eğlence aracı, hayat iksiri, zaman zaman büyücülükte kullanılan kara barut, zamanla el yapımı patlayıcı düzeneklerde ve fabrikada üretilen patlayıcı madde içeren silahlarda kullanılmaya başlanmıştır.

İlk patlayıcı madde olan kara barutun ilk hali, ortalama bin yıl önce Çin'de geliştirilmiştir. Bambu veya kâğıt içerisine konulmuş kara barutun alevlendirilmesi ile ortaya çıkan ses ve görüntü eğlencelerde kullanılmıştır. Zamanla bu karışım, sülfür, odun kömürü ve çeşitli karışımlarla geliştirilmiştir. Bu karışımların, önceleri ahşap sonra çanak-çömlek ve

¹³ Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından oluşturulan alanyazında "El Yapısı Bomba – EYB" olarak tanımlanmaktadır.

daha sonraları metal kap içinde tutuşturulması ile kapalı alanda sıkışma sonucu büyük bir gücün ortaya çıktığı tespit edilmiştir (Kelly, 2004).

Kara barut düşük güçlü patlayıcı olup yakıldığında hızlı bir şekilde büyük oranda gaz üretmektedir. Bu gaz kapalı ortamda büyük bir basınç oluşturarak dış kabı yırtarak etrafa gaz ve kabın parçalarını yüksek bir hızda yayılmasına sebep olmaktadır (Laska, 2015, ss. 56-57).

Zamanla barutun yanmasıyla açığa çıkan gazın parçaları fırlatmada da kullanılabileceği keşfedilmiştir. Bu durum, ilk ateşli silahın icat edilmesine olanak sağlamıştır. İlk başlarda sadece eğlence aracı olarak kullanılan kara barut artık çıkardığı yüksek ses, ürettiği duman, oluşturduğu karmaşa, maddeyi fırlatabilmesi ve üstüne üstlük bıraktığı hasar nedeniyle savaşlarda da kullanılmaya başlanmıştır.

Kara barut, önce Arap dünyasına ulaşmış ve yaklaşık 13'üncü yüzyılın sonunda Avrupa'da görülmeye başlanmıştır (Lindqvist, 2003, s. 13). Avrupa'da bu karışım geliştirilmiş ve yeni alanlarda kullanılmıştır. Günümüz el bombalarının ilk ilkel hali bu dönemde ortaya çıkmıştır. Tencere ya da kavanoz içerisine konulmuş kara barutun bir fitille ateşlenmesi suretiyle ilk ilkel el bombası örneği yapılmıştır (Tez, 2010, s. 15). Napolyon Bonapart'a yapılan suikast girişimi yine aynı şekilde yanan bir fitille infilak ettirilen araç bomba düzeneğidir (Iain Overton vd., 2020, s. 12).

Birkaç yüzyıl kara barutu ateşleme yöntemi olarak meşale ile yakma işlemi veya kara barut emdirilmiş ip parçasını ateşleyerek ana imla hakkını infilak ettirilmeye çalışılmıştır. 14.yy da yayla gerdirilmiş bir mekanizmaya sahip olan fitilli silahlar görülmüştür. Bu silahlar, tetik çekildiğinde yavaş yanan fitilin kara barutla doldurulmuş hazneyi ateşlemesi ve metal misketi ileri fırlatmasıyla çalışmaktaydı. 15.yy da başta kale savunmalarında olmak üzere Almanca'da kancalı tüfek anlamına gelen *arkebüz*, savaş alanlarında yaygınlaşmaya başlamıştır (Kelly, 2004, s. 70; Needham, 1986, ss. 425-427).

Barut çeşitliliğinin artması ve top başta olmak üzere ateşli silahlarda kullanılması, yalnızca savaş tekniğini ileri seviyeye taşımamış, aynı zamanda kimya alanında yeni sanayi dallarının gelişmesine ön ayak olmuştur. 14. yüzyılda tüfek ve top imalatı tüm Avrupa'ya yayılmıştır (Tez, 2010, s. 19).

1847 yılında İtalya'nın Torino kentinde, sabun üretimin bir yan ürünü olan gliserin nitrik asit ve sülfürik asit ile karıştırılması ile kuvvetli bir patlayıcı olan nitrogliserin keşfedilmiştir. Darbe ve sürtünmeye çok hassas olan bu patlayıcı nihayet Alfred Nobel tarafından gözenekli bir silis olan kizelgur toprağına emdirilerek güvenli hale getirilmiştir. Nobel, bu karşıma Yunanca da “güç” anlamın gelen dynos kelimesini kullanarak dinamit adını vermiştir (Tez, 2010, s. 68). Bu güçlü patlayıcı ilk kez Boer Savaş'larında (1899-1902) İngilizler tarafından kullanılmıştır. 1913 yılında Almanlar, Şili güherçilesine ulaşmada sıkıntı yaşayınca, patlayıcı madde için nitrik asit kaynağı aramaya başlamıştır. Alman kimyagerler 1915 yılında bir azot kaynağı olan hava ile amonyak sentezleyerek nitrik asit üretmeyi başarmışlardır. Yine aynı dönemde İngilizler tarafından Tirinitrotoluen (TNT) üretimi artırılarak patlayıcı silahlarda kullanılmaya başlanmıştır (Tez, 2010, s. 70).

Birinci Dünya Savaşında, bombardıman uçaklarının, tankların, tüfeklerin ve denizaltıların kullandığı mühimmatın üretimi için kimyacılar amansızca yarışmış ve bu savaşa “kimyacıların savaşı” da denilmiştir (Freemantle, 2015). İkinci dünya savaşı esnasında da (1939-1945) ülkeler arasındaki patlayıcılı silah rekabeti tüm hızıyla devam etmiş ve sonunda bir felaketle sonuçlanmıştır; bu felaket “atom bombası” icadıdır ki bu bombanın kullanılması ile iki şehir harabeye dönmüş, yüzbinlerce insanın ölmesi veya sakat kalmasıyla sonuçlanmıştır. Atom bombasının etkileri on yıllar boyu devam ederek günümüze kadar gelmiştir.

Zamanla büyük değişikliğe uğrayan patlayıcı madde içeren silahlar, roket, bomba atar, misket bombası¹⁴, top, obüs, havan, füze gibi çeşitli adlar altında, değişik vasıflara sahip birçok çeşitlere ayrılmıştır. Bu silahlar güdüm, zaman ayarlı, ısıya duyarlı, termobarik¹⁵ özellikler gibi birçok özellik eklenmiş; ölümcül etkisi ve isabet oranı arttırılmıştır.

AOAV (Silahlı şiddetle mücadele kuruluşu) kayıtlarına göre 2011-2020 yılları arasında Türkiye'de patlayıcı şiddet olaylarından 5 bin 349 ölüm ve yaralanma olduğu kaydedilmiş; bu olayların 3 bin 570'sinin (%67) sivillerden oluştuğu belirlenmiştir. Bu

¹⁴ Misket bombası: Salkım bombası olarak da tarif edilen misket bombası atıldıktan sonra kendisini koruyan kabın açılmasıyla etrafa yüzlerce küçük bombacık atabilen bomba çeşididir (Merriam Webster, 2021).

¹⁵ Termobarik bomba: Uzun süreli bir patlama meydana getirmek için atmosferde bulunan oksijenle tutuşabilen bir yakıt yükü içeren ve patlama ile açığa çıkan basınç darbesi ile mağara, sığınak, tünel vb kapalı alanlarda büyük basınç, ısı ve oksijensiz ortam yaratan bombadır (Merriam Webster, 2022) (www.sage.tubitak.gov.tr, 2022).

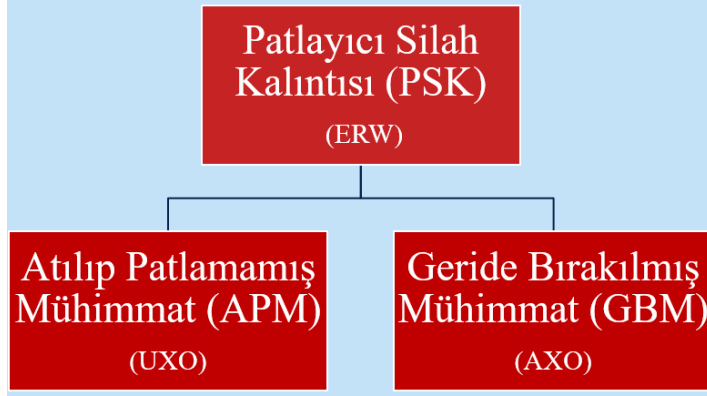
dönemde belgelenen tüm ölüm ve yaralanmaların %88'i el yapımı patlayıcı düzenek saldırıları kaynaklıdır. Ayrıca Türkiye'nin on yıllık tarihindeki (2010-2020) tüm sivil kayıpların %45'inin intihar saldırıları sonucu olması dikkat çekicidir (AOAV (Silahlı Şiddete Karşı Eylem), 2021).

1.4. Mayın ve Patlayıcı Silah Kalıntısının Oluşturduğu Tehdit

Öyle bir silah düşünelim ki çatışan taraflar arası barış anlaşmaları imzalanmasına, düşmanlıklar sona ermesine ve hatta olay üzerinden yüz yıllar geçmesine rağmen, sinsi bir şekilde kenarda durup kurbanını beklesin; işte kara mayınları ve patlayıcı silah kalıntıları (ERW-Explosive Remnants of War) ömrünü kolay kolay tamamlamayan, çatışmaların kalıcı bir mirasıdır.

1.4.1. Atılıp Patlamamış Mühimmat

Patlayıcı Silah Kalıntısı (PSK), bir çatışmadan sonra atılıp patlamamış mühimmat ile geride bırakılan mühimmatı ifade eder. Atılmasına rağmen amaçlandığı gibi patlamayan patlayıcı silahlar, patlamamış mühimmat (Atılıp Patlamamış Mühimmatlar-APM) haline gelir. Atılıp patlamamış mühimmatlar çatışmalar sırasında ve sonrasında geride kalır ve kara mayınlarına benzer tehlikeler oluşturur. Terk edilmiş patlayıcı mühimmat (Geride Bırakılmış Mühimmat-GBM), silahlı çatışma sırasında kullanılmamış ancak geride bırakılmış ve artık etkili bir şekilde kontrol edilemeyen mühimmatları tarif etmektedir. PSK, topçu mermileri, el bombaları, havan topları, roketler, havadan atılan bombalar ve küme mühimmat kalıntılarını içermektedir. Şekilde 1.10'da görüldüğü gibi PSK, atılıp patlamamış mühimmatlardan ve geride bırakılmış yani terkedilmiş mühimmatlardan oluşmakta olup mayınları içermediği bilinmelidir (International Campaign to Ban Landmines – Cluster Munition ve Coalition (ICBL-CMC), 2020).

Şekil 1.4. Patlayıcı Silah Kalıntısı

Hedefte yaralama dışında uzun dönemli zehirlenme, acı vb. etkiler yaratan bazı patlayıcı türleri Birleşmiş Milletler kurulmadan önce uluslararası anlaşmalar tarafından yasaklanmıştır. Örnek olarak; 1868'de St. Petersburg Deklarasyonu ile zehirleyici ve acı çektirici etkileri olan bazı patlayıcı tüfek mermilerinin kullanılması yasaklanmıştır. Ottawa Antlaşması (1997) kara mayınlarının (Mayın Yasağı Antlaşması) ve Küme Mühimmatları Sözleşmesi (2008) ile, küme mühimmatlarının kullanımını yasaklanmıştır (Onyoyo, 2015, s. 7).

1.4.2. Mayın ve Patlayıcı Silah Kalıntısının Oluşturduğu Tehdidin Değerlendirilmesi

Toprağa veya suya yerleştirilen ve rahatsız edildiğinde patlamaya ayarlanmış patlayıcı maddelere mayın denmektedir (Merriam Webster, 2021). Mayınlar anti personel ve anti tank mayınları olmak üzere iki türü bulunmaktadır.

Antipersonel mayınlar, bir kişinin hareketinden, yakınlığından veya temasından patlamak üzere tasarlanmışken; antitank mayınları bir aracın hareketinden, yakınlığından veya temasından patlamak üzere tasarlanmış mühimmatlardır. Kara mayınları kurban tarafından aktive edilir ve ayırım gözetmeyen silahlardandır; yani kim mayını tetiklerse, ister çocuk ister asker olsun, kurban olmaktadır. Düşman kuvvetlerine karşı bir çatışma sırasında yerleştirilen mayınlar döşenmesi üzerinden onlarca yıl geçtikten sonra dahi canlıları öldürebilmekte veya yaralayabilmektedir.

Hem kara mayınları hem de patlayıcı silah kalıntısı siviller için ciddi ve devam eden bir tehdit oluşturmaktadır. Bu silahlar yollarda, patikalarda, tarlalarında, ormanlarda, çöllerde, sınırlar boyunca, evlerde, okullarda ve insanların günlük faaliyetlerini

yürüttükleri diğer yerlerde bulunabilmektedir. Bu mühimmatlar gıdaya, suya ve diğer temel ihtiyaçlara erişimi sınırlandırarak; hareket özgürlüğünü engellemektedir. Bu mühimmatlar göç etmek isteyen insanların hayatını tehlikeye atmakta, ayrıca mültecilerin ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin geri gönderilmesini engellemektedir. Hatta insani yardımların ulaşılması gereken noktalara ulaştırılmasını için bir engel niteliğindedir.

Bu silahlar, her gün okula ya da işe giden vatandaşların kullanmakta zorunda olduğu yollar üzerinde olduğunda, toplum üzerinde büyük korkuya da neden olmakta; ayrıca Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin uygulanması ve çatışma sonrası yeniden yapılanma için de büyük bir engel teşkil etmektedir. Çünkü araziler ekilemediğinde, hastaneler bu silahlara maruz kalanlar ile meşgul olduğunda ve bu ülkeler eğitim için para ayırma yerine bu kalıntıları temizlemek için para harcamak zorunda kaldığında, büyük insani acıların yanında gelişimde engellenmiş olmaktadır.

Uygulamada bazı aksaklıklar olsa da kara mayını ve patlayıcı silah kalıntısı sorununa çözümler üretilmiştir. 3 Aralık 1997 yılında Kanada'nın Ottawa şehrinde *Anti-Personel Mayınların Kullanımı, Stoklanması, Üretimi ve Transferi ve İmhası Hakkında Sözleşme* imzaya açılmıştır. Bu sözleşme, 164 ülke tarafından kabul edilmiş ve anti-personel mayınlardan etkilenen bölgelerde yaşayan sivillerin acılarını hafifletmesi için çözümler ortaya konulmuştur (UN Office for Disarmament Affairs, 2021). Bu antlaşmaya taraf olan devletler,

- Anti-personel mayınlarının kullanımını, stoklarını, üretimini ve transferini derhal durdurarak stoklarındaki tüm anti-personel mayınları dört yıl içinde imha edecek ve 10 yıl içinde kendi yetki alanları veya kontrolleri altındaki tüm mayınlı alanlardaki tüm anti-personel mayınları temizleyecek,
- Mayın olaylarının önlenmesine yardımcı olmak ve kara mayın kurbanları ve/veya yaralananların acılarının hafifletilmesi için, ailelerin ve toplulukların bakımı ve tedavisi için yardım yapacak ayrıca mayın/patlayıcı silah kalıntısı risk eğitim programlarına destek sağlayacaktır (United Nations, 1997).

Ottawa sözleşmesi, devletlere harekete geçmeleri için bir çerçeve oluşturmuştur. Antlaşma yükümlülüklerini uygulama görevi devletlere verilmişken sivil toplum

kuruluşlarına da devletlerin yükümlülükleri yapabilmeleri için ortak çalışma sorumluluğu vermiştir.

Mayınların ve patlayıcı silah kalıntılarının toplumlar üzerinde yarattığı tahribat; 2013 yılında *Kara Mayınlarını Yasaklamak İçin Uluslararası Kampanya Kuruluşu (ICBL)* tarafından yayınlanan rapor incelendiğinde daha net görülmektedir. Bu raporda, 2012 yılında, mayın/patlayıcı silah kalıntısının patlaması sonucunda toplam 3.628 (1.066 ölü, 2.552 yaralı) kaybın yaşandığı görülmektedir. Raporda birçok gelişmemiş ülkede sağlıklı kayıt tutulmadığından; gerçek kaybın daha yüksek olduğu değerlendirilmiştir (Landmine Cluster Munition Monitor, 2013). Ayrıca, yine bu yılda dünyanın 62 ülkesinde ölüm ve yaralanma görülmüş; Afganistan 766 ve Kolombiya 496 kayıp ile en çok kayıp yaşanan ülkeler olduğu tespit edilmiştir (Landmine Cluster Munition Monitor, 2013, s. 6).

1.5. Patlayıcı Maddelerin Vücuda Etkileri

Patlama sonucu oluşan yaralanmalar diğer yaralanma türlerinden belirgin şekilde farklılık göstermektedir (Kluger vd., 2004, s. 875). Patlamanın vücut üzerindeki etkisi eş zamanlı gerçekleşen birçok etkinin birleşimi sonucu oluşmaktadır.

Patlayıcı maddenin vücut üzerindeki başlıca dört etkisi bulunmaktadır (Özer vd., 2010, s. 396):

- *Şok dalgalarının etkileri:* Şok dalgası, saniyenin binde biri gibi bir sürede ve 6-8 bin m/sn. hızda etrafa yayılan kısa bir dalga boyudur. Bu dalga boyu hava içeren akciğer, bağırsak, karın boşluğu, kulak gibi organlara zarar vermektedir (Wightman ve Gladish, 2001'den akt. Özer vb. 2010). Özer ve arkadaşları (2010) tarafından 100 gr TNT ve 1.000 gr C4 patlatılarak mankenlerde oluşan etki incelenmiştir. Şok dalgalarının mankenleri makroskobik (gözle görülür şekilde) etkilemediği ve bu dalgası hızlarının 6.482-7.194 m/sn olduğu yapılan çalışmada ölçülmüştür (Özer vd., 2010, s. 395).

- *Şarapnel etkisi:* Patlamadan sonra metal, taş gibi parça etkisi yaratacak materyaller yüksek bir hızla en yakından uzağa doğru etkisi azalacak şekilde hedef üzerinde delme, parçalama ve saplanma etkisi göstermektedir. Bu parçalar kötü aerodinamik şekillerinden

dolayı ateşli silah mermilerine göre daha çabuk hız kaybetmeler de yüksek güçlü patlayıcı maddeler kullanıldığında hızı 1.500-2.200 m/sn. aralığına ulaşmaktadır.

- *Patlama basıncı:* Milisaniyeler içinde yaşanan devasa basınç artışı bu basıncı oluşturur. TNT için ortalama patlama basıncı bir hacme karşılık 1.200 birim hacimde artışa neden olmaktadır (Özer vd., 2010). Bu yüksek basınç yakınlık durumuna göre vücut bütünlüğünü bozar, uzuv kopmalarına sebep olmaktadır.

- *Kimyasal ve termal yanıklar:* Patlama olayında çok yüksek oranda anlık ısı oluşur. Ayrıca ortaya çıkabilecek sıcak kimyasal gazların solunması da ölümcül sonuçlar doğurabilmektedir.

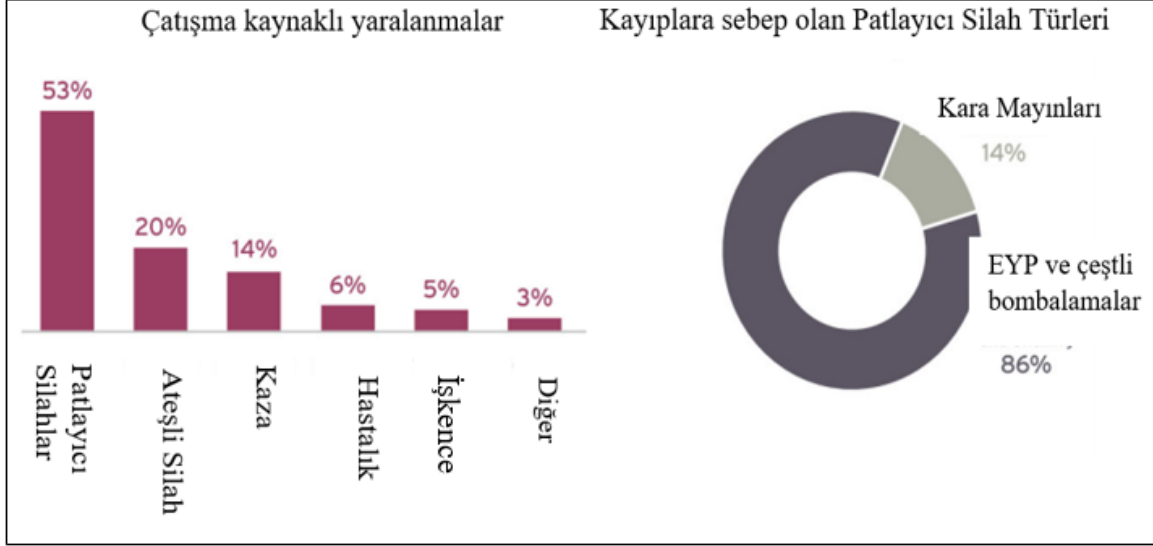
SİSTEM	PATLAMA KAYNAKLI YARALANMALAR VE OLUMSUZ ETKİLER
İşitsel	Kulak zarı yırtığı, ossiküler bozulma, koklear hasar, yabancı cisim
Göz, göz çukuru, yüz	Yabancı cisim, hava embolisi, kırıklar
Solunum	Akciğer patlaması, hemotoraks, pnömotoraks, pulmoner ezilme ve kanama, A-V fistüller (hava embolisi kaynağı), hava yolu epitel hasarı, spirasyon pnömoni, sepsis
Sindirim	Bağırsak perforasyonu, kanama, yırtılmış karaciğer veya dalak, sepsis, hava embolisi, sirkülasyonundan gelen mezenterik iskemi (atardamarda kan akış sorunu), hava embolisi, şok, vazovagal hipotansiyon, periferik vasküler yaralanma, hava embolisi kaynaklı yaralanma
Dolaşım	Sirkülasyonundan gelen mezenterik iskemi (atardamarda kan akış sorunu), hava embolisi, şok, vazovagal hipotansiyon, periferik vasküler yaralanma, hava embolisi kaynaklı yaralanma
CNS (Merkezi sinir sistemi) yaralanması	Beyin sarsıntısı, kapalı ve açık beyin hasarı, inme, omurilik yaralanması, hava embolisi kaynaklı yaralanma
Renal(Böbreğe ilişkin) Yaralanma	Böbrek kontüzyonu, yırtılma, rabdomiyoliz nedeniyle akut böbrek yetmezliği, hipotansiyon ve hipovolemi
Ekstremiteler(uç kısımlar kollar, bacaklar, eller gibi) yaralanması	Travmatik amputasyon, kırıklar, ezilme yaralanmaları, bölme sendromu, yanıklar, kesikler, yırtılmalar, akut arteriyel tıkanıklık, hava embolisi kaynaklı yaralanma

Şekil 1.5. Patlayıcıya Bağlı Yaralanmalara Genel Bakış¹⁶

Patlamalar, sadece savaş alanlarında görülebilecek türde yaralanmalara neden olmaktadır. Ayrıca patlama olayı, aynı anda birçok kişide çok çeşitli yaralanmalar

¹⁶ Kaynak: (Centers for Disease Control and Prevention, 2021, s. 4)

oluşturabilecek potansiyele de sahiptir. Bu yönüyle diğer yaralanma türlerine göre farklı bir acil müdahale, tanı, önceliklendirme ve yönetim modeli gerektirmektedir (Centers for Disease Control and Prevention, 2021, s. 1). Patlamaya bağlı yaralanmalar acil bakım ünitelerinde çalışanlara teşhis ve yönetim zorluğu getirmektedir.

Şekil 1.6. Çatışma Kaynaklı Yaralanmalar ve Patlayıcı Silah Sonucu Yaşan Kayıplar¹⁷

Şekil 1.6. incelendiğinde Suriye’de meydana gelen yaralanmaların %53’ü patlayıcı silah kullanımından kaynaklandığı görülmektedir. Ayrıca patlayıcı silah kullanımı sonucu yaralananların %17’sini çocuklar (0-17 yaş), %9’unu yaşlılar (60 yaş üstü) ve %21’ini kadın ve kız çocukları oluşturmaktadır. Yaralananların yarısına yakının kendini savunamayacak durumda olan, kolay mağduriyet yaşayan insanlardan oluşması dehşet verici bir durum oluşturmaktadır (Handicap International, 2016, s. 3). Bu şiddet türünün neden olduğu zararlardan sivillerin korunmasına duyulan büyük ihtiyaç da açıkça görülmektedir.

¹⁷ Kaynak: (Handicap International, 2016, s. 3)

İKİNCİ BÖLÜM

PATLAYICI MADDE ŞİDDETİNİN SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ

2.1. Patlayıcı Madde Şiddetinin Sosyoekonomik Etkileri

Bu bölümde, patlayıcı madde şiddetinin insanların yaşam koşulları üzerinde oluşturduğu hasarın etkileri ortaya konularak sosyoekonomik etkileri somutlaştırılmaya çalışılacaktır. “Sosyoekonomik” kelimesi ile toplumsal ve ekonomik alanlar ile bunlar arasındaki ilişki anlatılmak istenmektedir (merriam-webster.com, 2021). Patlayıcı madde şiddetinin sosyoekonomik etkileri denildiğinde; patlama dolayısıyla yaşanan ölümler, yaralanmalar ile yıkılan ya da zarar gören iş yerleri, yollar, okullar, hastaneler, evler gibi yapılarda oluşan hasarların yarattığı sosyoekonomik etkiler kast edilmektedir. Ayrıca, bozulan ekonomik ve sosyal yapının uzun dönemli sonuçları, ortaya çıkan psikolojik uyumsuzlukların/bozuklukların aile ve toplum düzeyindeki psikososyal etkileri ve ortaya çıkan mağduriyetler vurgulanmaktadır.

Patlayıcı madde şiddetine maruz kalmak sadece etkilenenler için değil aynı zamanda toplum içinde oldukça ağır yükler getirmektedir. Bu şiddetin sağlık tesisleri, enerji nakil hatları, barınma yerleri, okullar, kanalizasyon sistemleri, geçim kaynakları, pazar yerleri ve ulaşım hatları gibi hayati altyapının zarar görmesi veya tahrip edilmesinden dolayı doğrudan insancıl sorunlar oluşturmaktadır. Ayrıca bu şiddete maruz kalan insanlar ikamet ettikleri yerleri terk etmeye mecbur kalmakta, gittikleri yerlerde sosyoekonomik, kültürel ve politik sorunlara neden olabilmektedirler.

Burada üzerinde durulması gereken gerek çatışma kaynaklı gerekse çatışma kaynaklı olmayan ölümlerde patlama olaylarının büyük bir etkisinin olduğudur. Çatışma esnasında kullanılan patlayıcı maddeler, bombalar ve EYP’ler birçok ölüme neden olurken aynı zamanda yer altı ve yer üstü tesisleri kullanamaz hale getirerek sağlık, içme suyu, barınma ve eğitim gibi temel yaşam dallarını işlevsiz hale getirmektedir. Daha da ötesi, çatışmadan uzun süre sonra dahi infilak edebilen atılıp patlamamış mühimmatlar, mayınlar, küme mühimmatlar vb. patlayıcı madde içeren silahlar büyük risk oluşturarak yine ölümlere ve sakat kalmalara neden olmaya devam etmektedir. Bu ölümlerin çatışma kaynaklı ölümlerden

fazla olmasının diğere sebepleri ise; bozulan kamu düzeni, kirlenen çevre ve patlama sonucu oluşan ağır yaralanmaların sonradan ölümle neticelenmesidir.

2006 yılında yayınlanan *Cenevre Silahlı Şiddet Bildirgesinde* benzer sonuçlar görülmüş olup "dolaylı" çatışma ölümlerinin "doğrudan" çatışma ölümlerinin en az dört katı olduğu belirtilmiştir (Holmes ve Moyes, 2009a, s. 36). Çatışma esnasında, kamu hizmetleri aksamakta ve halk sağlığını olumsuz etkileyen birçok faktör ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak, patlayıcı madde içeren silahların, halk sağlığının bağlı olduğu altyapıyı doğrudan ve önemli ölçüde bozan özel bir kapasiteye sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International), Gürcistan'daki 2008 ihtilafının ardından yaptığı açıklamada; patlamamış mühimmatların oluşturduğu tehlike ile yapıların büyük oranda tahrip edilmiş olması on binlerce insanın evlerine dönme isteğini olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir (Holmes ve Moyes, 2009a, s. 34).

Patlayıcı silahlar, oluşturduğu yıkıcı etki itibarıyla sivil halkın dayandığı sosyal ve ekonomik altyapıya zarar verme kapasitesi yüksektir. Yerel ve ulusal kıt kaynaklar üretim ve büyüme yerine yıkılan ve zarar gören alanların yeniden yapılandırmada kullanılması kalkınma hedeflerine ulaşmak için yapılması gereken yatırımların sektöre uğramasına neden olmaktadır. Patlayıcı silahlar, sosyal ve toplum düzeyinde yarattığı bu tahribat; devletin, kamu hizmetleri yürütme sorumluluğu ve insan güvenliğinin garantörü olarak güvenilirliğini de zedelemektedir.

Patlama olaylarının, endirekt ya da üçüncül etkileri olarak nitelendirilen bu durum Uluslararası Patlayıcı Silahlar Ağı (INEW) tarafından yankı *etkisi* olarak tanımlanmıştır. INEW, patlayıcı silahlar ile altyapının bir bileşenine verilen hasarın, diğer sistemler ve hizmetler üzerinde katlanarak oluşturduğu yıkıcı etkiler ile hasar kapasitesi arttığını belirterek endirekt etkileri tanımlamıştır (Humanity and Inclusion (HI), 2020, s. 7).

Bu bölümde patlayıcı madde şiddetinin sosyoekonomik etkileri, 8 başlık (Holmes ve Moyes, 2009b, s. 31) altında detaylandırılacaktır. Bunlar:

- Yapı üzerindeki etkileri (Ev, okul vb.),
- Ulaşım üzerindeki etkileri,

- Alışveriş (Pazar yerleri vb.) üzerindeki etkileri,
- Enerji nakil hatları üzerindeki etkileri,
- Su ve kanalizasyon üzerindeki etkileri,
- Sağlık tesisleri üzerindeki etkileri,
- Çevre ve doğal yaşama etkileri,
- Travmalar ve psikolojik etkileri.

2.2. Yapı Üzerindeki Etkileri

Yapı, İmar Kanunu 5'inci maddesinde “karada ve suda, daimi veya muvakkat, resmi ve hususi yeraltı ve yerüstü inşaatı ile bunların ilave, değişiklik ve tamirlerini içine alan sabit ve müteharrik tesislerdir.” şeklinde tanımlanmaktadır (mevzuat.gov.tr, 1985).

Günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası olan ev ve eklentiler, iş yerleri, okul, hastane, köprü gibi yapılar patlama sonrası ya tamamen yıkılmakta ya da kolonlarda çatlaklar, parça kopmaları gibi ana hasarlar oluşturarak kullanım dışı kalmaktadır. Sonuç olarak, patlayıcı madde saldırıları tüm tesis ve binalar büyük zararlar verebilmektedir. Bu tür saldırılar, hem karşı tarafa ait olan sistemlerinin fiziksel işleyişini bozma çabalarının bir parçası olarak, hem de politikayı etkilemek için 'zorlayıcı' bir stratejinin bir parçası olarak yapılmaktadır. Askeri tarihin en yoğun bombalamanın yaşandığı Vietnam savaşında ABD, sadece hava saldırısında 6.162.000 adet patlayıcı mühimmat kullanarak bu stratejiyi acımasızca uygulamıştır (Miguel ve Roland, 2007).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı 2008 yılında yayınladığı raporda; köprü ve yol gibi altyapıların tahrip edilmesi silahlı çatışmaların en çok görünen yönlerinden biri olduğu belirtilmiştir. Ayrıca limanlar, telekomünikasyon ve elektrik altyapısı, enerji santralleri ve diğer ekonomik açıdan önemli fiziksel tesisler stratejik bir avantaj elde etmek için savaşan taraflardan biri tarafından doğrudan hedeflendiğinden, bir ülkenin fiziksel sermayesi genellikle ciddi şekilde zarar gördüğü vurgulanmıştır (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2008).

Yapılarda meydana gelen yıkım ve fiziksel görünümün zarar görmesi çatışma sonrası dönemde ekonomik toparlanmayı önemli seviyede kısıtlamaktadır. Sermaye kaybının çok önemli düzeyde olması; çatışma sonrası dönemde ekonomik toparlanma kapasitesini ciddi

şekilde kısıtlayabilmektedir. Örneğin, Mozambik'teki iç savaş sırasında yıkılan tarım, iletişim ve vb. idari sektörlerdeki yapılar hareketsiz sermayenin yaklaşık yüzde 40'ını yok etmiştir (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2008, s. 53).

Doğu Timor'un altyapısının yaklaşık üçte ikisi, 1999'da Endonezya'dan bağımsızlık referandumu sonrasında çıkan kargaşada yok edilmiştir. Fiziksel yapıların yok edilmesi ve zarar görmesi, bir ülkenin ekonomik faaliyetleri ile üretken yetenekleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Ayrıca güvenli içme suyu, kanalizasyon ve güç sistemlerinin kaybıyla sivil halk üzerinde ciddi sıkıntılar oluşmaktadır. Örneğin, Liberya'nın iç çatışmasının bir sonucu olarak, kentsel nüfusun yaklaşık yüzde 45'i ve kırsal nüfusun yüzde 23'ü savaştan önce mevcut kapalı su sistemi ile su ihtiyaçlarını karşılarken, savaştan sonra tamamen bu sistem işlevsiz hale gelmiştir.

Kamboçya, dünyadaki diğer tüm ülkelere göre mayın ve patlamamış mühimmatlardan dolayı arazisi en çok kirlenmiş ülkedir; ülkede 6.422 köy (toplam yüzölçümün yüzde 46'sı) kirlenmiştir. Kara mayınları ve patlamamış mühimmatlar nedeniyle birçok insan hayatını kaybetmekte veya sakat kalmakta ve ayrıca bununla birlikte tarımsal üretim de engellenmektedir (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), 2008, ss. 22-23).

Cenevre Bildirgesi Sekreterliği, *Silahlı Şiddetin Küresel Yüku* ile ilgili raporunda şunları belirtmiştir: “Silahlı çatışma, savaş veya savaşta ölen insan sayısının ötesinde topluluklar üzerinde bir dizi ölümcül dolaylı etki yaratmaktadır. Kısa vadede dolaylı etkiler, temel sağlık hizmetlerine, yeterli gıda, barınmaya, temiz suya veya yaşamın diğer gereksinimlerine erişimin olmaması nedeniyle yaşam için ölümcül sonuçlar doğurmaktadır. Uzun vadedeki dolaylı etkileri ise ulusal ekonomik ve altyapı (sağlık tesisleri dâhil) ile sosyal uyum ve psikolojik sağlık üzerindeki yıkıcı etkisiyle ölümlere neden olmaktadır (Geneva Declaration Secretariat, 2008, s. 31).” Analistler, çatışmalarda ölen insanların sayıları gerçek ölüm sayılarını göstermekte yetersiz olduğunu ve savaşın, dolaylı olarak da birçok ölüme ana etken olduğunu belirtmişlerdir (Geneva Declaration Secretariat, 2008).

Patlayıcı silahlar, konutları yok ederek sivil halkın savunmasızlığını artırmakta ve nüfusun yerinden edilmesine sebep olmaktadır. Çeçenistan'daki silahlı şiddet üzerine 2004 yılında yayınlanan bir vaka çalışmasında, "Rus güçlerinin geniş kapsamlı ve ayırım gözetmeksizin ağır silah kullanması, kırsal ve özellikle kentsel alanların büyük bir kısmını

enkaza dönuştürmüştür. Konutların ve gelir getirici tesislerin yıkılması, birçok Çeçen'in gelir olanaklarının yok olmasına, yaşam standartlarında (örneğin gıda, barınma, sağlık ve eğitim açısından) büyük bir düşüşe sebep olmuştur. Çeçenlerin evlerinde güvende olma duygusu yok olmuş ve köklü bir korku içine düşmüşlerdir (Peimani, 2004).

Okullar, genellikle devleti temsil ettiği için hedef konumundadır. Bir ülkenin eğitim alt yapısının yok edilmesi çatışma sonrası bir ülkenin ekonomik iyileşmesi ve kalkınması üzerinde ciddi olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Örneğin, Liberya'nın 15 yıllık iç savaşı sırasında, tüm okulların en az yüzde 50'si yıkılmış ve 800.000 çocuk eğitimden mahrum bırakılmıştır. Doğu Timor'da bu oran, 1999 bağımsızlık referandum sonrasında sınıfların yaklaşık yüzde 95'inin yıkılması veya ciddi hasar görmesiyle daha da yüksektir. Kosova, Bosna-Hersek ve Mozambik'te sırasıyla okulların yüzde 65, 50 ve 45'i savaştan sonra onarım veya yeniden inşa gerektirmiştir (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2008, s. 30).

Ülkemizde de patlayıcı madde saldırıları sonucu birçok okul kullanılmaz hale gelmiş ve kısa süreli de olsa eğitimde aksamalar olmuştur. Örneğin; 23 Ekim 2016 tarihinde Bingöl'ün Genç İlçesi'nde PKK'lı teröristlerin araç bomba (patlayıcı yüklü traktör) ile düzenlediği saldırıda, meydana gelen patlamada 2 polis şehit olurken, 19 kişide yaralanmıştır. Patlamanın etkisiyle caddenin iki yanında bulunan Anadolu Lisesi ve İnönü Ortaokulu'nda büyük hasarlar meydana gelmiş; patlama noktasının karşısında bulunan Genç Kültür Merkezi'nin ön cephesi ise tamamen yıkılmıştır. İlçedeki birçok ev ve işyerinde maddi hasarlar oluşmuştur (cnnturk.com, 2016).

Her türlü sürekli şiddet, kamu hizmetlerinin sürdürülmesi üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir ve patlayıcı silahlar özellikle altyapı için yıkıcı bir etki oluşturmaktadır. Ayrıca, bireysel eylemler veya altyapıya yönelik patlayıcı şiddet saldırıları kamu hizmetlerini önemli ölçüde engellemektedir.

Toplum için önemli yapılardan olan okulların ve eğitim hizmetlerinin yok edilmesi, çatışmalar sona erdikten uzun süre sonra dahi çocukların geleceğini baltalamaktadır. Yemen'de 2019 yılı itibariyle, 256 okulun patlayıcı silahlarla tahrip edildiği tespit edilmiştir. Ayrıca bu çatışmalar nedeniyle yaklaşık 2.000 okul kullanılamaz hale geçmiştir. Ülkedeki sağlam kalan 167 okul ise, çatışmalardan kaçan ve iç göçe maruz kalanları barındırmak için

kullanıldığı için eğitim için kullanılmadığı görülmüştür (Humanity and Inclusion (HI), 2020, s. 19).

Son çeyrek yüzyılda kentsel alanlarda patlayıcı kullanımı artmış ve birçok terör saldırısı gerçekleşmiştir. Patlayıcının yapı üzerindeki etkisini incelerken başta kritik binalar olmak üzere yapıların patlamalara dayanaklılığı veya patlamanın oluşturduğu etkiyi azaltacak şekilde inşa edilmesi gerektiği de unutulmamalıdır. Avrupa’da bu işlemler Eurocode Standartları altında binalara sistemli şekilde uygulanmaktadır. Bu standartlar; yanıcı gaz, yanıcı sıvı ve patlayıcı depolarında oluşabilecek patlamalara odaklanır (Löfquist, 2016, s. 15).

Bir yapıda oluşacak hasar, infilakın büyüklüğüne, patlama noktasının yapıya olan mesafesine, yapının şekline ve yapı malzemesine bağlıdır. Ayrıca yapının infilak noktasına göre ve yeryüzüne göre konumu da patlama etkisini azaltmakta ya da arttırmaktadır. Yıkıcılığı arttıran en temel ve önemli husus patlayıcı miktarı ve patlama mesafesi (standoff) olduğu unutulmamalıdır (Löfquist, 2016). Nitekim patlama enerjisi, kaynaktan uzaklaştıkça ortalama her metrede küp kök oranında olacak şekilde hızlı bir şekilde düşer (Shirbhate ve Goel, 2020, s. 2). Kısaca hedefin patlama noktasına bir metre uzakta ya da yakında olması dahi öldürücülüğü ve hasar derecesi üzerinde önemli bir etkisi vardır.

Bir şok dalgası bir yapının duvarına çarptığında, basınç şiddetlenir. Yapı, eğer özel olarak yüksek basınca dayanıklı olarak üretilmemişlerse yıkılır ya da hasara uğrar. Bu şok cepheleri bina içinde birleşip tek bir şok dalgası haline dönüşecek ve bina içinde genişlemeye başlayacaktır. Bina içindeki şok, başlangıçta dış basınçtan daha düşük olsa da şok dalgaları bina içerisinde bulunan malzemelere ve duvarlara çarpıp yansıtacağından başlangıç basıncına göre daha yüksek bir değere ulaşacaktır (Vasilis ve George, 2013).

Ülkemizde de bu tür patlamalara karşı binalar yapısal olarak nasıl etkilendiği değerlendirilmeli ve alınabilecek tedbirler bilimsel olarak ortaya konulmalıdır.

Araştırmaya konu olan Güvenpark, Merasim Sokak ve Ankara Tren Garı saldırılarında can kaybı ve yaralı vatandaş sayısı yüksek olmasına rağmen çevredeki yapıların nispeten daha az etkilendiği görülmekte olup bunun sebepleri:

- Güvenpark saldırısında evlerine gitmek isteyen vatandaşların beklediği otobüs durakları önünde bomba yüklü bir aracın iki PKK terör örgütü mensubu tarafından infilak ettirilmesi ile saldırı gerçekleştirilmiştir. Saldırı evlerden uzak bir noktada açık alanda gerçekleştiğinden dolayı çevre bina ve evlerde az hasar oluşmuştur.

- Merasim Sokak'ta, askeri servis araçlarının yanında bomba yüklü araç infilak ettirilerek gerçekleştirilen saldırı yine caddede gerçekleşmiş ve askeri servis aracı hedef alınmıştır. Saldırıda askeri lojmanlar tamamen yıkılmamış ama hasar almıştır.

- Ankara Tren Garı saldırısında; canlı bombalar üzerlerindeki bombaları patlatarak intihar saldırıları şeklinde saldırıyı gerçekleştirmiş olup yakın çevrede ikametgâh olmaması, saldırıların açık alanda olması ve intihar saldırılarında kişinin taşıdığı bomba miktarının araç bombalara göre az olmasından dolayı çevredeki binalarda hasar çok az olmuştur.

2.3. Ulaşım Üzerindeki Etkileri

Sanayi devriminin başlangıcından bu yana ulaşım büyük gelişme göstermiştir; küresel ekonomideki her gelişim ulaşım teknolojisinin yenilenmesini sağlamış ve yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Üretim, dağıtım ve tüketim gibi ekonomik döngüleri etkileyen ve ekonomik fırsatları geliştiren en önemli unsurlardan biri ulaşım (Rodrigue ve Notteboom, 2020, s. 5).

Bir ülkedeki ekonomik faaliyetlerin geniş pazarlara ulaştırılması, mal ve hizmetlerin zamanında ve yeterli miktarda ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması ve ayrıca küreselleşen dünyada yani herkesin ekonomik olarak birbiriyle göbek bağıyla bağlı olduğu bir sistemde ulaşım gerçekten yaşamsal bir öneme sahiptir. Bu nedenlerden dolayı büyük ölçekli çatışmalarda, patlayıcı silahlar öncelikle bu ulaştırma altyapısını bozmak için kullanılmaktadır (Holmes ve Moyes, 2009a, s. 32). Çatışma sonrası dönemde, ulaşım altyapısındaki hasarlar nedeniyle toplum hayatı öneme sahip kaynaklarına ulaşamamakta ve dış organlardan yardım sağlama kapasitesi de önemli ölçüde azalmaktadır.

Analizler, ABD'nin Güney Doğu Asya'daki çatışmalar sırasında bombaladığı yolların ve diğer ulaşım hatlarının onarımı için 300.000'den fazla insanın diğer ekonomik

faaliyetlerini bırakarak bu yolları ve ulaşım hatları tamir etmede çalıştığını göstermektedir (Hoeffding, 1966'dan akt. Holmes ve Moyes, 2009b, ss. 6-7).

Ulaştırma altyapısına terör örgütleri tarafından yapılan EYP saldırıları da nispeten yaygındır. *Landmine Action* kuruluşu tarafından oluşturulan veri havuzunda 2006 yılı ilk altı ay içinde, toplam 11 ülkede toplu taşıma sistemlerine EYP saldırıları olmuştur. 2004'te Madrid'de, 2006'da Mumbai'de ve 2007'de Londra'da yapılan saldırılarda ulaşım ağları hedef alınmıştır (Holmes ve Moyes, 2009a, s. 33). Bu saldırılar, çok sayıda insanı öldürmenin ve yaralamanın yanı sıra, ekonomik sisteme güveni azaltmış, turizm gelirlerinin azalmasına neden olmuş ve toplumda büyük korku oluşturmuştur. Altyapının bozulmasına yönelik diğer saldırılardan olan yol kenarındaki bombalar ve anti-tank mayınları insani kayıpların yanında; ulaşım hatlarına büyük zarar vermekte, insani yardım kuruluşlarının hareketlerini de kısıtlamaktadır.

Filipinler'de 2000-2004 yılları arasında radikal terör örgütleri tarafından (Ozamis Şehrinde yolcu vapuru (39 can kaybı), Kidapavan'da şehir hatları terminali (8 can kaybı), Davao havaalanında (22 can kaybı), Manila vapurunda (116 can kaybı), Digos otobüs terminalinde (18 yaralı)) birçok EYP saldırısı yapılarak ulaşım hatları ve yapıları felç edilmeye çalışılmıştır (Human Rights Watch, 2007).

Yemen'in %50'si oluşturan yaklaşık 16 milyon insan, ülke dışından gelecek yiyeceğe bağımlı durumdadır. Gıda ulaşım zincirinde oluşan bir aksama bu insanların hayatlarını riske sokabilmektedir. Nüfusun yoğun olduğu bölgelerde ve kritik altyapının yakınında patlayıcı silah kullanımı, gıda güvenliğinin sağlanmasında önemli bir etkiye sahip olabilmektedir. Yemen, gıda, ilaç ve yakıt da dâhil olmak üzere gerekli mallarının yaklaşık %90'ını ithal etmekte ve bunu da Hudeyde Limanı üzerinden yapmaktadır. Ağustos 2015'te limana yapılan hava bombardımanı sonucu, limanın kontrol kuleleri, ana vinçler ve depoların bir kısmı tahrip olmuştur. Saldırı akabinde ülkede temel yaşam malzemelerinde ve gıdalarında %28'lik bir fiyat artışı olmuştur. Yiyeceğe ulaşamayan toplumda açlık baş göstermiş, yakıt sıkıntısından jeneratörler çalışmamış, sağlık sektörü, su sistemi ve taşımacılık sisteminde büyük aksamalar olmuştur (Humanity and Inclusion (HI), 2020, s. 11).

Yemen'deki savaş ile ilgili hazırlanan Sivil Etki İzleme Raporuna (Civilian Impact Monitoring Project) göre 2018 yılında ana yollarda gerçekleşen 91 patlama sonucu 1

milyondan fazla insan serbest dolaşım özgürlüğünü kaybetmiş; temel yaşam malzemelerine ulaşmada büyük sıkıntılar yaşanmıştır (Humanity and Inclusion (HI), 2020, s. 13).

2.4. Pazar Yerleri Üzerindeki Etkileri

Kentlerde nüfusun artması, artan enflasyon ve geçim sıkıntısı gibi nedenlerle insanlar daha ucuz ürünlere ulaşmak için başta pazaryerleri olmak üzere alışveriş merkezlerinde ihtiyaçlarını gidermeye çalışmaktadırlar. Özellikle gelişmekte olan ülkeler ile az gelişmiş ülkelerde, diğer alışveriş yerlerine göre daha rahat alıveriş yapılabilmesi, ucuz olması, ürünlerin çok çeşitli olması, her bütçeye göre malın bulunması, üretici ile tüketiciyi direk buluşturması, nispeten ürünlerin daha taze olması gibi nedenleriyle pazaryerleri daha çok tercih edilmektedir (Aksoy, 2009, s. 27). Daha da ötesi pazaryerleri; ülkelerin örf ve adetlerin yaşatıldığı, sosyal dayanışma ve kaynaşmanın yaşandığı sosyoekonomik bir canlı organizma gibidir. Bu öneminden dolayı, EYP kullanılarak düzenlenen patlayıcı şiddet olaylarının önemli bir kısmı pazar yerlerinde yaşanmaktadır. Pazar yerlerinde yaşanan ölüm ve/veya yaralanma sayısı diğer birçok patlama olayındaki ölüm ve/veya yaralanma sayısını geçmektedir. *Landmine Action* kuruluşu tarafından yapılan araştırmaya göre, pazar yerlerinde yaşanan patlama olayları sonucu olay başına ortalama 6,3 kişi ölmekte ve 21,6 kişi yaralanmaktadır. Bütün patlama olayların ortalaması ele alındığında olay başına ortalama 3,3 can kaybı ve 6,9 yaralıya karşılık gelmektedir (Holmes ve Moyes, 2009a, s. 33). Ayrıca patlamanın olduğu bölgede sosyal ve ekonomik sistemlerin işleyişi de bozulmaktadır.

Örneğin, 2004 yılında Filipinler'deki General Santos Şehrinin halk pazarında patlatılan el yapımı patlayıcı düzenek 15 kişiyi öldürmüş ve en az 69 kişiyi de yaralamıştır. Bölgedeki tüccarlar olaydan sonra piyasadaki faaliyetlerin azaldığını ve gelirlerin düştüğünü belirtmişlerdir (Human Rights Watch, 2007).

Silahlı Şiddet Karşı Eylem kuruluşu 2020 yılında dünya genelinde 817'si sivil olmak üzere pazarlardaki patlayıcı şiddet olaylarından dolayı 899 kişinin öldüğünü açıklamıştır. Bu yerlerde yaşanan sivil ölüm ve yaralanmaların %82'si sadece iki ülkede kaydedilmiştir: Suriye (%53) ve Afganistan (%29). Ayrıca pazar yerlerinde yaşanan ölüm ve/veya yaralanmaların en büyük sebebi ise el yapımı patlayıcı düzenekler ile yapılan saldırılardır (Overton ve Dathan, 2021, s. 19).

2.5. Enerji Nakil Hatları Üzerindeki Etkileri

Günlük yaşantımıza her geçen gün teknolojik aletlerin daha fazla girmesi, gelişim ile değişimin sürekliliği, ortaya çıkan karmaşık sistemlerin ayakta kalması enerjinin sürekliliğine bağlıdır. Modern yaşamın merkezinde enerji bulunmaktadır. İnsan yaşamının hem sosyal hem de ekonomik olarak ciddi şekilde etkileyebilmenin yolu, enerji sistemleri ve güç sistemlerini etkisiz kılmakta geçmektedir. Bu kapsamda patlayıcı madde saldırıları ile uzun süreli elektrik kesintileri oluşturulmakta; petrol, doğalgaz, enerji santralleri hedef alınarak büyük ekonomik zararlar verilmektedir. Örnek olarak, Boğaziçi Üniversitesi Enerji Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezinin yaptığı açıklamaya göre, Türkiye'deki 1 saatlik bir elektrik kesintisi, sadece sanayi sektörüne 18 milyon liralık kayba denk geldiği yönündedir (www.dunya.com, 2017).

1999 yılında Sırbistan ve Kosova'yı bombalayan NATO kuvvetleri, elektrik enerji altyapısı öncelikli hedefler arasında olmuştur. Sadece, 22 Mayıs tarihinde yapılan bombardıman ile 9 ana elektrik santrali yok edilmiş ve iki ülkenin yüzde 70'lik bir kesiminde uzun süreli elektrik kesintileri yaşanmıştır. Kosova'da, taraflar arasında çatışmaların durmasından neredeyse sekiz yıl sonra dahi, başkent Piriştine'de haftada birkaç kez ve çoğu zaman birkaç saat süren elektrik kesintileri meydana gelmektedir (Hosmer, 2001).

2003'teki Irak işgalinden sonra, güç altyapısına yönelik yapılan el yapımı patlayıcı düzenek saldırılar ekonomik faaliyeti zaman zaman sekteye uğratmış, güvenliği sağlama planlarının revize edilmesine etkisi olmuş ve Koalisyon güçlerinin otoritesini de sarsmıştır (Holmes ve Moyes, 2009a, s. 34). Elektrik enerji kaynağının bozulması, genellikle temiz su ve kanalizasyon sistemlerinin sağlıklı çalışmasını engelleyen bir dizi zincirleme sorunlara da neden olmaktadır.

Patlayıcı madde kullanarak saldırı uygulayan terör örgütleri ve çatışmacı unsurlar petrol ve doğal gaz boru hatları, rafineriler ve enerji santralleri özel hedefleri olarak görmektedirler (Cable News Network CNN Türk, 2018; News BBC, 2005; J. Wilson, 2003). Bu saldırılar devletin ekonomik sistemini bozduğu gibi sınırlı kaynaklara sahip devletin yüksek maliyetli karşı tedbirler almasına sebep olmaktadır (Holmes ve Moyes, 2009a). Yapısı itibarıyla yanıcı, parlayıcı ve patlayıcı özelliğe sahip bu yapılar nispeten az patlayıcı ile zincirleme patlamalar oluşabilmekte ve zarar miktarı daha da artabilmektedir. Bu

saldırıları sonucu petrol ve gaz üretimi durmakta, çalışanlar ve sivillerden can kayıpları olmakta; ikincil patlamalar olduğu takdirde can kaybı daha da artmakta, çevresel hasar oluşmakta; elektrik kesintisi, devlet kaynaklarında kayıplar; uluslararası petrol ve doğal gaz fiyatlarındaki dalgalanmalara neden olmaktadır.

Boru hatlarına yönelik patlayıcı saldırılar nedeniyle genellikle 3-7 gün boyunca petrol ve gaz akışları kapatılmaktadır. Petrol boru hatları taşıma kapasitesine göre değişmekle birlikte, standart bir boru hattı günde 50.000 ila 200.000 varil petrol taşıyabilmektedir. Bu nedenle boru hatlarının bir gün boyunca kapatılması, devlet ve özel şirketlerin gelirleri üzerinde önemli bir etki oluşturmaktadır (Holmes ve Moyes, 2009a, s. 72).

2007 yılında Meksika'da doğalgaz boru hatlarına yapılan saldırılar bölgedeki elektrik santralinin kapatılmasıyla sonuçlanmıştır. Böylece binlerce insanın geçimini sağladığı imalat sanayilerinin birkaç gün boyunca faaliyetleri askıya alınmıştır. Bu durumda toplam ekonomik kaybın 1,6 milyar ABD doları olduğu tahmin edilmiştir. Bu kadar hassas tesislerin korunması için maliyetli yatırımlar yapılmak zorunda kalınmaktadır (Holmes ve Moyes, 2009a, s. 34).

2.6. Su ve Kanalizasyon Sistemi Üzerindeki Etkileri

Su ve kanalizasyon sisteminin bozulması hastalıkların yaygınlaşmasına, yeni dirençli mikropların ortaya çıkmasına, temiz su için çatışmalara ve beraberinde üretimde azalmalara neden olmaktadır.

Bu sistemin yok edilmesi acil halk sağlığı etkilerine neden olmakta ve düzeltilmesi yıllar alabilmektedir. Örneğin, 1991 Körfez Savaşı sırasındaki bombardıman, Irak'ın su ve kanalizasyon altyapısında önemli ölçüde hasara yol açmış ve sonraki yıllarda bu sistem etkili bir şekilde tamir edilip faaliyete geçirilememiştir. Su ve kanalizasyon sisteminin sağlıklı çalışmaması hijyen sorununu da ortaya çıkarmış; kolera ve tifo da dahil olmak üzere bulaşıcı hastalıklar ortaya çıkmıştır. Hatta savaştan önce büyük ölçüde azaltılmış olan birçok hastalık tekrar yaygın görülmeye başlanmıştır (Holmes ve Moyes, 2009a, s. 35).

Yemen’de halihazırdaki yüksek su, sanitasyon ve hijyen ihtiyacına rağmen, su altyapı sistemleri çatışma boyunca patlayıcı silah saldırılarından zarar görmüştür. Oxfam¹⁸’ın yaptığı açıklamada; Yemen’deki hava saldırılarının ilk yedi haftasında, Hacce ve Al Hudeyde kentlerindeki su temin sistemlerinin %40’ının zarar gördüğünü ve yaklaşık 3 milyon kişinin temiz sudan mahrum kaldığını belirtmiştir (Humanity and Inclusion (HI), 2020, s. 16). 2003 yılında Bağdat şehrinin enerji alt yapısına yapılan bombalı saldırı sonucu, şehrin 300.000 nüfusluk kısmına günlerce su sağlanamamıştır (J. Wilson, 2003).

Meskûn mahallerde genellikle birbirine bağlı çalışan güç santralleri, su ve kanalizasyon sistemlerinin çalışamaz hale getirilmesi, geniş çaplı halk sağlığı problemlerine neden olabilmektedir. Ayrıca patlayıcı silah kullanımı sonucu su pompa istasyonları, su arıtma tesisleri, boru dağıtım sistemi hasar görmektedir. Su şebekeleri çürümekte, patlamamış mühimmatların ve kimyasal ajanların suyu kirletmesi gibi etkiler yıllar sürecektir hasarlar bırakmaktadır.

Silahlı çatışma düzenleyen mevcut yasalar, sadece somut askeri avantaj düşünülerek saldırı yapılmaması gerektiği bunun yerine 'öngörülebilir' insani sonuçları değerlendirmeye alınarak saldırıya karar verilmesi gerektiği yönündedir (Holmes ve Moyes, 2009a, s. 36). Fakat başta Yemen, Suriye, Irak, Ukrayna olmak üzere günümüzde çatışmaların sürdüğü bölgelerde patlamalar sonucu yaşanacak ağır insani sonuçların öngörülerek saldırı kararının alınmadığı aksine her ne pahasına olsun karşı tarafı felç edici patlayıcı madde saldırılarının yapıldığı açıkça görülmektedir.

2.7. Sağlık Tesisleri Üzerindeki Etkileri

Sağlık, temel insan haklarından olduğundan bu hak çeşitli yasalar ve sözleşmelerle korunma altına alınmıştır. Sağlık sistemi, meşru olan bu hakkın en iyi şekilde uygulanabilmesi için onu geliştirmeyi, değişen ihtiyaçlara göre politikaların belirlenerek uygulayabilmeyi amaçlamalıdır. Fakat bilinçli ya da kazara sağlık tesislerinin bombalanması, ambulansların hedef alınması, sağlık çalışanlarının ayırım gözetmeden tüm

¹⁸ Oxfam: 1942 yılında İngiltere’de kurulmuş olan bir yardım kuruluşudur. Sürdürülebilir projeler yaparak açlıkla ve adaletsizlikle mücadele etme üzerinde yoğunlaşmışlardır (oxfam.org.uk, 2022).

yaralıları yardım etmesinden dolayı cezalandırması bu sistemi bozmakta, işlevsizleştirmektedir.

Hastanelerin ve kliniklerin yok edilmesi, sağlık hizmeti sağlama kapasitesini doğrudan zayıflatarak daha fazla dolaylı ölüme neden olmaktadır. Sri Lanka'da Şubat 2008'de Kuzey Vanni bölgesindeki patlamalar sonucu birçok hasta hayatını kaybetmiş ve hastane odaları boşaltılmasına neden olmuştur. Bu da dolaylı ölümlerin artmasına neden olmuştur (Holmes ve Moyes, 2009a, s. 35).

Meskûn mahallerde, kullanılan patlayıcı silahların geniş bir alanı etkilemesi ve hedef dışında çevreye de zarar verebilmesi nedeniyle çevredeki sağlık tesisleri de zarar görebilmektedir. Sağlık altyapısına direk zarar verilmediği durumlarda dahi hastaların hastaneye geliş ve gidişini engellenebilmektedir. Sosyal yardım ve ambulans hizmetlerinin hareketinin kısıtlanması gibi durumlar ortaya çıkmakta ve dolayısıyla sağlık hizmetlerine erişim engellenmiş olmaktadır. Sağlık tesisleri uluslararası insani hukuk kapsamında özel korumaya sahip (The Geneva Convention Ad. Protokol, 1977) olmasına rağmen çevredeki patlamalardan etkilenmekte ve bazen hedef bile alınmaktadır. Sağlık alt yapısının tahrip edilmesi nedeniyle saldırı esnasında ve sonrasında dolaylı ölümleri net tespit etmek zordur, bunun detaylı çalışmalarla ortaya konulması gerekmektedir.

Sınır Tanımayan Doktorlar adlı sivil toplum kuruluşu Suriye'de destekledikleri 63 sağlık tesisinin 94 patlama olayından etkilendiğini belirtmiştir. Bu saldırılarda, 12 hastanenin kullanılamaz hale geldiği belirtilmiştir. Bu açıklama, patlayıcı silah kullanımı ile hastanelerin yıkılması ve zarar görmesi arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (Handicap International, 2016, s. 4).

Yemen'de 2015-2018 yılları arasında 32 sağlık kuruluşu patlamalardan dolayı yıkılmış ve çoğu uzun süre hizmet verememiştir. Örnek olarak Abs kenti hastanesinin patlayıcı madde saldırısı sonucu yıkılması, 150 bin insanı sağlık hizmetinden mahrum bırakmıştır. 3 ay kapalı kalan hastane dolayısıyla birçok insan 100 km ilerdeki Hajyah kent hastanesine gidemediğinden dolayı yaşamını yitirmiştir (Humanity and Inclusion (HI), 2020, s. 14).

İnsanlık ve Kapsayıcılık (HI) sivil toplum kuruluşu tarafından yapılan araştırmada Yemen'in kırılgan sağlık altyapısına en çok bağımlı olanların çocuklar olduğu tespit

etmişlerdir. Çocuklar patlayıcı silahlarla kirlenen bölgede bilinçsizce gezmekte, renk, şekil olarak ilgilerini çeken atılıp patlamamış mühimmatları ve el yapımı düzenekleri korkusuzca elledebilmektedirler. Çocukların vücut olarak daha küçük fizyolojik yapıya sahip olması nedeniyle patlayıcı silahlardan kaynaklanan patlama yaralanmalarından kurtulma olasılığı daha da düşüktür. Çocuklar hayatta kaldıklarında, protezler, yardımcı cihazlar veya tekerlekli sandalyeler ile büyüyecekleri için takibi ve bakımı için daha fazla özen gerekecektir. Patlayıcı şiddetin duygusal etkisi sadece çocuklar için değil, ebeveynleri, kardeşleri ve bakıcıları için de yaşam boyu sürecektir (Humanity and Inclusion (HI), 2020, s. 20).

19 Eylül 2019 tarihinde Suriye-Türkiye sınırındaki Çobanbey beldesine düzenlenen bombalı saldırıda 12 sivil hayatını kaybetmiş, olay bölgesindeki birçok ev yıkılmasıyla beraber olay bölgesine yakınlarında bulunun hastanede büyük maddi hasar oluşmuştur (euronews.com, 2019). Bu hastanedeki hastalar başka hastaneye nakledilmiştir.

2.8. Çevreyi Kirletmesi ve Doğal Yaşama Etkileri

Modern savaşlar, silahlı çatışmalar ve terör örgütlerinin eylemleri ile kullanılan yüksek patlayıcı maddeler, biyolojik ve kimyasal maddeler çevreye büyük zarar vermektedir. Yaşanan patlamalar sonucu günlerce yanan ve çevreye yayılan petrol, patlayıcı kalıntılarının çevrede oluşturduğu toksik etki, mayın ve el yapımı patlayıcı maddelerin patlaması sonucu ölen yaban hayvanları ile ikincil etki olarak yanan ormanlar doğal yaşamı bozmaktadır (Gleditsch, 1997, s. 140).

Sri Lanka'daki bombardımanlardan dolayı fil sayısında azalma olduğu ve fillerin artık sadece gece ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Yine benzer şekilde Suriye'nin Hama kendinin çevresindeki sulak alanlarda bulunan manda ve göçmen kuş sayısının önemli ölçüde azaldığı, göçmen kuşlarda davranış değişikliği olduğu ortaya konulmuştur (Dathan ve Saha, 2020). Ülkemizde özellikle sınır hattı boyunca mayınlı alanlarda ve PKK Terör örgütünün yerleştiği EYP'lerden dolayı birçok yabani canlının öldüğü, bölgede görev yapan insanlar tarafından dile getirilmektedir.

Silahlı çatışma ve patlamaların çevre üzerinde de birçok dolaylı etkisi de bulunmaktadır. Yaşanan bombalı saldırılar sonucu strese girmiş olan toplum korunmak ve

hazırlık içgüdüğü ile çevreyi daha çabuk tüketmekte ve çevre üzerinde büyük bir baskı oluşturmaktadır. Geniş arazi kesimlerine silah denemeleri, bombalama eğitimleri doğal hayatı ve çevreyi tahrip etmektedir.

ABD'nin Kamboçya, Laos, Vietnam'da (1961-1965) bombalama ve çeşitli kimyasallar kullanarak yaptığı saldırılar; ormanları yok etmekle kalmamış tarımsal arazilere de büyük zararlar vermiştir. Yine 1991 yılında başlatılan Birinci Körfez Savaşında Kuveyt'in ağır bombardımanı ve Irak kuvvetlerin petrol doğaya akıtmaları ve sonrada yaşanan yangınlar çevre felaketine yol açmıştır (Gleditsch, 1997, s. 545).

Suriye'deki patlamalar sonucu Halep'te 15 milyon ton, Humus'ta ise 5,3 milyon ton bina yıkıntısı yani hafriyat üretildiği tahmin edilmektedir. Patlama olayından sonra yıkılan bu yapılardan yüksek olasılıkla zehirli dumanlar ve ağır metaller gibi tehlikeli maddeler havaya ve yere saçılmıştır. Özellikle endüstriyel tesisler patlayıcı silahlarla tahrip edildiğinde toza ve enkaza maruz kalanlarda kanser ve diğer sağlık sorunları gözükmemektedir. Bozulan çevre ve hava, tüm canlı yaşamını olumsuz etkilemektedir (Dathan, 2020, s. 6).

Çatışma ve Çevre Gözlem Kuruluşu (The Conflict and Environment Observatory) tarafından yapılan araştırmaya göre patlayıcı madde şiddetinin yaşandığı ve çatışmaların yoğun olduğu bölgelerde 2020 yılı boyunca büyük orman kaybının olduğu görülmüştür. Angola 2019'a kıyasla 163.000 futbol sahasını kaybı yaşamış, Kongo ve Kolombiya bunu takip etmiştir. 2019 yılına göre, yüz ölçümüne göre en büyük yüzde değişime sahip ülke, orman kaybının %159 arttığı Suriye olurken, onu Afganistan (%111), Ukrayna (%78), Angola (%44) ve Lübnan (%26) takip etmiştir (ceobs.org, 2021a).

Kıbrıs Lefkoşe bölgesinde bulunun Alev Kayası köyünde 16 Mayıs 2018 tarihinde çıkan orman yangına polis, itfaiye, orman dairesi ve sivil savunma ekipler müdahale edip söndürme işlemini tamamlamaya çalışırken bölgede üç büyük patlama yaşanmıştır. Yapılan araştırmada yangın nedeniyle oluşan sıcaklığın etkisiyle üç adet atılıp patlamamış mühimmatın infilak ettiği anlaşılmıştır. Patlama sonucu can kaybı yaşanmazken orman yangını tekrar hızını arttırmış birçok hayvan telef olmuştur (yeniduzen.com, 2021).

2021 yılında yapılan bir çalışma ile Gazze'de yapılan patlayıcı madde saldırıları, beraberinde yıkılan yapıların molozları ile atılıp patlamamış mühimmatların bulunduğu

çevrede, bakteri ve virüs oluşumu araştırılmıştır. Araştırma sonucunda; gerek bazı patlayıcı maddeler gerekse silah astarı ve kaplamalarında kullanılan ağır metallere maruz kalan insanlarda antimikrobiyal direnç (AMR) yani bakteriye karşı direnç riskini azaldığı tespit edilmiştir. Ayrıca, bu ortamlardaki bakteri ve virüslerin direnç kazandığı ve ortaya çıkan dirençli mikropların antibiyotiklere yüksek direnç gösterdiği görülmüştür (ceobs.org, 2021b, s. 4).

Sonuç olarak patlayıcı maddeler çevreyi tahrip etmekte ve uzun dönemli sorunlara sebep olmaktadır. Binaların yıkılması sonucu oluşan zehirli ve kanserojen maddeler çevreye yayılmakta ve yetiştirmesi on yıllar alan verimli ağaçları yok etmektedir. Toprağın kirlenmesi ve zamanla oluşan zehirlerin nehirlerle yeraltı sularına da karışması; ekosistemlere büyük zararlar vermektedir (Dathan, 2020, s. 4).

2.9. Patlayıcı Madde Şiddetinin Psikolojik Etkileri

Travma, Yunanca kökenli bir kelime olup “fiziksel yara” anlamına gelmektedir. Bu kelime günümüzde hem fiziksel hem de psikolojik yaraları kapsamaktadır. Genel olarak insanlar, askeri çatışmaya ve bombalamaya maruz kalarak, patlama olaylarına tanık olarak, sevilen yakınlarının kaybederek, aile içi şiddet ve fiziksel saldırılara maruz kalarak psikolojileri üzerinde birçok olumsuz etki oluşabilmektedir.

Bu kapsamda; patlayıcı şiddetten kaynaklanan fiziksel yaralanma açık olarak bilinmesine rağmen bu şiddetin insan üzerindeki oluşturduğu psikolojik ve travmatik sağlık sorunları daha az bilinmektedir.

Patlayıcı silahlarla çok uzaklardan, beklenmeyen zamanda kolayca saldırı yapılabildiği gibi, el yapımı düzenek ya da atılıp patlamamış mühimmatın her an patlayabilme ihtimali travma oluşturabilmektedir. Ayrıca özellikle çatışma bölgelerinde ve terör örgütlerinin aktif olduğu bölgelerde, el yapımı düzenek kaynaklı patlamalar ile topçu bombardımanı ve el bombası saldırıları gibi fabrikasyon patlayıcı madde içeren silahların kullanımı daha sık olma eğilimindedir (Overton, 2017a, s. 6).

Yapılan bir araştırmaya göre Avrupa’ya ulaşan mültecilerin %85’i patlayıcı madde şiddetine maruz kaldıkları tespit edilmiştir (Overton, 2017b, s. 36). Buraya ulaşan

mültecilerin sadece %20'ine psikolojik destek verilmesi Avrupa'da dahi savaş bölgelerinden gelen mültecilerin psikolojik ihtiyaçlarıyla başa çıkacak şekilde sistemli bir çalışması bulunmadığını göstermektedir (Overton, 2017a, s. 3).

Türk Tabipleri Birliği (2016), Ankara Tren Garı saldırısı olayına doğrudan tanık olanlar, yaralananlar, ölenlerin ve yaralananların yakınları, müdahalede bulunan sağlık çalışanları gibi pek çok kişinin psikolojik olarak etkilendiğini belirtmiştir. Olay görüntülerinin sosyal medya üzerinden paylaşılması ve televizyon kanallarında yayınlanması olaya tanık olmayan pek çok kişinin bu vahşete dolaylı olarak maruz kalmasına sebep olmuştur. Bu olaya doğrudan ve dolaylı maruz kalanlarda başta travma sonrası stres bozukluğu olmak üzere, depresyon, kaygı bozuklukları ve algı bütünlüğünde ayrışma (dissosiyasyon) gibi rahatsızlıklara yol açabileceği açıklanmıştır (TTB, 2016'dan atf. Kaya, 2017, s. 25).

ABD vatandaşlarının, 11 Eylül 2001 tarihinde yapılan saldırılardan¹⁹ ciddi şekilde etkilendiği yapılan çalışmalarla doğrulanmıştır. Örneğin, bu terör saldırılarından sonraki iki ay içinde, Manhattan sakinlerden seçilen örneklerde travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) tespit edilmiştir. New York dışında yaşayan Amerikalılardan rastgele örneklem tekniğiyle seçilenlerden elde edilen veriler, felaketten 2 ay sonra ABD nüfusunun %17'sinde ve 6 ay sonra ise %6'sında travma sonrası stres bozukluğu tespit edilmiştir (Morales-Marente vd., 2009, s. 3).

Bu konuda ülkemizde Eşsizoglu ve arkadaşları tarafından, 03 Ocak 2008 yılında Diyarbakır'da bir otomobil içerisine konulan patlayıcı maddelerle gerçekleştirilen terörist saldırıya tanıklık edenler üzerinde *Travma Sonrası Stres Bozukluğu* seviyesi araştırılmıştır. Bu patlamaya görsel ve işitsel olarak tanıklık etmiş kişilerde; 1. ay sonunda 216 kişinin yani çalışmaya katılanların %12.5'inde, 3. ay sonunda 146 kişinin yani %9.6'sında TSSB geliştiğini saptanmıştır (Eşsizoglu ve ark 2009'dan akt. Şavur ve Tomas, 2010b, s. 48).

15 ve 20 Kasım 2003 tarihlerinde İstanbul'un dört ayrı yerine yapılan bombalama eylemlerinden iki ay sonra Aker ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise patlamaların olduğu bölgede bulunan bir okuldaki ergenler arasında TSSB oranının %5.9

¹⁹ Bu saldırının EYP/EYB kapsamında olduğu tartışmalı bir husustur. Bu saldırılar intihar saldırısı şeklinde olup kriminal incelemelerde patlayıcı artığı bulunamamıştır.

olduğu, patlamalardan sonra karakollara başvuran yetişkinler arasında TSSB oranının ise %29.9 olduğu belirlenmiştir (Aker ve ark 2008'den atk. Şavur ve Tomas, 2010a, s. 48).

Yine ülkemizde Suriyeli çocuk ve ergenler arasında travma üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Kandemir ve ark (2018) tarafından Türkiye'de bulunma süreleri bir yılı geçen 355 kişi üzerinde yaptığı araştırmaya göre; çocukların %31.9'u çatışma veya patlamalara tanık olduğunu, %73'ü ölü insan bedeni gördüğünü; %90.4'ü çatışma sesleri veya patlamalar duyduğu ortaya konulmuştur. Bu kişilerde anksiyete ve depresyon belirtilerinin sırasıyla %53.5 ve %47.9 olduğu ortaya konulmuştur (Kandemir vd., 2018).

Sonuç olarak; patlayıcı madde şiddetinin insanlar üzerinde önemli derecede psikolojik sorunlara neden olduğu görülmektedir. Bu sorunu yaşayan insanlar uykusuzluk, kâbus görme, kolay irkilme, çabucak sinirlenme, yabancılaşıma, gelecek ile ilgili planlama yapamama, olay hatırlanması durumunda huzursuz olma, hayattan keyif alamama ve sosyalleşeme gibi problemlerden bir ya da birçoğu ile karşılaşabilmektedir. Etkileri yıllarca sürebilen bu durumlar ciddi işgücü kaybına yol açarak ekonomik sistemde zarar verdiği aşikârdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2015-2016 YILLARI ARASI ANKARA İLİNDE YAŞANAN PATLAYICI MADDE SALDIRI OLAYLARININ SOSYO EKONOMİK ETKİLERİ ANKETİNİN SONUÇLARININ DEĞERLENDİRMESİ

3.1. Ankara İli

3.1.1. Tarihi ve Genel Tanıtımı

Tarihi, MÖ (Milattan önce) 2000 yıllarına kadar uzanan Başkent Ankara, Anadolu yarımadasındaki merkezi konumu nedeniyle birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır (Özaslan, 2011a). Sırasıyla Hititler, Frigler, Lidyalılar, Ahamenişler, Galatlar, Romalılar, Selçuklular ve Osmanlılar tarafından idare edilen şehir farklı dönemlerde Kimerliler, Persler, Makedonya Kralı Büyük İskender, Abbasiler, Timur İmparatorluğu, Karamanoğulları ve Germiyanogulları tarafından da yönetilmiştir (Erdoğan vd., 2008, ss. 23-38).

Hititler MÖ 1200'lerde şehre Ankuwash; Galatlar ve Romalılar Ancyra ve Bizans dönemlerinde ise Ánkyra olarak adlandırılmıştır. Türklerin Anadolu'ya gelmesinden sonra Ankara, Engürü ve Engüriye olarak değişime uğramış ve batı dillerine Angora diye geçmiştir. Ankara, uzun yıllar doğuya giden kervan yolu üzerinde önemli bir ticaret merkezi olarak hizmet vermiştir. Bu dönemlerin en zirve noktasında Ankara'nın nüfusu 100.000'den fazla olduğu da görülmüştür. Ancak, on dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde, İpek Yolu ticareti önemli ölçüde azalması ile birlikte Ankara'nın önemi de azalmıştır (Kacar, 2010, s. 44).

Ankara, Kurtuluş Savaşı sırasında önemi yeniden artmıştır. Anadolu'nun ortasında sahip olduğu stratejik konum, demiryolu bağlantısı, telgraf sistemine sahip olması ve coğrafi olarak Anadolu'nun ortasında yer alması gibi nedenlerle Kurtuluş Savaşı'nın merkezi konumuna geçmiştir. 13 Ekim 1923 yılına Ankara'nın başkent yapılması ile şehir hem yapısal olarak hem de sosyokültürel olarak büyük bir gelişme göstermiştir.

Ankara ili hakkında istatistiki bilgiler²⁰ (endeksa.com, 2021):

Çizelge 3.1. Ankara ilinin nüfusu, nüfus yoğunluğu ve ildeki vatandaşların medeni durum bilgileri

	<i>Nüfus</i>	<i>Nüfus Yoğunluğu (kişi/km²)</i>	<i>Medeni Durum (Kişi Sayısı)</i>			
			<i>Evli</i>	<i>Bekâr</i>	<i>Dul</i>	<i>Eşi Ölmüş</i>
Ankara İli	5.663.322 ²¹	208	2.745.552 ²²	1.179.161	235.364	221.021

Çizelge 3.2. Ankara ilinde yaşayan vatandaşların eğitim düzeyini göstermektedir.

<i>Eğitim Düzeyi</i>	Doktora	Yüksek Lisans	Lisans	Lise	İlk ve Ortaokul	Okuryazar ama Eğitimsiz	Okuryazar değil	Bilinmiyor
Ankara İli (Kişi Sayısı)	34.442	151.235	1.022.142	1.240.303	1.779.645	392.226	84.943	38.362

Çizelge 3.3. Ankara ilinde yaşayan vatandaşların kütük bilgileri.

<i>İller Kütük Dağılımı</i>	Ankara	Çorum	Yozgat	Çankırı	Kırşehir	Kırıkkale	Sivas	Erzurum
Ankara İli (Kişi Sayısı)	1.798.578	418.174	371.150	271.134	222.420	206.338	178.558	113.675

²⁰ <https://www.endeksa.com> adresinden alınan veriler doğrultusunda çizelgeler hazırlanmıştır. Bu veriler Türkiye İstatistik Kurumu verilerine dayanmaktadır.

²¹ Türkiye'nin en kalabalık ikinci ili konumundadır.

²² Nüfusun %48 kesimini oluşturuyor.

Çizelge 3.4. Ankara ilinde yaşayan vatandaşların sosyoekonomik statüleri.

Sosyoekonomik Statü ²³	A+	A	B	C	D
Ankara İli (Kişi Sayısı)	226.532	1.019.397	1.925.529	1.359.197	1.132.667

3.1.2. Sosyoekonomik Durumu

1900’lü yılların başlarında Ankara, 30.000 nüfusuyla Ankara Kalesi ve çevresinde kurulmuş bir kentti. Ticaret tarım ve hayvancılık üzerine yapılmaktaydı. Ankara, başkent olması ile birlikte hızlı bir ekonomik gelişme göstermiştir. Cumhuriyet’in ilk yılları ile birlikte alt yapı ve üst yapı hizmetleri; MKE (Makine ve Kimya Endüstrisi), Etibank gibi kamu sanayi kuruluşlarının ve bunlara bağlı fabrikaların Ankara’da kurulmuş olması ile eski durgun yapısından sıyrılarak ülkenin başlıca ekonomik merkezlerinden biri haline gelmeye başlamıştır. Zamanla ticari hayat canlanmış, fabrikalara yan sanayi olarak çalışan küçük boyutlu birçok işletme de açılmıştır. Yaşanan bu gelişmeler Ankara’ya doğru bir iç göç hareketi başlatmış ve artan nüfus ile birlikte zincirleme olarak sosyoekonomik hayatta gelişmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Ankara Valiliği, 2021).

Ankara’da yaşanan her sosyoekonomik gelişme diğer Anadolu illerini etkilemiş ve Ankara lokomotif görevini üstlenmiştir. Nitekim İstanbul’daki gelişmeler çoğunlukla İstanbul ile sınırlı kalırken; Ankara diğer Anadolu illeri için rol model olmuştur (Özaslan, 2011a, s. 1). Ankara ili ile ilgili öne çıkan hususlar:

²³ Sosyoekonomik Statüyü belirlemek için istatistiki modeller kullanılarak etken parametreler kendi ağırlıklarına göre hesaplamaya dâhil edilmiştir. Kullanılan etken parametreler: etkin yaş grubu, arsa emlak değeri, konut kira ve satış değerleri, eğitim seviyesi, hane büyüklüğü, işyeri sayısı, ATM-Banka sayısı, harcama alışkanlığı dağılım oranı, yaşlı nüfus sayısı.

- Sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal ve askeri gelişime sahne olan Ankara, özellikle hizmetler sektöründe önemli bir gelişme kaydetmiş ve ülkemizin ikinci büyük kenti haline gelmiştir.

- Ankara’da önemli potansiyeli bulunan termal-sağlık turizmi, kongre turizmi, golf, yayla, kamp-karavan, kuş gözlemi ve agro-turizm öncelik taşıyan turizm alanları olarak öne çıkmaktadır (Özaslan, 2011a, s. 343).

- “Eğitim” hizmetler sektörünün önemli bir alt sektörü konumundadır. Ankara eğitim sektöründe Türkiye’nin en gelişmiş kentidir (Özaslan, 2011b, s. 344).

- Ankara’nın toplam nüfusu içinde kent nüfusunun payı 1927 yılında %22,49 iken, 2000 yılında %88,3’e ulaşmıştır. Böylece Ankara kentsel nüfusunda yaşanan bu çarpıcı ve son derece önemli değişim ekonomik hareketlilik ve çeşitliliği de arttırmıştır (Kalaycıoğlu vd., 2008, s. 39).

- Ankara, birinci derecede gelişmiş iller grubu içerisinde olup sosyoekonomik gelişmişlik sıralamasında yer alan ilk beş il (İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli ve Bursa) arasında ikinci durumdadır (Dinçer vd., 2003, s. 58).

- Genel gelişmişlik sıralamasında ikinci olan Ankara hem sağlık hem de eğitim sektörlerinin iller bazındaki gelişmişlik sıralamasında ilk sırada yer almaktadır (Dinçer vd., 2003, ss. 121-126).

- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın (UNDP) 2020 yılı İnsani Gelişme Raporunu doğrultusunda çalışma yapan Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Türkiye’nin 81 ili için İnsani Gelişmişlik Endeksi’ni çıkarmıştır. Bu rapora göre İnsani Gelişmişlik Endeksinde ilk sıralarda Ankara ili gelmekte olup İstanbul ve İzmir onu takip etmektedir. Türkiye 2017 yılında küresel sıralamada 55’inci sırada iken Ankara, insani gelişmişlik endeksi küresel sıralamada da Portekiz’den sonra listede 39’uncu sırada yer alabileceği görülmüştür (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, 2020).

- Ankara, özellikle belli bir alanda uzmanlaşmış işgücü potansiyeliyle ön plana çıkmaktadır. Ankara 81 il içerisinde gerek yüksekokul gerekse fakülte mezunlarının oranı

bakımından yüzde 22,7'lik oranla ülkemizde ilk sırada yer alırken ülke genelinde bu oran yüzde 14,9'dadır. Benzer şekilde yüksek lisans veya doktora sahibi nüfusun 30 yaş ve üzeri nüfusa oranında Türkiye'de her 100 kişiden sadece 1,8'i yüksek lisans veya doktora sahibi iken, Ankara'da bu oran çok daha yüksek olup 4,4 düzeyindedir (Acar vd., 2017, s. 39).

3.2. Ankette İncelenen Olayların Özeti

Ankette incelenen olayların özetini yapmadan önce Türkiye'deki patlayıcı madde kaynaklı şiddet olaylarına değinmekte yarar vardır. Türkiye'de patlayıcı madde kullanarak yapılan saldırılar ilk olarak 1970'li yıllarda yaygınlaşmaya başlamıştır. 12 Eylül 1980'den önceki çatışma ortamında patlayıcı düzenekler daha çok suikast ve bombalı pankart eylemlerinde kullanılmıştır (Merkez Strateji Enstitüsü, 2015, s. 4). PKK terör örgütünün sahneye çıkmasıyla birlikte, EYP kullanımında ve yol mayınlamalarında artış kaydedilmiştir.

PKK terör örgütü ilk saldırıyı 1984 yılından gerçekleştirmiştir. Bu tarihten itibaren düzenlediği 83.500 saldırıda; arasında kadın ve çocukların da olduğu 6.741 sivil vatandaş hayatını kaybetmiş, 14.257 vatandaş yaralanmış, 7.230 güvenlik görevlisi (polis, asker, güvenlik korucusu) şehit olmuş ve 21.128 güvenlik görevlisi ise yaralanmıştır (Anadolu Ajansı, 2018, s. 12). Silahlı Şiddetle Mücadele Kuruluşunun yayınladığı rapora göre Türkiye 2010-2020 yılları arasında patlayıcı şiddetin en kötü etkilediği onuncu ülke olduğu yönündedir. Bu yıllar arasında, 2011-2020 yılları arasında Türkiye'de patlayıcı şiddetinden 5.349 ölüm ve yaralanma kaydedilmiştir (AOAV (Silahlı Şiddete Karşı Eylem), 2021).

2017 yılından itibaren Türkiye de patlayıcı madde şiddeti olayları azalmaya başlamıştır. 2017 yılında 32 ve 2018 yılında 26 patlayıcı madde şiddet olayı meydana gelmiştir. Özellikle 2020'de olay sayısı bir önceki yıla göre sivil kayıplarda yüzde 88'lik bir düşüş görülmüştür. 2020 yılında, sadece 10 patlayıcı madde şiddet olayı kaydedilmiştir. Bununla birlikte, DEAŞ ve PKK terör örgütleri ülke için sürekli bir tehdit oluşturmaya devam ettiği görülmektedir (Silahlı Şiddete Karşı Eylem, 2021).

Ankara ilinde yapılacak ankete konu olan ilk terör saldırısı 10 Ekim 2015'te Ankara Tren Garı'nda gerçekleşmiştir. Bu olaydan yaklaşık 4 ay sonra 17 Şubat 2016 tarihinde Genelkurmay Başkanlığının yakınlarında Merasim Sokakta ikinci terör saldırısı

gerçekleşmiş ve Ankara'nın kalbi olarak nitelenen Kızılay Güvenpark'ta ise 13 Mart 2016 tarihinde gerçekleşen üçüncü saldırı yine pek çok sivilin yaşamını kaybetmesiyle sonuçlanmıştır.

Bu saldırılardan, Güvenpark ve Merasim sokak saldırıları araç bomba saldırısı şeklinde olmuşken, Tren Garı saldırısı intihar bombacıları tarafından gerçekleştirilmiştir. Araç bombalar terör örgütlerine zaman, yer ve hedef inisiyatifi tanıdığından gerek ülkemizde gerekse çevre ülkelerde sıkça kullanılmaktadır (Öğünç, 2019, s. 3). Araç bomba saldırılarının tercih edilmesinin başlıca nedenleri:

- Hareket kabiliyeti,
- Hedefte anlık değişiklik imkânı,
- Etkin kamuflaj,
- Saldırının yer ve zamanında esneklik,
- Araç yük kapasitesi dolayısıyla yüksek miktarda patlayıcı taşıyabilme,
- Hedefin yanına kadar yaklaşabilme,
- Yüksek tahribat sağlama,
- Diğer EYP yapımı düzeneklere göre daha zor tespit edilmeleri,

olarak sıralanabilir (Thurman, 2017'ten akt. Öğünç, 2019).

Ankete katılanların %21,2'si (n=39) belirtilen üç olay dışında farklı tarihlerde Ankara ilinde Kızılay ve Ulus semtlerinde gerçekleşen iki terör (Kumrular ve Anafartalar Çarşısı saldırıları) olayından da etkilendiklerini belirtmişlerdir. İlki, 21 Eylül 2011 yılında saat 11.00 sıralarında Ankara İli Çankaya İlçesi Kumrular Sokakta bomba yüklü araçla gerçekleştirilmiş saldırıdır. Söz konusu terör saldırı neticesinde 5 kişinin ölmüş ve toplam 40 kişide yaralanmıştır (hurriyet.com.tr, 2011). Yine Ankara ili Altındağ ilçesi Ulus semtinde 22 Mayıs 2007 yılı saat 18.30 sıralarında Anafartalar Çarşısında PKK terör örgütü tarafından intihar saldırısı düzenlenmiştir. Saldırı sonucunda 9 kişi ölmüş ve 110'dan fazla kişi de yaralanmıştır (hurriyet.com.tr, 2007).

3.2.2. Merasim Sokak Saldırısı (17 Şubat 2016)

Harita 3.2. Ankara Kızılay semtindeki Merasim Sokak'ta yaşanan terör saldırısı

Ankara'nın en merkezi yerinden biri olan, birçok askeri kurumun ve lojmanların bulunduğu Devlet Mahallesi'ne, 17 Şubat 2016 tarihinde saat 18.31'de, bomba yüklü araçla (Araç bomba-VW Scircço marka otomobil) saldırı gerçekleştirilmiştir. Saldırı, İnönü Bulvarı'nı Dikmen Caddesi'ne bağlayan Merasim Sokak'ta, askeri servis araçlarının yanında bomba yüklü araç infilak ettirilerek yapılmıştır (ntv.com.tr, 2016).

Patlama, Ankara'nın birçok yerinde duyulmuş ve iki askeri servis aracı bir anda alev topuna dönmüştür. Bombalı saldırıyı Suriye'den Türkiye'ye giriş yapan, "Zinar-Raperin" kod adlı PKK'lı terörist Abdalbaki Sömer'in gerçekleştirdiği belirlenmiştir (aa.com.tr, 2021). Saldırıda, asker ve sivil 29 kişi hayatını kaybetmiş (7'si astsubay ve 22 sivil statülü devlet memuru) ve 75 kişi de yaralanmıştır. Saldırıyı PKK'nın paravan yapılanması TAK (Kürdistan Özgürlük Şahinleri) üstlenmiş ve PKK/KCK (Kürdistan İşçi Partisi/Kürdistan Topluluklar Birliği) sözde üst yönetiminin talimatıyla gerçekleştirildiği belirlenmiştir (cnnturk.com, 2020).

3.2.3. Güvenpark Saldırısı (13 Mart 2016)

Harita 3.3. Ankara Kızılay semtindeki Güvenpark'ta yaşanan terör saldırısı

13 Mart 2016 tarihinde saat 18.45 sıralarında Ankara'nın en kalabalık yerlerinden biri olan Atatürk Bulvarı'ndaki Güvenpark'ta evlerine gitmek isteyen vatandaşların beklediği otobüs durakları önünde bomba yüklü bir aracın, iki PKK terör örgütü mensubu tarafından infilak ettirilmesi sonucu 36 kişi hayatını kaybetmiş, 349 kişi yaralanmıştır (t24.com.tr, 2018).

Olay öncesi Galatasaray-Gençlerbirliği maçı oynanmış; maçtan çıkan seyirciler Kızılay merkezinde daha büyük kalabalık oluşturmaları nedeniyle ölü ve yaralı sayısı da artmıştır.

Güvenpark saldırısında otobüsü yanan ve kullanılamaz hale gelen belediye otobüsünün şoförü N.Y. Anadolu Ajansına verdiği röportajda:

“ Patlama sırasında 17 yolcumu kaybettim, Patlamanın basıncıyla otobüsün yaklaşık 2 metre kadar havalandığını hissettim... Sonrasında simsiyah bir Kızılay, bağıışan insanlar... Hiçbir silginin, hiçbir süngerin silip kapatamayacağı tarifler... Kızılay patlamasındaki yaşadıklarım terör olayının vahşi bir uygulama biçimiydi. İnsanlar can pazarındaydı ve bilincim yerindeydi. Otobüsten aşağı refüjün arasına düştüm. Ayaklarım

ve pantolonumun paçaları yanıyordu. Hemen söndürdüm. O durumu yaşamak gerçekten çok kötü." (<https://www.aa.com>, 2022)

diyerek saldırının dehşetini ortaya koymuştur.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Patlayıcı madde şiddetinin sosyoekonomik etkilerini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen bu araştırma “tarama modeli” ve “nicel araştırma yöntemi” kullanılan “tanımlayıcı tipte” bir araştırmadır. Tanımlayıcı tipteki araştırmaların ana amacı var olan durumu, olayı tanımlamaktır. Bu tipteki çalışmada herhangi bir hipotez kurulmamakta ve sınanmamaktadır.

Tarama modeli, hakkında bilgi sahibi olunmak istenen olgu veya olayların tamamının kendi koşulları içerisinde ve herhangi bir müdahale gerçekleştirilmeden betimlenmesine dayanan bir modeldir. Bu nedenle, araştırmacı bir değişiklik yapma amacı gütmemekte ve herhangi bir değişiklikte bulunmamaktadır (Karasar, 2016). Dolayısıyla tarama modelinin temelinde, yaşanmış ve bitmiş veya halen yaşanmakta olan durumların mevcut haliyle yani herhangi bir değişikliğe neden olmadan betimlenmeye çalışılması yer almaktadır (Büyüköztürk vd., 2013). Bunun yanında, modelde bilimin tasvir fonksiyonu ön plandadır. Bilimin kaydetme, gözleme, kontrol edilen değişmez ilkeler üzerinde genellemelere varma ve olaylar arasındaki ilişkileri tespit etme nitelikleri söz konusudur (Yıldırım ve Şimşek, 2000).

Araştırmada, katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular ile birlikte katılımcılara hangi saldırılara maruz kaldıkları sorularak saldırılardan etkilenenlerin olaylara göre dağılımları tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların ikametlerinin bulunduğu yer, ikametlerinin mülkiyet durumu, hane halkı sayısı, aile üyelerinden dezavantajlı (kalıtsal hastalık ve hamilelik vb.) olanların olup olmadığı soruları sorularak sosyoekonomik durum tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra “Patlama olayı evinizi fiziki olarak nasıl etkiledi?” ve “Siz ya da aileniz fiziksel olarak patlamadan etkilendi mi?” soruları sorularak, ev ve ailenin patlamadan fiziki olarak etkilenme durumunun tespiti yapılmıştır.

Katılımcıların iş yerlerinin bulunduğu yer, iş yeri mülkiyet durumu, iş yeri değişikliği durumu, iş yerinin patlamadan fiziki olarak etkilenip etkilenmediği, patlama öncesi ve sonrası geçim kaynakları ve aylık gelir dağılımı bilgileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, katılımcılara “Patlamadan sonra akrabalarınızdan, arkadaşlarınızdan veya yakın çevrenizden kaç kişi işini kaybetti?” sorusu sorularak patlama olaylarının çevrede oluşturduğu ekonomik ve sosyal hasarlar öğrenilmeye çalışılmıştır.

Patlama olaylarının sosyal ve psikolojik etkileri tespit edilmesi maksadıyla bireylerin yaşamında etkilendiği alanlar, psikolojik etkileri, patlama olayları sonrası bireylerin sosyal hayatında değişiklik olup olmadığı, değişiklik olduysa ne ölçüde olduğu; tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca daha önce farklı suçlara maruz kalan katılımcılara; patlayıcı madde kullanılarak işlenen suçlar ile diğer suçların oluşturduğu etkiyi karşılaştırmaya yönelik olarak; “Patlayıcı madde kullanılan suçlar diğer suç türlerine göre üzerimde daha çok psikolojik sorunlara ve travmalara neden olmuştur” ifadesine ne ölçüde katılıyorsunuz?” sorusu yöneltilmiş ve sonuçları değerlendirilmiştir. Bulgular bölümünün sonunda patlama olaylarının etkileri karşısında alınan desteklere ilişkin bulgular ortaya konulmuştur. Yapılan ki-kare analizlerinin bazılarında, tablodaki hücrelerin %25'inden fazlasında beklenen değerlerin (expected value) 5'ten küçük olarak bulunması nedeni ile ki-kare analizi sonucunun doğru olamayabileceğinden dolayı bu sonuçlar teze dahil edilmemiştir.

Araç bomba infilakı (yaklaşık 250 kg patlayıcı taşıyan) sonrasında çevreye saçılan metal vb. parçaların 500 metre kadar dağıldığı, ses ve şok etkisinin de kilometrelerce ileriye ulaşabildiği bilinmektedir (Laska, 2015, s. 30). Bu kapsamda katılımcıların ikametlerinin patlama noktasına kuş uçuşu 500 metre esas alınarak yakınlık ve uzaklık olarak sınıflandırdığımızda: Yakın Yerler: Kızılay, Sıhhiye, Ulus, Kurtuluş, Kumrular, Merasim Sokak Bölgesi Uzak Yerler: Keçiören, Batıkent, Dikmen, Yenimahalle, Eryaman, Beytepe, Esat ve diğer ikamet yerleri şeklinde tasnif edilmiştir.

3.4. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 24²⁴ yaş ve üzerinde olup Türkiye’de patlayıcı madde kaynaklı şiddet olaylarından etkilenmiş olan bireyler oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini ise Ankara ilinde yaşayan, 24 yaş ve üzerinde bulunan ve özellikle 10 Ekim 2015 Tren Garı saldırısı, 17 Şubat 2016 Merasim Sokak saldırısı ve 13 Mart 2016 Güvenpark saldırılarından doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmiş olan bireyler arasından amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen toplam 184²⁵ birey oluşturmuştur.

Anket olayların geçtiği bölgedeki taksici, dolmuş şoförü, büfe çalışanları, memur, esnaf, seyyar satıcılarla yüz yüze uygulanmıştır. Ayrıca bu katılımcıların yönlendirmesiyle, patlamaya maruz kalıpta hâlihazırda bu bölgede bulunmayan kişilere de ulaşılmaya çalışılarak anket uygulanmıştır.

3.5. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri, anket kullanılarak toplanmıştır. Kullanılan anket, Lübnan’ın başkenti Beyrut kentindeki Beyrut Limanı’nda 4 Ağustos 2020’de yaşanan büyük patlama sonrasında Birleşmiş Milletler tarafından uygulanan bir anketten faydalanılarak, araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Bu tarihte, Beyrut Limanı’nda depolanan 2 bin 750 ton amonyum nitrat (1100 ton TNT’ye eş değer) patlamıştır. Kesin nedeni bilinmeyen patlama sonucunda 218 kişi ölmüş, 7 bin 500 kişi de yaralanmıştır. 300 bin kişinin evsiz kalmasına neden olan bu patlama sonucu 15 milyar ABD doları maddi hasar meydana gelmiştir (Explosive Ordonance Knowledge HUB, 2021). Beyrut’ta yaşanan bu patlama olayından sonra halka gerekli yardımların, destelerin ve planlamaların daha sistemli ve bilimsel temellere dayandırılarak yapılabilmesi için Birleşmiş Milletler tarafından patlamanın sosyoekonomik etkilerinin ölçülmesi için 26 soruluk bir anket yapılmıştır (UNDP, 2020).

²⁴ Anket çalışması, 2015-2016 yıllarında yaşanan patlama olayları esnasında 18 yaş üzerindeki bireyleri kapsadığından hâlihazırda 24 yaş ve üzerinde (Saldırıları üzerinden 6-7 yıl geçmiştir.) olan bireyler ankete dâhil edilmiştir.

²⁵ Güç analizi (power analysis) yapılmadığından sınırlılık olarak belirtilmiştir.

Araştırmada yukarıda belirtilmiş olan anketten faydalanılmıştır. Ancak anket, alanyazın kaynakları, Türk halkının kültürel özellikleri ve uzman görüşlerine dayalı olarak düzenlenmiş ve zenginleştirilmiştir. Son hali verilen ve araştırmada kullanılan anket toplam 28 maddeden oluşmaktadır. İlk 27 maddenin cevapları kısa cevaplı ve çoktan seçmeli olarak alınmaktadır. 28. soru ise açık uçlu olarak yöneltilmektedir. Ankette katılımcıların patlayıcı madde saldırısı yaşayıp yaşamadıkları, ev veya işyerlerinin zarar görüp görmediği, fiziksel, psikolojik, ekonomik, sosyal vb. ne gibi etkiler yaşadıkları, bunlar karşısında destek alıp almadıkları, aldılarsa bunların türü ve patlayıcı madde şiddetine yönelik kanı ve yaklaşımları gibi bilgilerin elde edilmesi amaçlanmaktadır.

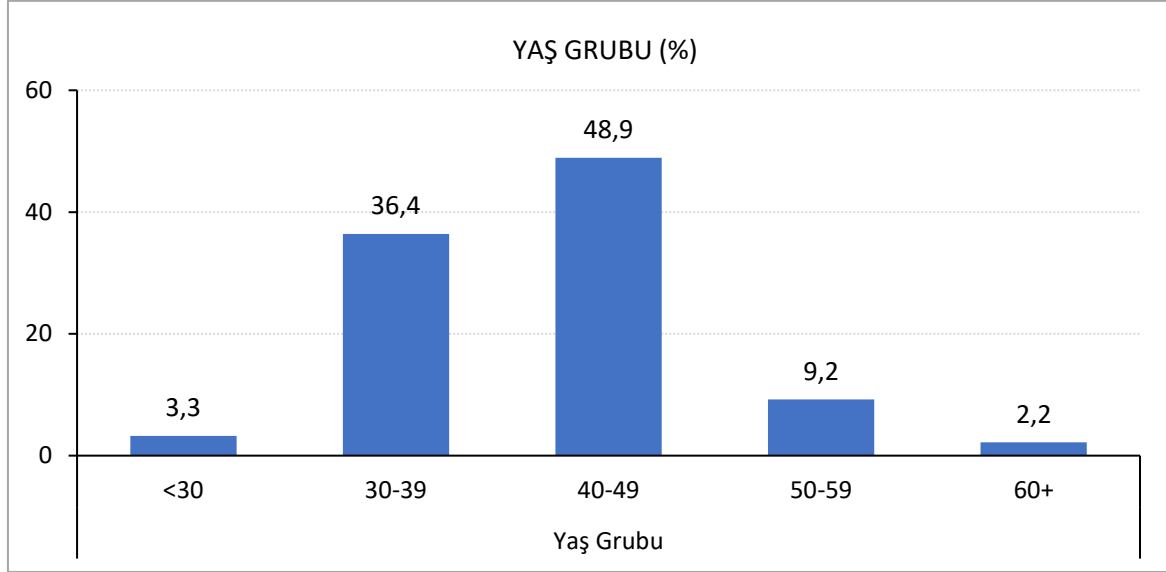
3.6. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizi, SPSS 25 programı aracılığıyla nicel analiz yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Bu kapsamda katılımcıların demografik özelliklerine ve etkilendikleri saldırılara ilişkin bulgular, katılımcıların ev ve aileleri ile çalışma hayatına ait özellikler ve patlayıcı madde şiddetinin bunlar üzerindeki etkileri, patlama olaylarının sosyal ve psikolojik etkileri ve bunlar karşısında alınan destekler tanımlayıcı istatistik yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Bunlar için ortalama ve standart sapma, frekans ve yüzde analizleri gibi istatistikler kullanılmıştır.

3.7. Bulgular

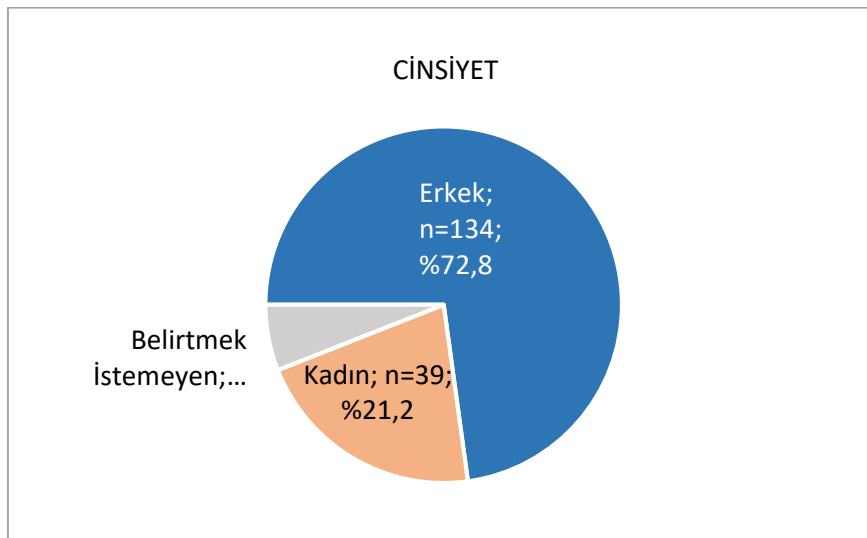
3.7.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya toplam 184 kişi katılmıştır. Araştırmaya katılanların yaşları 25-68 arasında değişmiştir ve yaş ortalaması $41,5 \pm 7,17$ olarak hesaplanmıştır.

Şekil 3.1. Katılımcıların yaş grubuna göre dağılımı

Şekil 3.1’de katılımcıların yaş grubuna göre dağılımı verilmiştir. Buna göre, katılımcıların %3,3’ü (n=6) 30 yaş altında, %36,4’ü (n=67) 30-39 yaş arasında, %48,9’u (n=90) 40-49 yaş arasında, %9,2’si (n=17) 50-59 yaş arasında ve %2,2’si (n=4) 60 yaş ve üzerinde yer almaktadır. Dolayısıyla katılımcıların %85,3 gibi büyük bir çoğunluğu (n=157) 30-49 yaş arasındaki orta yaşlarda yer almıştır ve ortalama yaş da $41,5 \pm 7,17$ olarak tespit edilmiştir (Şekil 3.1).

Şekil 3.2. Katılımcıların cinsiyete göre dağılımı

Şekil 3.2’de katılımcıların cinsiyete göre dağılımı verilmiştir. Buna göre, katılımcıların %72,8’i (n=134) erkek ve %21,2’si (n=39) kadındır. Katılımcıların %6’sı (n=11) ise cinsiyetini belirtmek istememiştir²⁶.

Çizelge 3.5’te katılımcıların yaşları, dört yıllık gruplar halinde tasniflenmiş ve cinsiyet dağılımı ile çapraz tablo yapılmak suretiyle demografik yapı detaylandırılmıştır. Buna göre, bir katılımcı hariç 54 yaş ve üstü tüm katılımcılar erkeklerden oluşmaktadır. (29-33) yaş grubundaki katılımcıların %89,5’i erkeklerden oluşurken kadın katılımcı sayısının en yüksek olduğu yaş grubu (34-38) aralığında ve %45,2 oranındadır. Ayrıca (39-43) yaş aralığındaki katılımcıların %10’luk bir kesimi ise cinsiyetini belirtmek istememiştir.

Çizelge 3.5. Yaş grubuna göre cinsiyet dağılımı

Yaş Grubu	Kadın		Erkek		Belirtmek İstemeyen	
	n	%*	n	%*	n	%*
25-28	1	25,0	3	75,0	0	0,0
29-33	2	10,5	17	89,5	0	0,0
34-38	19	45,2	23	54,8	0	0,0
39-43	10	20,0	35	70,0	5	10,0
44-48	5	11,1	36	80,0	4	8,9
49-53	2	13,3	12	80,0	1	6,7
54-58	0	0,0	5	100,0	0	0,0
59-63	0	0,0	2	100,0	0	0,0
64-68	0	0,0	1	50,0	1	50,0

* Satır yüzdesini göstermektedir.

3.7.2. Katılımcıların Çalışma Hayatına Ait Özellikler ve Patlayıcı Madde Şiddetinin Bunlar Üzerindeki Etkilerine Yönelik Bulgular

Çalışma hayatı ile ilgili olarak öncelikle, Çizelge 3.6’da saldırıların yaşandığı 2015-2016 yılları arasında katılımcıların iş yerinin bulunduğu yer ile ilgili bulgular verilmiştir.

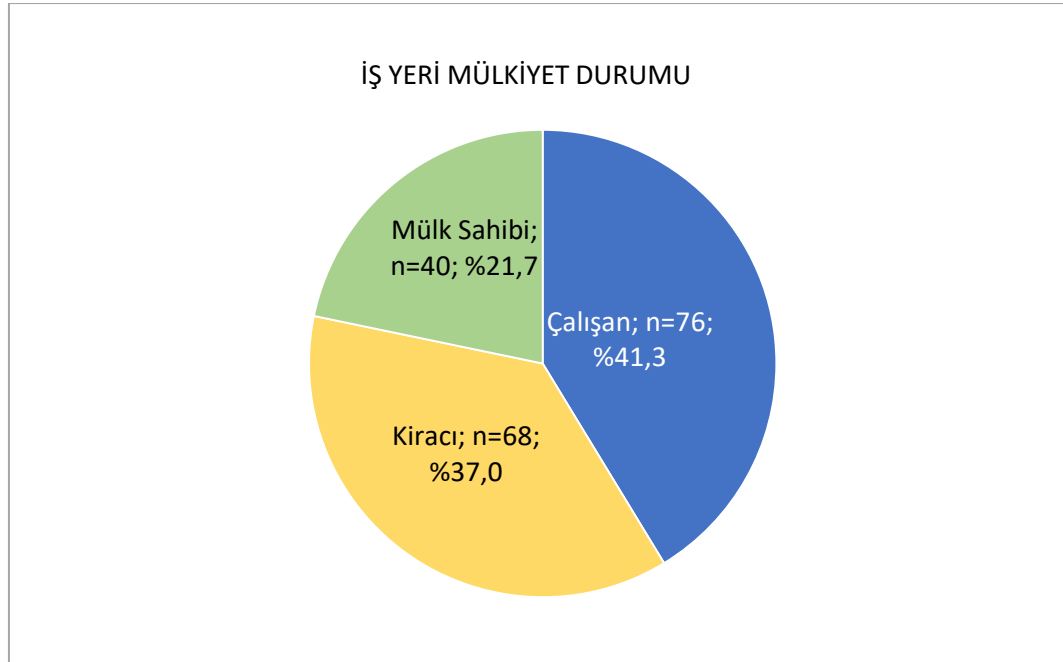
²⁶ Anket çalışmasının birinci sorusuna verilen cevapta *cinsiyetimi belirtmek istemiyorum* şıkkı işaretlenmiştir.

Çizelge 3.6. 2015-2016 yılları arasında katılımcıların iş yerinin bulunduğu yer

		n	%
2015-2016 yılları arasında iş yerinizin/çalıştığınız yerin bulunduğu yer neresidir?	Kızılay	116	63,0
	Kumrular	9	4,9
	Ulus	8	4,3
	Etimesgut	5	2,7
	Sıhhiye	5	2,7
	Yenimahalle	5	2,7
	Beytepe	4	2,2
	Dikmen	4	2,2
	İstanbul	4	2,2
	Diğer	24	13
Toplam		184	100

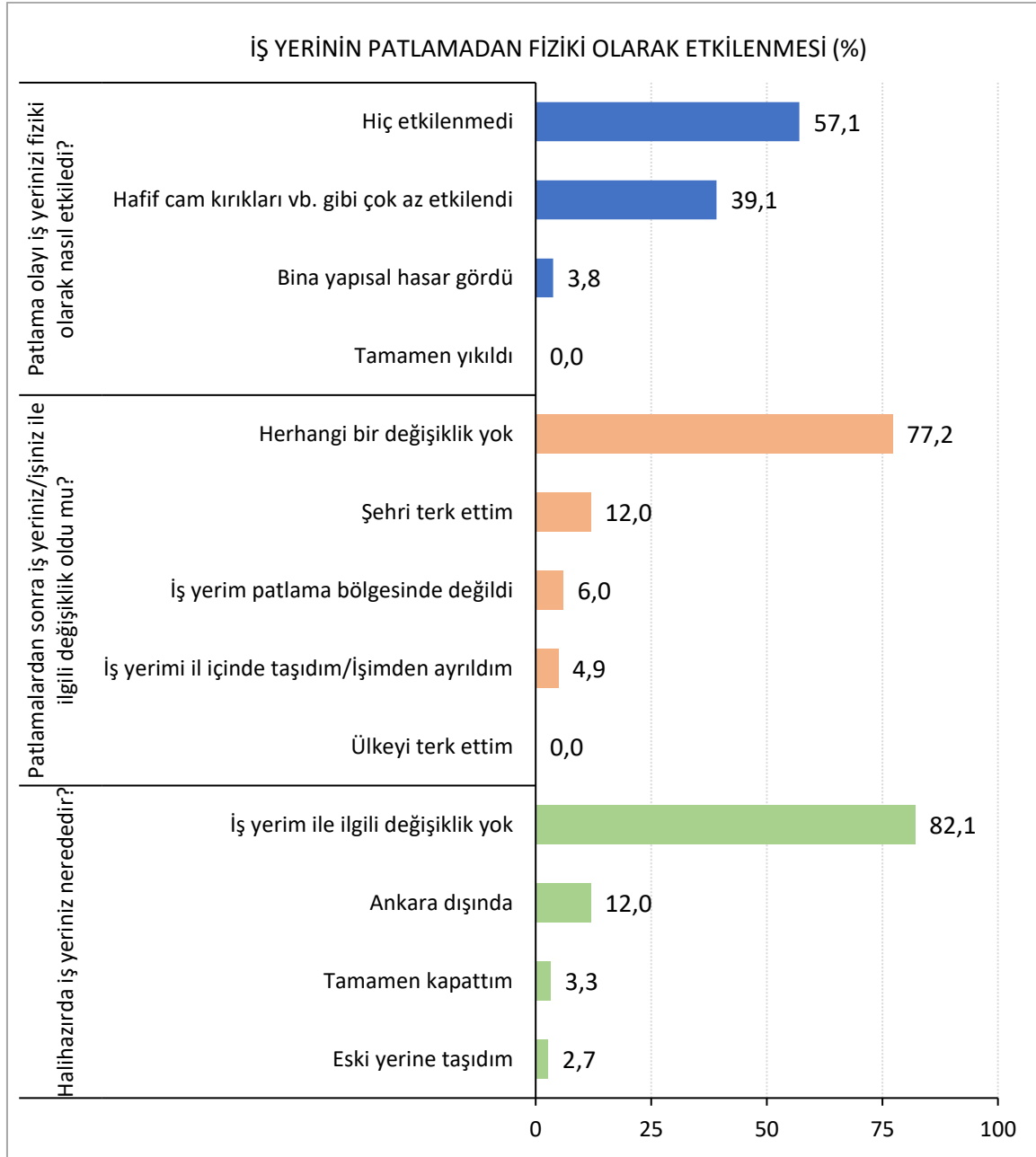
Buna göre, katılımcıların yaklaşık üçte ikisini oluşturan, %63'ünün (n=116) iş yeri bu dönemde Kızılay'dadır. Bunu Kumrular (%4,9; n=9) ve Ulus (%4,3; n=8) izlemiştir.

Şekil 3.3'te ise katılımcıların iş yeri mülkiyet durumu ile ilgili bulgular verilmiştir. Güvenpark ve Merasim Sokak saldırıları Kızılay merkezine yakın olup en çok bu gölgedeki iş yerleri ve buradaki vatandaşlar etkilenmiştir.

Şekil 3.3. Katılımcıların iş yeri mülkiyet durumu

Şekil 3.3'te görüldüğü üzere katılımcıların %41,3'ü (n=76) bu dönemde iş yerinde çalışan durumundadır. Mülk sahibi olanların oranı %21,7 (n=40), kiracı olanların oranı ise %37'dir (n=68). Kızılay ve çevresinde yoğun nüfus hareketliliği (alışveriş, gezi, kurs merkezleri, toplu taşıma ile kolay ulaşım, kültür ve eğlence yerleri) yaşanmakta ve buradaki iş kollarında binlerce insan çalışmaktadır. Katılımcıların %41,3'ü esnaf, taksi ve dolmuş şoförü, büfeci gibi birçok iş kollarında çalışan durumundadır. Şekil 3.4'te ise iş yerinin patlamadan fiziki olarak etkilenmesi ile ilgili bulgular verilmiştir. İş yerlerinin çoğunluğu cam kırıkları gibi hafif hasarlar almış olup iş yerlerinin patlamadan fiziki etkilenme durumu %42,9'dur. İş yerlerinde oluşan zararın azlığı ve patlamadan sonra da sosyoekonomik hayatın devam etmesinden dolayı patlamadan sonra işyeri değişikliği oranı %4,9 oranında kalmıştır.

Şekil 3.4. İş yerinin patlamadan fiziki olarak etkilenmesi

Şekil 3.4’te görüldüğü üzere, “*Patlama olayı iş yerinizi fiziki olarak nasıl etkiledi?*” sorusuna katılımcıların %57,1’i (n=105) hiç etkilenmedi, %39,1’i (n=72) hafif cam kırıkları vb. gibi çok az etkilendi, %3,8’i (n=7) bina yapısal hasar gördü cevabını vererek ekonomik olarak oluşuz etkilendiklerini belirtmişlerdir. İş yerinin bulunduğu bina tamamen yıkılan katılımcı olmamıştır. Buna göre, katılımcıların iş yerlerinin çoğunlukla patlama olaylarından fiziki olarak etkilenmediği, etkilenenlerin ise yine çoğunlukla hafif hasarlar aldıkları görülmüştür.

“Patlamalardan sonra iş yeriniz/işiniz ile ilgili değişiklik oldu mu?” sorusuna katılımcıların %77,2’si (n=142) herhangi bir değişiklik yok, %12’si (n=22) şehri terk ettim, %6’sı (n=11) iş yerim patlama bölgesinde değildi, %4,9’u (n=9) iş yerimi il içinde taşıdım/işimden ayrıldım cevabı vermiştir. Patlama sonucunda ülkeyi terk eden ise olmamıştır. Buna göre büyük bir çoğunluk itibarı ile iş yerinde herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır. Ancak toplam %16,9’luk bir kesimde değişiklik olması ve özellikle %12’lik kesimin şehri terk etmesi dikkat çekmiştir.

Ayrıca, “Hâlihazırda iş yeriniz nerededir?” sorusuna katılımcıların %82,1’i (n=151) iş yerim ile ilgili değişiklik yok, %12’si (n=22) Ankara dışında, %3,3’ü (n=6) tamamen kapattım, %2,7’si (n=5) eski yerine taşıdım cevabı vermiştir. Bu bulgular, şehri terk edenlerin dönüş yapmadığını ve %3,3 gibi küçük bir bölümün ise iş yerini tamamen kapattığını göstermiştir.

Çizelge 3.7’de ise iş yeri değişikliği durumunun hâlihazırda iş yerinin bulunduğu yere göre incelenmesi amacıyla, “Hâlihazırda iş yeriniz nerededir?” ve “Patlamalardan sonra iş yeriniz/işiniz ile ilgili değişiklik oldu mu?” sorularına verilen cevapların bulgularını gösteren çapraz tablo verilmiştir.

Buna göre, iş yeri patlama bölgesinde olmayanların (n=11) tamamında (n=11) iş yeri değişikliği olmamıştır. İş yerinde herhangi bir değişikliğin olmadığını belirtenlerin (n=142) %1,4’ünün (n=2) eski yerine taşıdıkları için bunu belirttikleri görülmüştür. “İş yerimi il içinde taşıdım/işimden ayrıldım” cevabı verenlerin (n=9) %66,7’sinin (n=6) iş yerini tamamen kapattığı tespit edilmiştir.

Çizelge 3.7. İş yeri değişikliği durumunun hâlihazırda iş yerinin bulunduğu yere göre incelenmesi

		Hâlihazırda iş yeriniz nerededir?							
		İş yerim ile ilgili değişiklik yok		Eski yerine taşındım		Ankara dışında		Tamamen kapattım	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Patlamalardan sonra iş yeriniz/işiniz ile ilgili değişiklik oldu mu?	İş yerim patlama bölgesinde değildi	11	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
	Herhangi bir değişiklik olmadı	140	98,6	2	1,4	0	0,0	0	0,0
	İş yerimi il içinde taşındım/İşimden ayrıldım	0	0,0	3	33,3	0	0,0	6	66,7
	Şehri terk ettim	0	0,0	0	0,0	22	100,0	0	0,0
	Ülkeyi terk ettim	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0

Katılımcıların yaşadığı bölgelerin patlama noktasına kuş uçuşu 500 metre esas alınarak yakınlık ve uzaklık olarak sınıflandırdığımızda: *Yakın Yerler:* Kızılay, Sıhhiye, Ulus, Kurtuluş, Kumrular, Merasim sokak bölgesi *Uzak Yerler:* Keçiören, Batıkent, Dikmen, Yenimahalle, İzmir, Aydın, Eryaman, Beytepe, Esat ve diğer ikamet yerleri şeklinde tasnif edebilir. Çizelge 3.8’de işyerlerinin patlama bölgesine uzaklığı gösterilmiştir. Katılımcıların iş yerlerinin %76,1’lik kısmının patlama bölgesine yakın olması, patlayıcı madde saldırılarının ekonomik hareketliliğin olduğu bölgelerde yapılmış olduğunu göstermektedir.

Çizelge 3.8. Katılımcıların işyerlerinin patlama bölgesine uzaklığı

İşyeri Uzaklığı	n	%
Yakın	140	76,1
Uzak	44	23,9

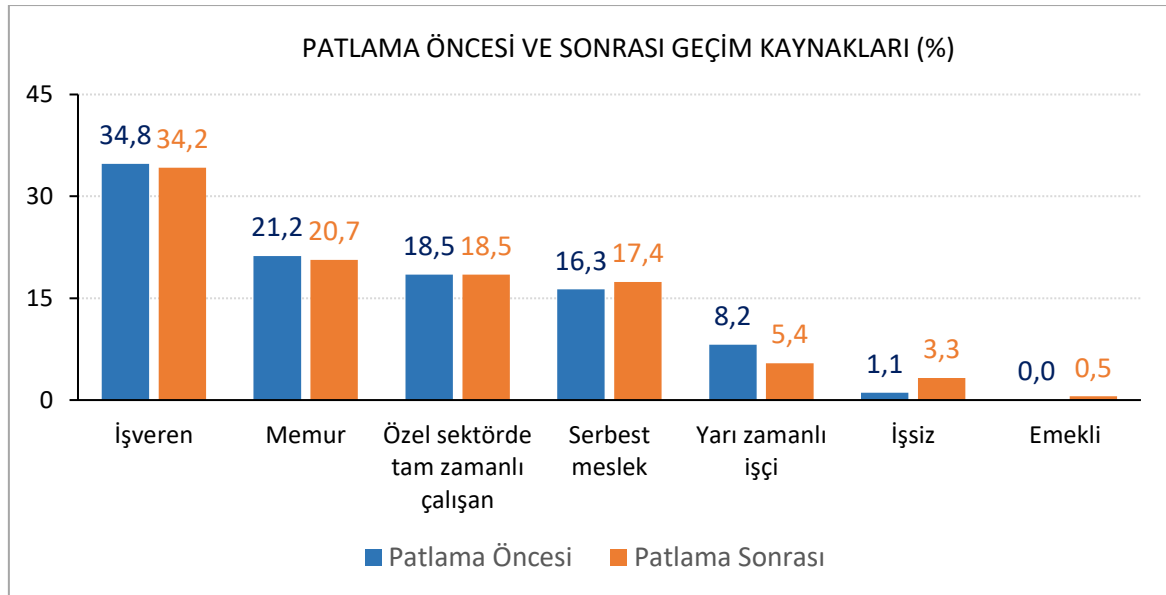
Patlamalardan sonra iş yeri/iş ile ilgili değişiklik olma durumunun yaş grubuna göre incelenmesi Çizelge 3.9’da gösterilmiştir. (29-33) (n=8) yaş grubundaki katılımcıların patlamadan sonra şehri terk etme oranının % 42,1 olması ve yaş ilerledikçe şehri terk etme oranının azaldığı görülmekte; 54 yaşından büyük bireylerin tümünde iş yeri ve işle ilgili herhangi bir değişiklik olmamıştır.

Çizelge 3.9 Patlamalardan sonra iş yeri/iş ile ilgili değişiklik olma durumunun yaş grubuna göre incelenmesi

Patlamalardan sonra iş yeriniz/işiniz ile ilgili değişiklik oldu mu?	Yaş Grubu																	
	25-28		29-33		34-38		39-43		44-48		49-53		54-58		59-63		64-68	
	n	%*	n	%*	n	%*	n	%*	n	%*	n	%*	n	%*	n	%*	n	%*
İş yerim patlama bölgesinde değildi	0	0,0	2	10,5	2	4,8	4	8,0	2	4,4	1	6,7	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Herhangi bir değişiklik yok	4	100	9	47,4	34	81,0	36	72,0	37	82,2	13	86,7	5	100	2	100	2	100
İş yerimi il içinde taşıdım/İşimden ayrıldım	0	0,0	0	0,0	3	7,1	2	4,0	4	8,9	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Şehri terk ettim	0	0,0	8	42,1	3	7,1	8	16,0	2	4,4	1	6,7	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Ülkeyi terk ettim	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Ki-kare	29,966																	
Sd	24																	
p	0,186																	

* Sütun yüzdesini göstermektedir.

Öte yandan Şekil 3.5'te, katılımcıların patlama öncesi ve sonrası geçim kaynaklarına ilişkin bulgular verilmiştir.

Şekil 3.5. Patlama öncesi ve sonrası geçim kaynakları

Buna göre, patlama öncesinde ve sonrasında sırasıyla; işveren oranı %34,8 (n=64) ve %34,2 (n=63), memur oranı %21,2 (n=39) ve %20,7 (n=38), özel sektörde çalışan oranı

%18,5 (n=34) ve %18,5 (n=34), serbest meslek çalışanı oranı %16,3 (n=30) ve %17,4 (n=32), yarı zamanlı işçi oranı %8,2 (n=15) ve %5,4 (n=10), işsiz oranı %1,1 (n=2) ve %3,3 (n=6), emekli oranı %0 ve %0,5 (n=1) olarak tespit edilmiştir. Bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde genel olarak tüm mesleklerde patlama öncesi ve sonrasında birbirine yakın oranlar bulunduğu söylenebilir.

Çizelge 3.10’da ise şu andaki geçim kaynağının patlama öncesindeki geçim kaynağına göre incelenmesi amacıyla, “*Şu anda geçim için ana geliriniz nedir?*” ve “*Patlama öncesi geçim için ana geliriniz neydi?*” sorularına verilen cevapların bulgularını gösteren çapraz tablo verilmiştir.

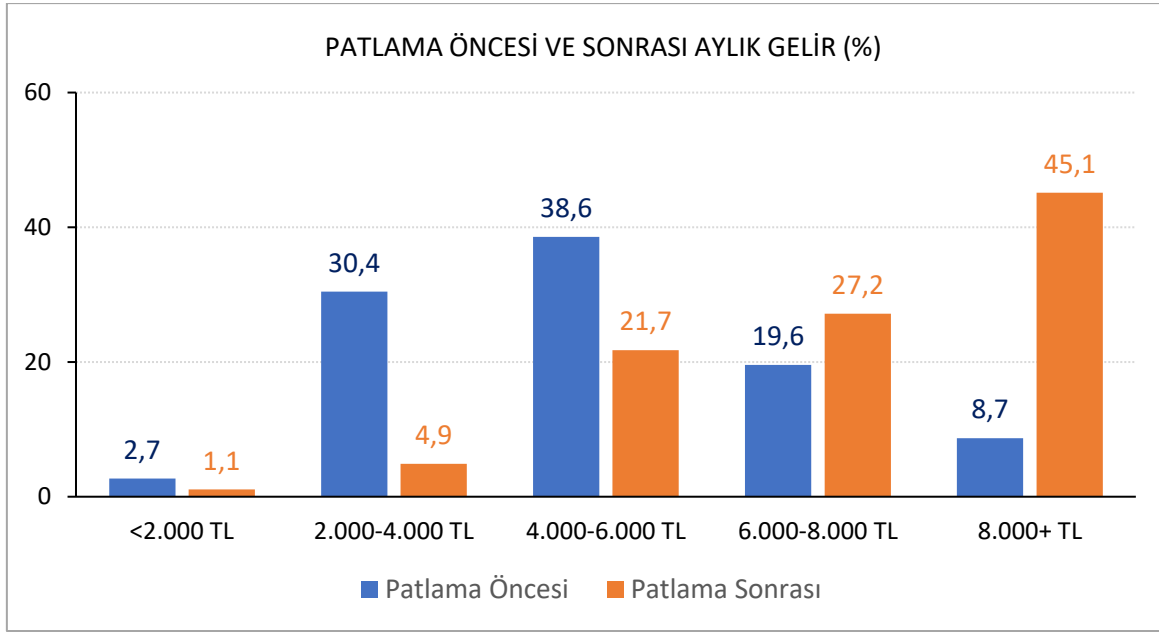
Çizelge 3.10. Şu andaki geçim kaynağının patlama öncesindeki geçim kaynağına göre incelenmesi

		Şu anda geçim için ana geliriniz nedir?													
		Emekli		İşsiz		İşveren		Memur		Özel sektörde tam zamanlı çalışan		Serbest meslek		Yarı zamanlı işçi	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Patlama öncesi geçim için ana geliriniz neydi? ²⁷	İşsiz	0	0,0	2	100	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
	İşveren	0	0,0	0	0,0	62	96,9	1	1,6	0	0,0	0	0,0	1	1,6
	Memur	1	2,6	0	0,0	0	0,0	37	94,9	0	0,0	1	2,6	0	0,0
	Özel sektörde tam zamanlı çalışan	0	0,0	1	2,9	0	0,0	0	0,0	27	79,4	3	8,8	3	8,8
	Serbest meslek	0	0,0	2	6,7	1	3,3	0	0,0	0	0,0	27	90,0	0	0,0
	Yarı zamanlı işçi	0	0,0	1	6,7	0	0,0	0	0,0	7	46,7	1	6,7	6	40,0

Çizelge 3.10’da görüldüğü üzere, patlama öncesinde işsiz olanların (n=2) tamamı (n=2) patlama sonrasında da işsizdir. Patlama öncesinde işveren (n=64) olanların %1,6’sı (n=1) patlama sonrasında memur olmuştur. Patlama öncesinde memur (n=39) olanların %2,6’sı (n=1) emekli olmuş, %2,6’sı (n=1) serbest meslek yürütmeye başlamıştır. Patlama

²⁷ Yapılan ki-kare testi sonucunda, verilen cevapların birbirinden anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiş olup Ki-kare değeri 559,459 olup Sd:30 ve p değeri ise 0’dır.

öncesinde özel sektörde tam zamanlı çalışanların (n=34) %2,9'u (n=1) işsize, %8,8'i (n=3) serbest meslek çalışanına, %8,8'i (n=3) yarı zamanlı işçiye dönüşmüştür. Patlama öncesinde serbest meslek yürütenlerin (n=30) %6,7'si (n=2) işsize, %3,3'ü (n=1) işverene dönüşmüştür. Patlama öncesinde yarı zamanlı işçi olarak çalışanların (n=15) ise %6,7'si (n=1) işini kaybetmiş, %46,7'si (n=7) özel sektörde tam zamanlı çalışan olmuş, %6,7'si (n=1) serbest meslek yürütmeye başlamıştır.

Şekil 3.6. Patlama öncesi ve sonrası aylık gelir

Şekil 3.6'da ise patlama öncesi ve sonrası aylık gelir dağılımına ilişkin bulgular verilmiştir. Buna göre, patlama öncesinde ve sonrasında sırasıyla; 2.000 TL'den az gelire sahip olanların oranı %2,7 (n=5) ve %1,1 (n=2), 2.000-4.000 TL arası gelire sahip olanların oranı %30,4 (n=56) ve %4,9 (n=9), 4.000-6.000 TL arası gelire sahip olanların oranı %38,6 (n=71) ve %21,7 (n=40), 6.000-8.000 TL arası gelire sahip olanların oranı %19,6 (n=36) ve %27,2 (n=50), 8.000 TL'den fazla gelire sahip olanların oranı %8,7 (n=16) ve %45,1 (n=83) olarak tespit edilmiştir.

Ayrıca Çizelge 3.11'de, patlamadan sonra katılımcıların yakın çevrelerinden işini kaybedenlerin sayısı verilmiştir.

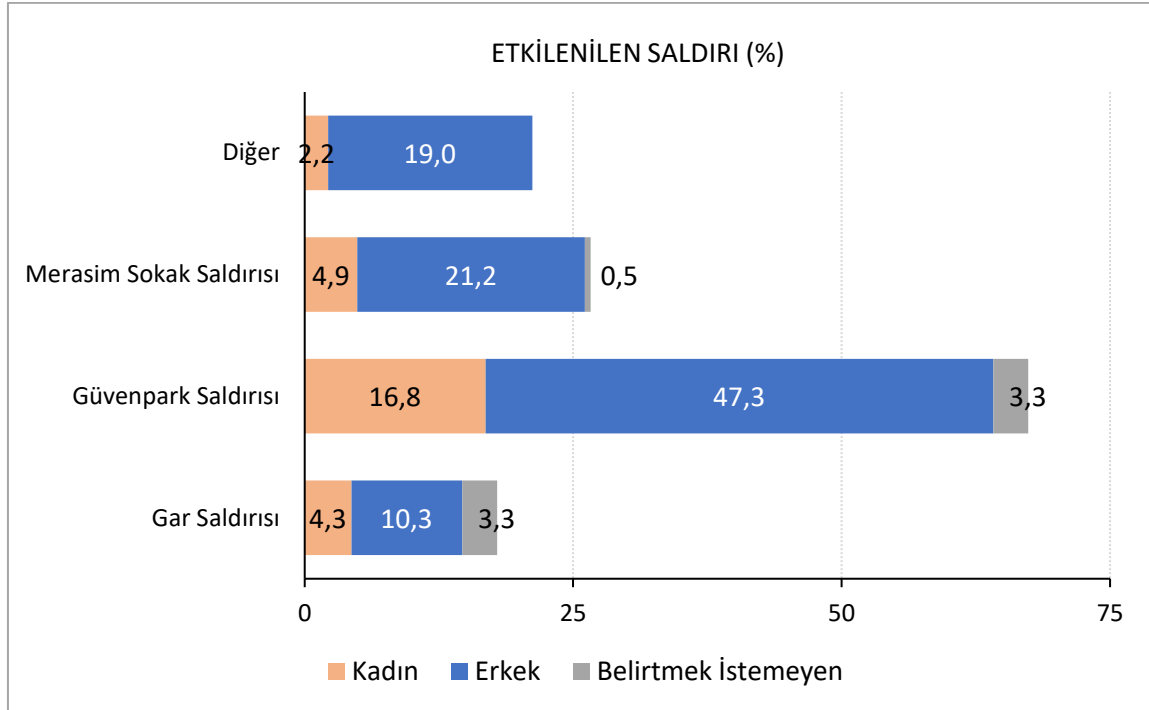
Çizelge 3.11. Patlamadan sonra yakın çevreden işini kaybedenlerin sayısı

		n	%
Patlamadan sonra akrabalarınızdan, arkadaşlarınızdan veya yakın çevrenizden kaç kişi işini kaybetti?	1 kişi	22	37,3
	2 kişi	20	33,9
	3 kişi	6	10,2
	4 kişi	8	13,6
	6 kişi	1	1,7
	8 kişi	1	1,7
	10 kişi	1	1,7

Buna göre, “patlamadan sonra akrabalarınızdan, arkadaşlarınızdan veya yakın çevrenizden kaç kişi işini kaybetti?” sorusuna katılımcıların, %37,3’ü (n=22) 1 kişi, %33,9’u (n=20) 2 kişi, %10,2’si (n=6) 3 kişi, %10,2’si (n=8) 4 kişi, %1,7’si (n=1) 6 kişi, %1,7’si (n=1) 8 kişi, %1,7’si (n=1) 10 kişi işini kaybetti cevabını vermiştir. Ayrıca akrabalarından, arkadaşlarından veya yakın çevreden ortalama 2,31 kişinin işini kaybettiği hesaplanmıştır.

3.7.3. Katılımcıların Etkilendikleri Saldırıların İlişkin Bulgular

Şekil 3.7’de katılımcıların etkilendikleri saldırılara göre dağılımı cinsiyete göre detaylandırılarak verilmiştir.

Şekil 3.7. Katılımcıların etkilendikleri saldırıya göre dağılımı

Buna göre katılımcıların %67,4'ü (n=124) Güvenpark saldırısından, %26,6'sı (n=49) Merasim Sokak saldırısından, %17,9'u (n=33) Tren Garı saldırısından ve %21,2'si (n=39) bunlarında dışındaki bir saldırıdan etkillenmiştir. Dolayısıyla üç katılımcıdan ikisi Güvenpark saldırısından etkilenen kişilerden oluşmaktadır ve katılımcıların %33,2 (n=61) ile üçte biri birden fazla saldırıdan etkilenmiştir.

Çizelge 3.12'de patlamalardan etkilenme ve profesyonel psikolojik destek alma durumunun, etkilenilen saldırıya göre incelenmesi gösterilmiştir. Patlamalar sonucu katılımcıların ailelerinin patlamalardan etkilenme durumu Güvenpark saldırısı %67,4, Merasim Sk. saldırısı %26,6 ve Tren Garı saldırısı %17,9'dur. Bir veya daha fazla aile üyesinin hafif yaralanma oranı en yüksek %22,4 (n=11) ile Merasim Sokak saldırısında gerçekleştiği görülmektedir. Merasim Sokak'ta askeri servis aracına yapılan araç bomba saldırısı, yakın çevredeki lojmanlarda hasar oluşturduğundan ailelerden hafif yaralanma sayısı diğer saldırı sonuçlarına göre nispeten yüksektir. Ayrıca, Ankara Tren Garı saldırısı'nda katılımcıların ailelerinin ağır yaralanma oranı %18,2 olup bu en yüksek ağır yaralanma oranıdır.

Çizelge 3.12. Patlamalardan etkilenme ve profesyonel psikolojik destek alma durumunun etkilenilen saldırıya göre incelenmesi

		Etkilenilen Saldırı					
		Gar		Güvenpark		Merasim Sk.	
		n	%*	n	%*	n	%*
Siz ya da aileniz fiziksel olarak patlamadan etkilendi mi?	Ailemden kimse etkilenmedi	21	63,6	103	83,1	36	73,5
	Bir veya daha fazla aile üyem hafif yaralandı	6	18,2	16	12,9	11	22,4
	Bir veya daha fazla aile üyem ağır yaralandı	6	18,2	5	4,0	2	4,1
Patlamalardan sonra iş yeriniz/işiniz ile ilgili değişiklik oldu mu?	İş yerim patlama bölgesinde değildi	1	3,0	3	2,4	4	8,2
	Herhangi bir değişiklik yok	20	60,6	111	89,5	36	73,5
	İş yerimi il içinde taşıdım/İşimden ayrıldım	5	15,2	5	4,0	0	0,0
	Şehri terk ettim	7	21,2	5	4,0	9	18,4
	Ülkeyi terk ettim	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Patlama/patlamalardan sonra kendiniz ya da aile olarak profesyonel psikolojik destek aldınız mı?	Evet	12	36,4	9	7,3	6	12,2
	Hayır	21	63,6	115	92,7	43	87,8

* Sütun yüzdesini göstermektedir.

3.7.4. Katılımcıların Ev ve Ailelerine Ait Özellikler ve Patlayıcı Madde Şiddeti ile İlişkisine Yönelik Bulgular

Katılımcıların ev ve ailelerine ait özellikler ile ilgili olarak öncelikle Çizelge 3.13'te, katılımcıların, ilgili saldırıların yaşandığı 2015-2016 yılları arasında ikamet ettikleri yerler ile ilgili bulgular verilmiştir. Buna göre, 2015-2016 yılları arasında katılımcıların çoğunlukla Dikmen (%19,6; n=36), Kızılay (%19,6; n=36) ve Kurtuluş'ta (%7,6; n=14) ikamet ettikleri tespit edilmiştir.

Çizelge 3.13. 2015-2016 yılları arasında ikamet edilen yer

		n	%
2015-2016 yılları arasında ikametinizin bulunduğu yer neresidir?	Dikmen	36	19,6
	Kızılay	36	19,6
	Kurtuluş	14	7,6
	Kumrular	11	6,0
	Yenimahalle	11	6,0
	Etimesgut	9	4,9
	Keçiören	8	4,3
	Maltepe	8	4,3
	Ulus	8	4,3
	Diğer	42	22,8
Toplam		184	100

Çizelge 3.14'te ikamet yerlerinin patlama bölgesine uzaklığı gösterilmiştir. Katılımcıların ikametlerinin %43,5'lik (n=80) kısmının patlama bölgesine yakın olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.14. Katılımcıların ikametlerinin patlama bölgesine uzaklığı

İkamet Uzaklığı²⁸	n	%
Yakın	80	43,5
Uzak	104	56,5

Çizelge 3.15'te patlamalardan sonra katılımcının veya ailesinin fiziksel olarak etkilenme durumunun *ikamet uzaklığına* göre karşılaştırılması yapılmıştır. “Siz ya da aileniz fiziksel olarak patlamadan etkilendi mi?” sorusuna verilen cevapların ikamet uzaklığına göre incelenmesi amacıyla yapılan ki-kare testi sonucunda, verilen cevapların birbirinden anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($\chi^2(2)=3,344$; $p=0,188$). Anket sonucuna göre; “Ailemde kimse fiziksel olarak etkilenmedi” cevapları (%75 ve %77,9) birbirine oldukça yakındır. “Bir veya daha fazla aile üyem hafif yaralandı” cevabı ikameti yakın olanlarda %21,3 olup uzak olanlardan ise %13,5 olduğu görülmekte, “Bir veya daha fazla aile üyem ağır yaralandı” cevabı ise ikameti uzak olanlarda %8,7 yakın olanlardan ise %3,8’dir.

²⁸ İkinci bir değişken olmadığından ki-kare yapılmamıştır.

Çizelge 3.15. Patlamalardan sonra katılımcının veya ailesinin fiziksel olarak etkilenme durumunun ikamet uzaklığına göre karşılaştırılması

Siz ya da aileniz fiziksel olarak patlamadan etkilendi mi?	İkamet Uzaklığı				Ki-kare	Sd ²⁹	p
	Yakın		Uzak				
	n	%*	n	%*			
Ailemden kimse etkilenmedi	60	75,0	81	77,9	3,344	2	0,188
Bir veya daha fazla aile üyem hafif yaralandı	17	21,3	14	13,5			
Bir veya daha fazla aile üyem ağır yaralandı	3	3,8	9	8,7			

* Sütun yüzdesini göstermektedir.

Ailelerin, patlamalardan etkilenme durumunun cinsiyete göre incelenmesi Çizelge 3.16’da verilmiştir. Erkek katılımcıların aileleri, fiziksel olarak kadın katılımcılara göre (erkek katılımcı aileleri=%6,7 kadın katılımcı aileleri= %2,6) patlama olaylarından daha çok etkilendiği görülmektedir.

Çizelge 3.16. Ailelerin patlamalardan etkilenme durumunun cinsiyete göre incelenmesi

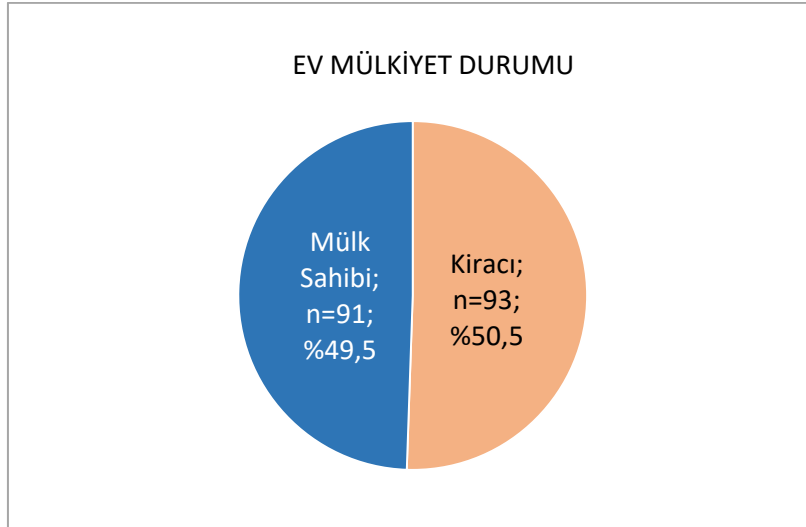
		Kadın		Erkek		Ki-kare	Sd	p
		n	%*	n	%*			
Siz ya da aileniz fiziksel olarak patlamadan etkilendi mi?	Ailemden kimse etkilenmedi	34	87,2	102	76,1	2,295	2	0,317
	Bir veya daha fazla aile üyem hafif yaralandı	4	10,3	23	17,2			
	Bir veya daha fazla aile üyem ağır yaralandı	1	2,6	9	6,7			

* Sütun yüzdesini göstermektedir.

Şekil 3.8’de ise katılımcıların ev mülkiyet durumları ile ilgili bulgular verilmiştir.

²⁹ Kareleri alınıp toplandığında, ki-kare dağılımı gösteren bağımsız standart normal değer sayısına serbestlik derecesi (sd (*df: degree of freedom*)) denir.

Ki-kare testi veya χ^2 testi nitelik olarak belirtilen bir değişken yönünden aynı bireyden değişik zaman veya durumda elde edilen iki gözlemin farklı olup olmadığını test etmek için kullanılır.

Şekil 3.8. Katılımcıların ev mülkiyet durumu

Şekil 3.8’de görüldüğü üzere, ev mülkiyet durumu incelendiğinde, katılımcıların %49,5’i (n=91) mülk sahibi, %50,5’i (n=93) ise kiracıdır.

Ayrıca Çizelge 3.17’de katılımcıların hane halkı büyüklüğü ile ilgili bulgular verilmiştir.

Çizelge 3.17. Katılımcıların hane halkı büyüklüğü

		n	%
Aynı hanede toplam kaç kişi yaşıyorsunuz?	Yalnız yaşıyorum	11	6,0
	2 kişi	17	9,2
	3 kişi	42	22,8
	4 kişi	75	40,8
	5 kişi	36	19,6
	6 veya daha fazla kişi	3	1,6
Toplam		184	100

Buna göre, katılımcıların %6’sı (n=11) yaşamını sürdürdüğü hanede yalnız, %9,2’si (n=17) 2 kişi, %22,8’i (n=42) 3 kişi, %40,8’i (n=75) 4 kişi, %19,6’sı (n=36) 5 kişi ve %1,6’sı (n=3) 6 veya daha fazla kişi olarak yaşadığını belirtmiştir. Bu bulgulara dayalı olarak katılımcıların üçte ikisine yakınının (%63,6) 3 veya 4 kişilik hane halkı büyüklüğüne, dolayısıyla çoğunlukla çekirdek aile yapısına sahip oldukları görülmüştür.

Ayrıca Çizelge 3.18’de ise ailede dezavantajlı aile bireylerin bulunma durumu ile ilgili bulgular verilmiştir.

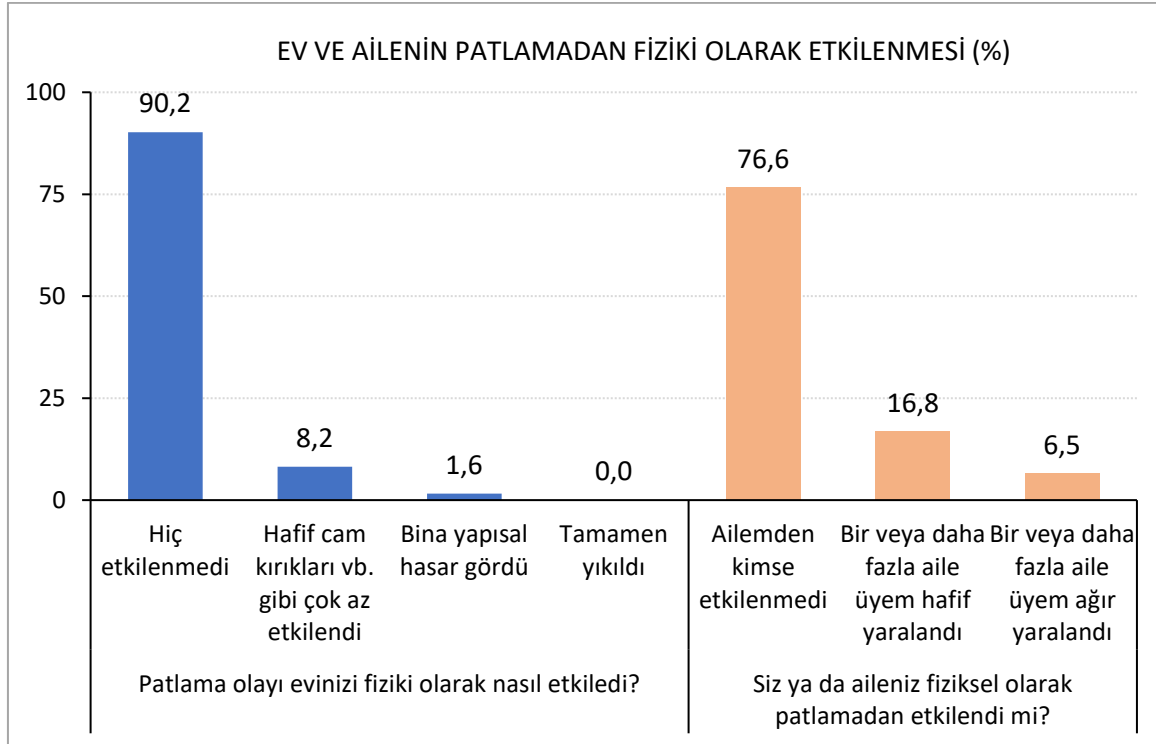
Çizelge 3.18. Ailede dezavantajlı aile bireylerin bulunma durumu

		n	%*
Saldırıların gerçekleştiği dönemde aşağıdaki durumlardan birine ya da birkaçına uyan aile üyeniz var mıydı?	Hiçbiri	117	63,6
	Çocuklar (5 yaş altı)	37	20,1
	65 yaş üzeri	18	9,8
	Kronik hasta	12	6,5
	Hamile	9	4,9
	Fiziksel engelli	8	4,3
	Zihinsel engelli	1	0,5

* Birden fazla seçeneğe izin verilmiştir.

Buna göre, katılımcıların %63,6’sı (n=117) ailesinde dezavantajlı bir birey bulunmadığını belirtmiştir. Ancak ailelerin %20,1’inde (n=37) 5 yaş altı çocuk, %9,8’inde (n=18) 65 yaş üzeri yaşlı, %6,5’inde (n=12) kronik hasta, %4,9’unda (n=9) hamile, %4,3’ünde (n=8) fiziksel engelli ve %0,5’inde (n=1) zihinsel engelli bulunmaktadır.

Şekil 3.9’da ise ev ve ailenin patlamadan fiziki olarak etkilenmesi ile ilgili bulgular verilmiştir.

Şekil 3.9. Ev ve ailenin patlamadan fiziki olarak etkilenmesi

Şekil 3.9’da görüldüğü üzere, “*Patlama olayı evinizi fiziki olarak nasıl etkiledi?*” sorusuna katılımcıların %90,2’si (n=166) hiç etkilendi, %8,2’si (n=15) hafif cam kırıkları vb. gibi çok az etkilendi, %1,6’sı (n=3) bina yapısal hasar gördü gördü cevabı vermiştir. Yaşadığı bina tamamen yıkılan katılımcı ise bulunmamaktadır. Buna göre, katılımcıların evleri, büyük çoğunluk itibarı ile yaşanan patlamalardan etkilanmemiştir. Etkilenen evlerdeki hasar ise küçük çapta meydana gelmiştir.

Çizelge 3.19’da katılımcının ve ailesinin patlamalardan fiziksel olarak etkilenme durumunun yaş grubuna göre incelenmesi gösterilmiştir. (54-58) yaş grubundaki katılımcılar %40 (n=2) oranında patlamalardan fiziksel olarak etkilenmiş olup tüm yaş gruplarındaki katılımcıların ailelerinde fiziksel olarak patlamadan %75 ve üzerinde etkilanmediği görülmektedir. (54-58) yaş grubunda ankete sadece 5 kişi katılmış olup bu yaş grubundaki katılımcıların %60’ı (n=3) bir veya daha fazla aile üyeleri patlamadan sonra hafif yaralanmıştır. (39-43) yaş grubundaki katılımcıların %12’sinin (n=6) bir veya daha fazla aile üyesinin ağır yaralandığını görülmektedir. Ancak yapılan ki-kare analizi sonucunda yaş grubuna göre *anlamlı farklılık olmadığı* tespit edilmiştir ($p>0,05$).

Çizelge 3.19. Katılımcının ve ailesinin patlamalardan fiziksel olarak etkilenme durumunun yaş grubuna göre incelenmesi

Siz ya da aileniz fiziksel olarak patlamadan etkilendi mi?	Yaş Grubu																	
	25-28		29-33		34-38		39-43		44-48		49-53		54-58		59-63		64-68	
	n	%*	n	%*	n	%*	n	%*	n	%*	n	%*	n	%*	n	%*	n	%*
Ailemden kimse etkilenmedi	3	75,0	15	78,9	37	88,1	33	66,0	35	77,8	12	80,0	2	40,0	2	100,0	2	100,0
Bir veya daha fazla aile üyem hafif yaralandı	1	25,0	3	15,8	4	9,5	11	22,0	6	13,3	3	20,0	3	60,0	0	0,0	0	0,0
Bir veya daha fazla aile üyem ağır yaralandı	0	0,0	1	5,3	1	2,4	6	12,0	4	8,9	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Ki-Kare	17,241																	
Sd	16																	
p	0,370																	

* Sütun yüzdesini göstermektedir.

Şekil 3.9 ve Çizelge 3.19’da katılımcıların evlerinin ve aile üyelerinin patlama olaylarından az etkilendiği görülmektedir.

“Siz ya da aileniz fiziksel olarak patlamadan etkilendi mi?” sorusuna ise katılımcıların %76,6’sı (n=141) ailemden kimse etkilenmedi, %16,8’i (n=31) bir veya daha fazla aile üyem hafif yaralandı, %6,5’i (n=12) bir veya daha fazla aile üyem ağır yaralandı cevabını vermiştir. Önceki soruda belirtildiği üzere çoğunluk itibarı ile etkilenme olmaması ve etkilenen evlerde küçük çapta hasar ortaya çıkması nedeniyle ölüm gerçekleşmemiş, ağır yaralanma oranı ise %6,5’te kalmıştır. Ayrıca katılımcıların aileleri fiziksel olarak %23,3 (n=43) gibi bir oranda etkilenmiştir.

3.7.5. Patlama Olaylarının Sosyal ve Psikolojik Etkilerine Yönelik Bulgular

Patlama olaylarının sosyal ve psikolojik etkileri ile ilgili olarak öncelikle Çizelge 3.20’de patlamanın, bireylerin yaşamında etkilediği alanlar ile ilgili bulgular verilmiştir.

Çizelge 3.20. Patlamanın, bireylerin yaşamında etkilediği alanlar

		n	%*
Patlama olayı/olayları aşağıdaki yaşam olaylarından hangisi/hangilerini etkilemiştir?	Hayatın genel akışı	129	70,1
	Genel anlamda hayattan memnuniyet	71	38,6
	Ev hayatı	64	34,8
	Aile	62	33,7
	Eğlence ve boş zaman aktiviteleri	56	30,4
	İş hayatı	45	24,5
	Sağlık durumu	28	15,2
	Arkadaş ilişkileri	23	12,5
	Eğitim	11	6,0
	Cinsel yaşam	9	4,9

* Birden fazla seçeneğe izin verilmiştir.

Buna göre patlamanın bireylerin yaşamında etkilediği alanların başında sırasıyla hayatın genel akışı, genel anlamda hayattan memnuniyet, ev hayatı ve aile gelmektedir. Katılımcıların %70,1'i (n=129) hayatın genel akışının, %38,6'sı (n=71) genel anlamda hayattan memnuniyetinin, %34,8'i (n=64) ev hayatının ve %33,7'si (n=62) ailesinin patlamadan olumsuz etkilendiğini belirtmiştir. Bu sonuçlar patlayıcı madde şiddetinin insanların hayat akışını negatif yönde etkilediği, hayatta memnuniyetsizliğe neden olduğu ve aile yaşamını olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır.

Bireylerin yaşamında en az etkilenen alanlar ise sırasıyla cinsel yaşam (%4,9; n=9), eğitim (%6; n=11) ve arkadaş ilişkileri (%12,5; n=23) olarak tespit edilmiştir. Çizelge 3.21'de ise patlamanın, bireyler üzerindeki psikolojik etkilerine ilişkin bulgular verilmiştir.

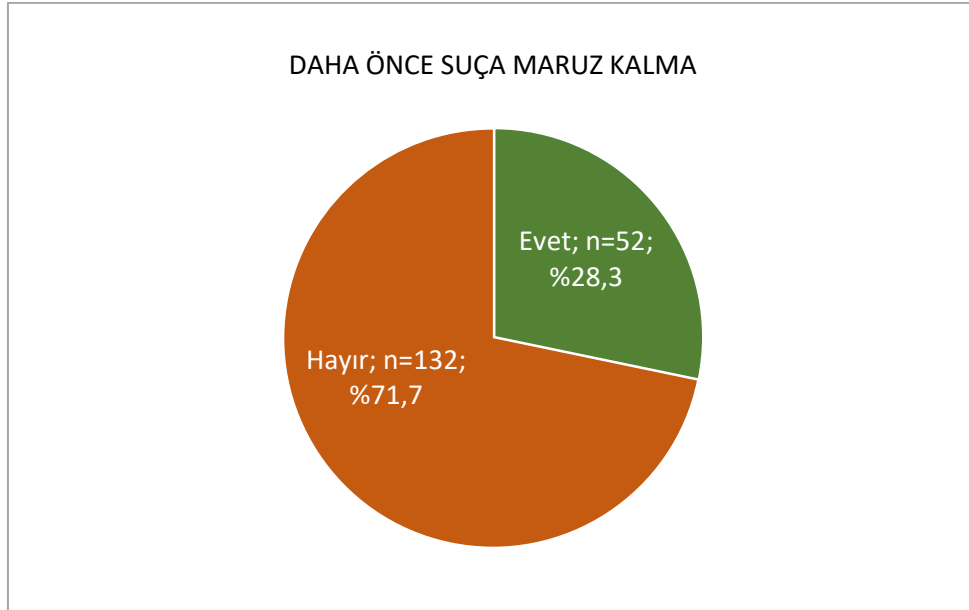
Çizelge 3.21. Patlamanın, bireyler üzerindeki psikolojik etkileri

		n	%*
Olayın üzerindeki psikolojik etkileri	Ani ses, görüntü ve hareketlerden çabuk irkiliyorum ve abartılı tepkiler veriyorum	110	59,8
	Olayı düşündüğümde, olayı hatırlatan şeylerle karşılaştığımda keyifsizlik yaşıyorum	106	57,6
	Zaman zaman olay sonrasındaki duygularımı yeniden hatırlıyorum ve sanki o anı yeniden yaşıyormuş gibi tepkiler gösteriyorum	93	50,5
	Olayı hatırlatan şeylerle karşılaştığımda, terleme, kızarma, titreme, çarpıntı, nefes alma güçlüğü, göğüste baskı hissi gibi bedensel belirtiler yaşıyorum	21	11,4
	Diğer	14	7,6

* Birden fazla seçeneğe izin verilmiştir.

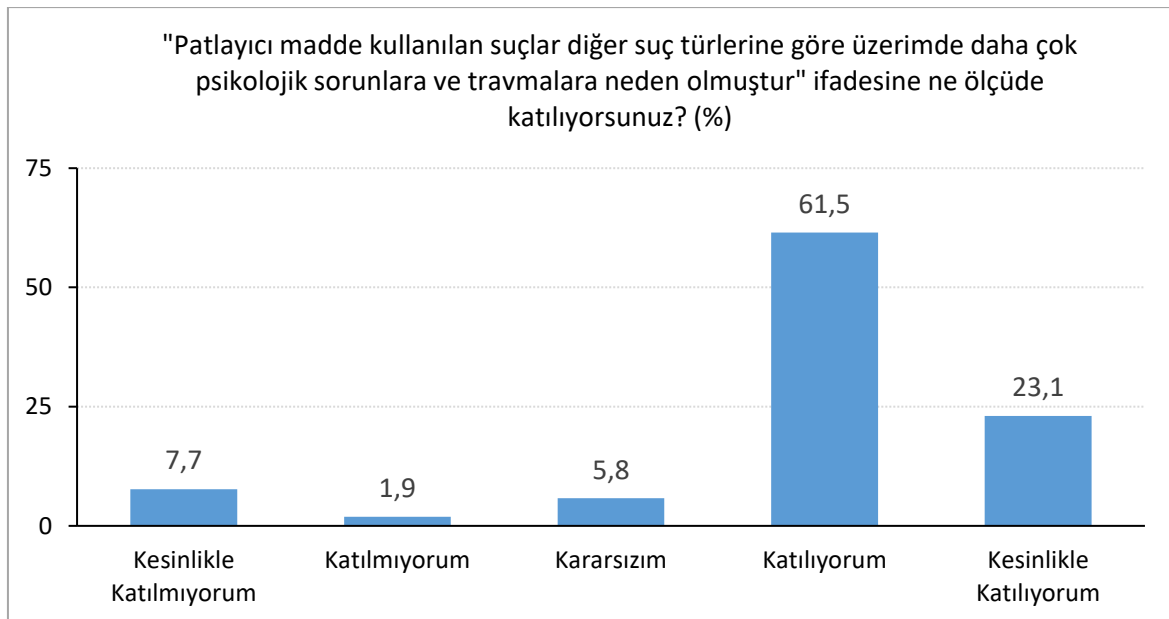
Buna göre en fazla oranda tespit edilen psikolojik etki, katılımcıların %59,8’inde (n=110) olmak üzere “ani ses, görüntü ve hareketlerden çabuk irkilme ve abartılı tepkiler verme”dir. Bunu, katılımcıların %57,6’sında (n=106) olmak üzere “olayı düşündüğünde, olayı hatırlatan şeylerle karşılaştığında keyifsizlik yaşama”, %50,5’inde (n=93) olmak üzere “zaman zaman olay sonrasındaki duyguları yeniden hatırlama ve sanki o anı yeniden yaşıyormuş gibi tepkiler gösterme” etkileri izlemiştir.

Ayrıca, patlayıcı madde saldırısının katılımcılar üzerindeki etkilerini farklı suçların etkilerine göre değerlendirebilmek amacıyla katılımcılara daha önce herhangi bir suça maruz kalıp kalmadıkları sorulmuş ve elde edilen bulgular Şekil 3.10’da verilmiştir.

Şekil 3.10. Katılımcıların daha önce suça maruz kalma durumu

Buna göre, katılımcıların %28,3'ü (n=52) daha önce bir suça maruz kalmışken, %71,7'si (n=132) herhangi bir suça maruz kalmamıştır. Katılımcıların psikolojik etkileri belirlemeye yönelik olarak, daha önce farklı suçlara maruz kalan (%28,3; n=52) katılımcıya, *“Patlayıcı madde kullanılan suçlar diğer suç türlerine göre üzerimde daha çok psikolojik sorunlara ve travmalara neden olmuştur” ifadesine ne ölçüde katılıyorsunuz?* sorusu yöneltilmiş ve ulaşılan bulgular Şekil 3.11’de gösterilmiştir.

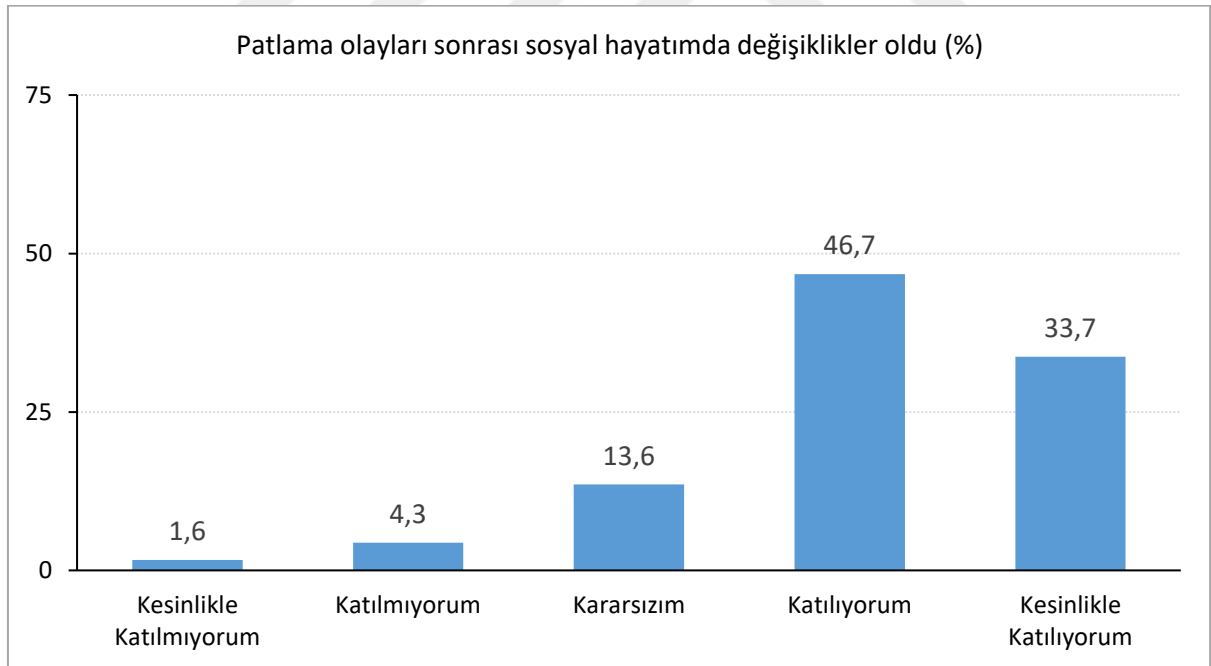

Şekil 3.11. “Patlayıcı madde kullanılan suçlar diğer suç türlerine göre üzerimde daha çok psikolojik sorunlara ve travmalara neden olmuştur.” kanısına katılım düzeyleri

Buna göre, “Patlayıcı madde kullanılan suçlar diğer suç türlerine göre üzerimde daha çok psikolojik sorunlara ve travmalara neden olmuştur” ifadesine katılımcıların; %23,1’i (n=12) kesinlikle katıldığını, %61,5’i (n=32) katıldığını belirtmiştir. Bunların toplamı katılımcıların %84,6’sını (n=44) oluşturmuştur. Diğer bir ifade ile katılımcıların %84,6’sı patlayıcı madde kullanılan suçlardan, diğer suçlara kıyasla psikolojik olarak daha fazla etkilenmektedir. Bu sonuçlar patlayıcı madde şiddetinin diğer suç türlerine göre oluşturduğu dehşetli etkiyi açık bir şekilde göstermektedir.

Diğer suçlara kıyasla daha az etkilenenlerin oranı ise toplamda %9,6’dır (n=5) . Bunların %7,7’si (n=4) kesinlikle katılmıyorum, %1,9’u (n=1) katılmıyorum cevabı verenlerdir. Ayrıca katılımcıların %5,8’i (n=3) bu sorunun cevabında kararsız kalmışlardır.

Ayrıca, katılımcılara “Patlama olayları sonrası sosyal hayatımda değişiklikler oldu” şeklinde bir kanıya ne kadar katıldıkları ile ilgili bir soru yöneltilmiş ve ulaşılan bulgular Şekil 3.12’de gösterilmiştir.

Şekil 3.12. “Patlama olayları sonrası sosyal hayatımda değişiklikler oldu.” kanısına katılım düzeyleri

Buna göre, “Patlama olayları sonrası sosyal hayatımda değişiklikler oldu” kanısına katılımcıların; %33,7’si (n=62) kesinlikle katıldığını, %46,7’si (n=86) katıldığını belirtmiştir. Bunların toplamı katılımcıların %80,4’ünü (n=148) oluşturmuştur. Diğer bir

ifade ile katılımcıların %80,4'ünün sosyal hayatında patlama olayları sonrasında az veya çok değişiklik meydana gelmiştir.

Patlamalar sonrasında sosyal hayatında herhangi bir değişiklik olmadığını belirtenlerin oranı ise toplamda %5,9'dur (n=11). Bunların %1,6'sı (n=3) kesinlikle katılmıyorum, %14,3'ü (n=8) katılmıyorum cevabı verenlerdir. Ayrıca katılımcıların %13,6'sı (n=25) bu sorunun cevabında kararsız kalmışlardır.

“Patlama olayları sonrası sosyal hayatımda değişiklikler oldu” kanısına verilen cevaplar ile sırasıyla *Yaş, Cinsiyet ve İşyeri/Ev Mülkiyet durumları* ile ilgili verilen cevaplar çapraz tablo yapılarak Çizelge 3.10, Çizelge 3.11, Çizelge 3.12'de verilmiştir.

Çizelge 3.22'de “Patlama olayları sonrası sosyal hayatımda değişiklikler oldu” kanısına *Kararsızım* diyenlerin oranı tüm yaş gruplarında dengeli bir dağılım göstermiştir. (34-38) yaş grubundaki katılımcılar, %66,7 gibi yüksek bir oranda “patlayıcı olayları sosyal hayatımda değişikliklere neden oldu” kanısına “Katılıyorum” demiştir. (39-43) yaş grubundaki katılımcılar tüm seçeneklerde cevap dağılımı gözükmekte olup en çok %40 (n=20) oranında “Kesinlikle Katılıyorum” maddesini işaretlemişlerdir.

Çizelge 3.22. Yaş grubuna göre sosyal hayatta değişiklik durumu dağılımı

Yaş Grubu	Patlama olayları sonrası sosyal hayatımda değişiklikler oldu									
	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	n	%*	n	%*	n	%*	n	%*	n	%*
25-28	0	0,0	0	0,0	0	0,0	2	50,0	2	50,0
29-33	0	0,0	1	5,3	4	21,1	10	52,6	4	21,1
34-38	0	0,0	2	4,8	7	16,7	28	66,7	5	11,9
39-43	3	6,0	2	4,0	6	12,0	19	38,0	20	40,0
44-48	0	0,0	3	6,7	3	6,7	16	35,6	23	51,1
49-53	0	0,0	0	0,0	2	13,3	8	53,3	5	33,3
54-58	0	0,0	0	0,0	1	20,0	2	40,0	2	40,0
59-63	0	0,0	0	0,0	1	50,0	0	0,0	1	50,0
64-68	0	0,0	0	0,0	1	50,0	1	50,0	0	0,0

* Satır yüzdesini göstermektedir.

Çizelge 3.23'te %61,5'lik (n=24) yüksek bir oranla kadın katılımcılar “Patlama olayları sonrası sosyal hayatımda değişiklikler oldu” kanısına “Katılıyorum” demişlerdir. Ayrıca, erkek katılımcıların %44,8'i (n=60) “Katılıyorum” seçeneğini işaretlemişlerdir. Buna

göre, kadın katılımcıların patlayıcı madde şiddetinden erkeklere göre daha çok etkilendiği görülmektedir. Çalışmada cinsiyetini belirtmek istemeye 11 katılıcı bulunmakta olup patlayıcı madde şiddetinin sosyal hayatlarında değişikliğe neden olması kanısına %54,5 (n=6) “Kesinlikle Katılıyorum” demişlerdir. Sonuç olarak patlayıcı madde şiddeti tüm bireylerin sosyal hayatında değişikliklere neden olduğu görülmekte olup kadın bireyleri daha çok etkilediği tespit edilmiştir.

Çizelge 3.23. Sosyal hayatta değişiklik durumunun cinsiyete göre incelenmesi

Cinsiyet	Patlama olayları sonrası sosyal hayatımda değişiklikler oldu									
	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	n	%*	n	%*	n	%*	n	%*	n	%*
Kadın	0	0,0	2	5,1	5	12,8	24	61,5	8	20,5
Erkek	3	2,2	5	3,7	18	13,4	60	44,8	48	35,8
Belirtmek İstemeyen	0	0,0	1	9,1	2	18,2	2	18,2	6	54,5

* Satır yüzdesini göstermektedir.

Sosyal hatta değişiklik durumunun işyeri ve ev mülkiyetine göre incelenmesi Çizelge 3.24’te görülmektedir. İşyerinde kiracı (n=34) ve çalışan (n=38) olan katılımcıların %50’si sosyal hayatlarında değişiklik olduğu kanısına “Katılıyorum” demiştir. Mülk sahipleri ise aynı soruya %50 (n=20) “Kesinlikle katılıyorum” demiştir. Patlayıcı madde şiddetinin mülk sahiplerinin, kiracıların ve çalışanların sosyal hayatını etkilediği tespit edilmiştir.

Çizelge 3.24. Sosyal hayatta değişiklik durumunun işyeri ve ev mülkiyetine göre incelenmesi

		Patlama olayları sonrası sosyal hayatımda değişiklikler oldu									
		Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
		n	%*	n	%*	n	%*	n	%*	n	%*
İşyeri	Kiracı	1	1,5	4	5,9	12	17,6	34	50,0	17	25,0
	Mülk Sahibi	0	0,0	1	2,5	5	12,5	14	35,0	20	50,0
	Çalışan	2	2,6	3	3,9	8	10,5	38	50,0	25	32,9
Ev	Kiracı	1	1,1	6	6,5	15	16,1	48	51,6	23	24,7
	Mülk Sahibi	2	2,2	2	2,2	10	11,0	38	41,8	39	42,9

* Satır yüzdesini göstermektedir.

3.7.6. Patlama Olaylarının Etkileri Karşısında Alınan Desteklere İlişkin Bulgular

Çizelge 3.25'te katılımcıların patlamadan sonra destek alıp almadıkları ve aldılarsa bunun kaynakları ile ilgili bulgular verilmiştir.

Çizelge 3.25. Patlamadan sonra destek alınan kaynaklar

		n	%*
Patlamadan sonra kimden/kimlerden destek aldınız?	Herhangi bir destek almadım	116	63,0
	Aile ve akrabalar	51	27,7
	Sağlık yardımı	34	18,5
	Valilik	32	17,4
	Sivil toplum kuruluşları	14	7,6
	Kolluk (Jandarma/Polis)	11	6,0
	Ordu	9	4,9
	Siyasi partiler	3	1,6
	Arkadaşlar	1	0,5
	Belediye	1	0,5

* Birden fazla seçeneğe izin verilmiştir.

Buna göre katılımcıların yaklaşık üçte ikisini oluşturan %63'ü (n=116) patlamadan sonra herhangi bir destek almadığını belirtmiştir. En fazla destek alınan kaynaklar sırasıyla aile ve akrabalar (%27,7; n=51), sağlık yardımı (%18,5; n=34) ve valilik (%17,4; n=32) olurken; en az destek alınan kaynaklar ise sırasıyla belediye (%0,5; n=1), arkadaşlar (%0,5; n=1) ve siyasi partiler (%1,6; n=3) olarak tespit edilmiştir.

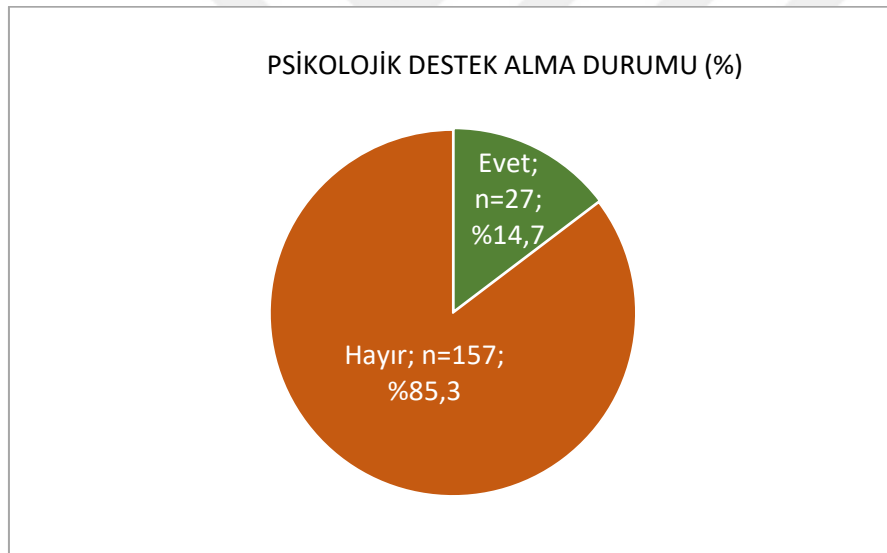
Çizelge 3.26'da ise patlamadan sonra alınan destek türlerine ilişkin bulgular verilmiştir. Buna göre katılımcıların yaklaşık üçte ikisini oluşturan %63'ü (n=116), patlamadan sonra herhangi bir destek almadığını belirtmiştir. Buna karşın katılımcıların %33,7'si (n=62) psikolojik destek, %16,3'ü (n=30) maddi destek, %13,6'sı (n=25) enkaz kaldırma desteği, %2,7'si (n=5) eğitim bursu ve %0,5'i (n=1) kalma yeri desteği almıştır. Katılımcılar, yakın akrabalar ve hastanelerden %33,7 oranında psikolojik destek almışlardır. Ayrıca %16,3 oranında valilik tarafından kurulan zarar tespit komisyonları aracılığıyla maddi destek almışlardır.

Çizelge 3.26. Patlamadan sonra alınan destek türleri

		n	%*
Aşağıdakilerden hangileri konusunda destek aldınız?	Herhangi bir destek almadım	116	63,0
	Psikolojik destek	62	33,7
	Maddi destek	30	16,3
	Enkaz kaldırma	25	13,6
	Eğitim bursu	5	2,7
	Kalma yeri	1	0,5

* Birden fazla seçeneğe izin verilmiştir.

Ayrıca katılımcıların patlama sonrasında profesyonel psikolojik destek alma durumları incelenmiş ve elde edilen bulgular Şekil 3.13'te verilmiştir.

Şekil 3.13. Patlama sonrası profesyonel psikolojik destek alma durumu

Buna göre, patlama sonrasında katılımcıların %14,7'si (n=27) profesyonel psikolojik destek almış, %85,3'ü (n=157) ise almamıştır. Katılımcıların patlayıcı madde şiddetinden psikolojik olarak yüksek oranda etkilenmesine rağmen ve ayrıca patlayıcı madde kullanılan suçlardan, diğer suçlara kıyasla psikolojik olarak daha fazla (%84,6 oranında) etkilendiğinin ortaya konulmasına rağmen, katılımcıların sadece %14,7'sinin profesyonel psikolojik destek alması dikkat çekicidir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma, patlayıcı madde şiddetinin sosyoekonomik özellikler ile ilişkisini araştırmayı hedeflemiştir. Tezin araştırma deseni oluşturulurken 2015-2016 yıllarında Ankara ilinde patlayıcı madde kullanılarak yapılan terör saldırı olaylarının sosyoekonomik etkileri istatistiki bilgilerle ve örneklerle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Nicel araştırma yöntemi kullanılan çalışmada; Ankara ilinde yaşayan, özellikle 10 Ekim 2015 Ankara Tren Garı, 17 Şubat 2016 Merasim Sokak ve 13 Mart 2016 Güvenpark saldırılarından doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmiş olan kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın bulguları altı alt başlıkta incelenmiştir; katılımcıların demografik özellikleri, etkilendikleri saldırılar, evlerine, ailelerine ve çalışma hayatlarına ait özellikler ile patlayıcı madde şiddetiyle ilişkileri, alınan destekler, patlama olaylarının sosyal ve psikolojik etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bulgulardan elden edilen sonuçlar;

1. Katılımcıların demografik özelliklerini ortaya koyan bulgular, patlama olayından diğer yaş gruplarına göre hem sosyal hareketliliği hem de ekonomik üretkenliği en üst seviyede olan insanların etkilendiği görülmüştür. Bu durum gerek sosyal hayat ve gerekse ekonomik hayat üzerinde olumsuz bir etki oluşturduğu söylemek mümkündür. Katılımcıların büyük çoğunluğu 30-49 yaş arasında olup iki olayın akşamüzeri (Güvenpark saldırısı saat 18.45'te, erasim Sokak saldırısı saat 18.31'de) ve çalışma saatlerinde olmasından dolayı çalışan gruplar daha çok etkilenmiştir. Anket yapılan grup genellikle erkeklerin çoğunlukla çalıştığı taksi ve dolmuş şoförlüğü, büfeci, esnaf ve çalışanları gibi mesleklerden oluşmaktadır. Katılımcıların erkek ağırlıklı olmasının diğer sebepleri: Güvenpark saldırısından önce Galatasaray-Gençlerbirliği futbol maçından dönen vatandaşların Güvenpark ve çevresinde bulunması, Merasim Sokak saldırısının askeri lojman bölgesinde askeri servis aracına karşı yapılmasıdır. Ayrıca ülkemizde kültürel olarak kadınların sosyal hayatta erkeklere nazaran daha az katıldığı da bilinmektedir.

2. Güvenpark'ın Ankara'nın en kalabalık yerlerinden biri olan Kızılay semtinde olması, çevrede otobüs durakları ve işyerlerinin çok olması bu bölgede yapılan saldırıda mağdur sayısını arttırmıştır. Merasim Sokak bölgesinde ise askeri lojmanlar bulunmakta olup iş yeri sayısı ile sivil insan hareketliliğinin az olması gibi nedenlerle Güvenpark saldırısındaki katılımcılara göre nispeten ankete katılım daha azdır. Ulus semtinde bulunan Ankara Tren Garı kavşağında ise; iş yerlerinin sayısı az ve ayrıca yoğun bir nüfus

hareketliliği de yoktur. Ancak olay günü saldırının yaşandığı bölgede yapılacak miting ve yürüyüş için pek çok kişi toplanmıştır. Ankara Tren Garı saldırısı mağdurlarının büyük kısmı il dışından gelmesinden dolayı mağdurlara ulaşmada güçlükler çekilmiş olup ulaşılan birçok mağdur da ankete katılmada isteksiz davranmıştır. Bu sebepten dolayı üç saldırı içerisinde ankete katılım en az bu bölgede gerçekleşmiştir.

3. Yaralanan ve ölenlerin büyük çoğunluğu patlama bölgelerindeki esnaf ve iş yeri sahipleri dışındaki vatandaşlardan oluşmaktadır: Güvenpark saldırısında durakta bekleyen ve belediye servis aracındaki vatandaşlar, Merasim Sokak saldırısında askeri servis araçlarındaki devlet memurları ile askeri personel ve Ankara Tren Garı saldırısında ise il dışından, Ankara çevre mahalle ve ilçelerinden gelen vatandaşlardan oluşmaktadır. Ayrıca açık bir alanda patlama enerjisi, kaynaktan uzaklaştıkça ortalama her metrede küp kök oranında olacak şekilde hızlı bir şekilde düşmektedir (Shirbhate ve Goel, 2020, s. 2). Şöyle ki; açık alanda yapılan saldırılarda patlama şiddeti metro istasyonu, bina içi gibi kapalı alanda yapılan saldırılara göre daha azdır ve çevredeki yapılar üzerinde daha az hasara neden olur. Ankete konu olaylarda da patlama olaylarının çevredeki yapılar üzerinde nipten az hasara neden olmuştur. Bu nedenle katılımcıların aileleri fiziksel olarak etkilenme oranları düşüktür.

4. Çalışma sonucunda patlayıcı madde şiddetinin cinsel yaşamı çok az etkilediği görülmektedir. Sonucun bu şekilde çıkmasının nedeni; yüz yüze yapılan ankette insanların cinsel bilgileri verme konusunda utangaç ve çekingen olmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Çünkü bilimsel çalışmalar; yoğun stres, şok, hayatın normal akışının bozulması ve ev hayatındaki problemlerin cinsel yaşamı olumsuz etkilediği göstermektedir (Yüksel Koçak ve Büyükkayacı Duman, 2016).

5. Katılımcılar büyük oranda “Patlama olayları sonrası sosyal hayatımda değişiklikler oldu” kanısına belirtmiş ve patlayıcı madde şiddetinin insanlar üzerinde oluşturduğu korkunun boyutunu ortaya koymuştur. Patlayıcı madde şiddetinin oluşturduğu korku, kişiyi sosyal hayatta yalnızlaştırmakta, sosyalleşmesini ve ekonomik hayata katılmasında engelleyici bir durum oluşturduğu anlaşılmaktadır.

6. Ankete konu olaylardan; Ankara Tren Garı saldırısından etkilenen katılımcıların ailelerinin ağır yaralanma oranı diğer olaylara göre daha yüksektir. Tren Gar Saldırısı, Türkiye’nin en kanlı terör saldırısı olup mitinge katılanlar, önceden birbirlerini tanıyan ve belli amaçlara ulaşmak için ortak hareket eden topluluklardan oluşmuştur. Bu kapsamda Ankara Tren Garı bölgesindeki mitinge ailece katılımın yüksek seviyede olduğu; bu

durumun aile üyelerinin hafif ve ağır yaralanma sayılarının çok olmasının nedeni olduğu değerlendirilmektedir.

7. Anket sonuçlarına göre Ankara ilinde yaşanan patlama olaylarının geçim kaynaklarının üzerinde az bir etkisinin olduğunu görülmektedir. Patlama bölgesi ve çevresinde çalışan insanların başta Dikmen mahallesi olmak üzere yakın yerlerde ikamet etmekte ve ayrıca iş yerlerinde oluşan zararın azlığı ve sosyoekonomik hayatın her şeye rağmen devam etme zorunluluğundan dolayı patlamadan sonra vatandaşların geçim kaynaklarına aynı şekilde devam ettiği düşünülmektedir. Patlama olayların açık alanda olması ve fiziksel olarak iş yerlerini az etkilemesinden dolayı iş yeri değişikliği oranının düşük çıkmasının önemli nedenlerinden olduğu değerlendirilmektedir.

8. Gelir düzeyindeki değişim ile ilgili bulgulara baktığımızda; genel olarak katılımcıların gelir düzeylerinin yükseldiği gözükmemektedir. Ancak bunun nedeni patlamalardan günümüze kadar geçen zaman içerisinde enflasyona bağlı olarak gelirlerin rakamsal değerinin artmasıdır. Sonuç olarak her ne kadar patlamadan sonra kısa bir süre işletmelerin gelirlerinde düşme gözülse de patlama olayının aylık gelir dağılımını azalttığı yönünde bir sonuç elde edilmemiştir.

9. Katılımcıların yüksek oranda negatif yönde psikolojik etkilere maruz kaldığı görülmektedir. Kişiler, direk saldırıya maruz kalıp yaralanmasa da ya da maddi zarara uğramasa bile patlama bölgesinde şahit olduğu manzaralar, basında ve sosyal medyada yapılan paylaşımlar ve arkadaş çevresi gibi dış etmenlerden dolayı psikolojik hasarlara uğrayabilmektedir.

10. Katılımcıların patlayıcı madde şiddetinden psikolojik olarak yüksek oranda etkilenmesine rağmen ve ayrıca patlayıcı madde kullanılan suçlardan, diğer suçlara kıyasla psikolojik olarak daha fazla etkilendiğinin ortaya konulmasına rağmen, *profesyonel psikolojik destek alma oranının düşük olması* dikkat çekicidir. Bu durum, Türk insanın yaşadığı zorlukların çözümünde ve psikolojik ya da psikiyatrist destek ihtiyacı doğduğunda bunu profesyonel destek olarak giderme konusunda isteksiz olduğunu göstermektedir. Katılımcılara, patlama olaylarının etkileri ile ilgili olarak yöneltilen soruların cevapları değerlendirildiğinde; patlayıcı şiddetinin bireylerin ve dolayısıyla toplumun özellikle hayat akışını, yaşam doyumunu, aile hayatını derinden etkileyen bir özellik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

11. Araştırmanın temel olarak; Ankara Garı, Merasim Sokak veya Güvenpark saldırılarından etkilenen bireyler üzerinden yürütülmesi nedeniyle katılımcıların büyük

çoğunluğunun ikametleri veya iş yerleri Çankaya, Yenimahalle, Keçiören ve Etimesgut gibi Ankara'nın merkez ilçelerinde bulunmaktadır. Ayrıca, patlamaların yaşandığı yerlerin çevresindeki Kızılay, Dikmen, Kumrular ve Kurtuluş gibi semt veya sokaklarda yaşayan veya çalışan bireyler önemli bir kesimi oluşturmaktadır. Yarı yarıya mülk sahibi veya kiracı olan, üçte ikisine yakını 3-4 kişilik çekirdek aile yapısına sahip olan ve çocuklar, yaşlılar, kronik hastalar, engelliler gibi farklı dezavantajlı bireyleri de içinde barındıran ailelerde yaşamını sürdüren katılımcıların bu yönüyle ülkenin genel profiline uydukları söylenebilir. Öte yandan iş yerleri ile ilgili bulgular da işveren, memur, özel sektörde tam zamanlı çalışan, serbest meslek yürüten, yarı zamanlı çalışan, işsiz ve emekli olmak üzere yine toplumun her kesimini temsil eden bir demografik profil göstermiştir. Toplumun genel profilini yansıtacak şekilde böyle bir çeşitliliğin sağlanmış olması araştırmanın sonuçlarının yansızlığını ve gücünü arttırması bakımından önemli bir bulgu olarak değerlendirilmektedir. Alanyazın çalışması sonuçları da benzer şekilde patlayıcı madde şiddetinin toplumun tüm kesimlerini negatif yönden etkilediği ortaya koymuştur.

12. Araştırma sonucunda iş yeri değişikliği, yakın çevreden işini kaybedenlerin olması gibi tespitler patlama olaylarının sosyoekonomik etkilerinin daha da derin ve uzun süreli olumsuz etkilerinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca katılımcıların bir bölümünün *“maddi kaybımız oldu, müşteri sayısı o dönemde çok azaldı, satışlarımız azaldı, işlerimiz yavaşladı, işten gelirimiz azaldı, sağlık sorunu nedeniyle uzun süre işe gidemedim, maddi kaybım oldu, kısa süreliğine iş yerimi kapattım, ticari hayatım etkilendi, ekonomik olarak işlerimde yüzde 500 düşme oldu, olay yüzünden bir ay doğru dürüst iş olmadı”* şeklindeki açıklamaları patlamaların sosyoekonomik hayat üzerinde önemli zararlar oluşturduğunu göstermiştir.

13. Bunlara ek olarak, farklı bir suça maruz kalmış olan katılımcıların patlayıcı madde kullanılan suçlardan, diğer suçlara kıyasla psikolojik olarak daha fazla etkilendiğini belirtmiştir. *“Kızılay’a gelmek istemedim artık, çok kalabalık yerlerden ister istemez kendimi soyutluyorum, çarşı pazarda fazla kalmadan işimi bitirip bir anda evime dönmek istiyorum, Ankara’da ve diğer illerde kalabalık alanlardan uzak duruyorum, muazzam bir panik yaşadım, artık sosyal hayatımda özellikle kalabalık açık alanlarda aklıma terör saldırısı olur mu, olursa nasıl korunuruz gibi sorular geliyor”* gibi açıklamalar, patlayıcı şiddetinin sosyal ve psikolojik etkilerini gösteren çarpıcı ifadeler olarak dikkat çekmiştir.

Patlayıcı madde şiddetinin etkilediği gruplar ile ilgili olarak alanyazın çalışması ile anket sonuçları karşılaştırdığımızda: Özellikle Irak, Suriye, Afganistan ve Ukrayna gibi patlayıcı madde şiddetinin çok yoğun yaşandığı ülkelerde yaralananların yarısının kendini savunamayacak durumda olan çocuklar ve yaşlılardan oluştuğu tespit edilmiştir. Örnek olarak; *İnsanlık ve Kapsayıcılık* sivil toplum kuruluşu tarafından yapılan bir araştırmada Suriye’de patlayıcı silah kullanımı sonucu yaralananların önemli bir kısmının çocuklar (0-17 yaş), yaşlılar (60 yaş üstü) ve kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Yaralananların yarısına yakının kendini savunamayacak durumda olan, kolay mağduriyet yaşayan insanlardan oluşması dehşet verici bir durum oluşturmaktadır (Handicap International, 2016, s. 3). Bu kapsamda Ankara’da yaşanan saldırılar askeri servis aracı yolu, otobüs durağı ve tren garı bölgelerinde gerçekleşmiş ve çevredeki iş yerlerini de etkileyerek kendini savunamayacak durumda olan çocuk, yaşlı gibi grupların yerine daha çok sosyal hareketliliği ve ekonomik üretkenliği olan orta yaş grubu vatandaşları etkilemiştir.

Alanyazın çalışmasında incelenen olaylarda kullanılan patlayıcı miktarının fazlalığı, uzun süreli ve tekrarlı şekilde kullanılması nedeniyle patlayıcı madde şiddetinin fiziki sonuçları anket çalışması sonuçlarına göre *daha net şekilde* görülmektedir. Şöyle ki; çatışma esnasında kullanılan patlayıcı maddeler, bombalar ve EYP’ler birçok ölüme neden olurken aynı zamanda yer altı ve yer üstü tesisleri kullanamaz hale getirerek sağlık tesisleri, içme suyu şebekesi, barınma ve eğitim gibi temel yaşam dallarını işlevsiz hale getirmektedir.

Patlayıcı madde şiddetti yıllar geçtikçe artan bir seyir gösterdiği istatistiki çalışmalarda ortaya konulmuştur. Küresel Terör Veri Tabanından elde edilen istatistiklere göre 1970 yılından 2013 yılına kadar geçen sürede patlayıcı madde ile yapılan saldırı olaylarının diğer saldırı olaylardan fazla olduğu görülmektedir (Solgun, 2019, s. 8). Diğer taraftan, başta fiziksel yaralanmalar olmak üzere bu şiddette maruz kalan insanların oranı da yüksektir. Nitekim İnsanlık ve Kapsayıcılık sivil toplum kuruluşu tarafından 2012-2013 yıllarında Suriye’deki kamplarda 1.847 kişi üzerinde yaptıkları görüşme sonucunda tüm fiziksel yaralanmaların %60’nın yaşanan patlama olaylarından dolayı olduğu ortaya konulmuştur (Dubourthoumieu, 2013, s. 3). Ülkemizde de yapılan bir çalışmada; PKK terör örgütü tarafından 1993-2012 yılları arasında gerçekleşen 1724 eylemin %26’sının (429 eylemin) patlayıcı madde ile yapılan saldırı olduğu ve bunun tüm saldırı türlerine göre en yüksek olduğu görülmektedir (Cantenar ve Tümlü, 2016, s. 13).

Patlayıcı madde şiddetinin psikolojik etkileri bağlamında değerlendirildiğinde; alanyazın ve anket çalışmasında benzer sonuçlarının olduğu görülmüştür. Şöyle ki; Türk Tabipler Birliği, (2016) Ankara Tren Garı saldırısı olayına doğrudan tanık olanlar, yaralananlar, yaralananların ve ölenlerin yakınları, müdahalede bulunan sağlık çalışanları gibi pek çok kişinin psikolojik olarak etkilendiğini belirtmiştir. Olay görüntülerinin sosyal medya üzerinden paylaşılması ve televizyon kanallarında yayınlanması olaya tanık olmayan pek çok kişinin bu vahşete dolaylı olarak maruz kalmasına sebep olmuştur. Bu olaya doğrudan ve dolaylı maruz kalanlarda başta travma sonrası stres bozukluğu olmak üzere, depresyon, kaygı bozuklukları ve algı bütünlüğünde ayrışma (dissosiyasyon) gibi rahatsızlıklara yol açabileceği açıklanmıştır (TTB, 2016'dan atf. Kaya, 2017, s. 25). Elde edilen ekonomik, sosyal ve psikolojik bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde patlayıcı madde şiddetinin bireylerin ve dolayısıyla toplumun yaşamı üzerinde derin etkiler bırakan bir şiddet türü olduğu görülmüştür.

Araştırma sonucunda ayrıca, patlama olayları sonrasında toplumun destek almak için başvurduğu kaynaklar ve talep ettikleri destekler ile destek sürecinden beklentileri ile ilgili olarak da önemli bulgulara ulaşılmıştır. Buna göre en önemli bulgulardan birisini destek alma oranındaki düşüklük oluşturmuştur. Genel olarak özellikle patlama noktalarına uzak olan iş yerlerinin patlamadan az etkilenmesi ve dolayısıyla maddi hasarın az olması nedeniyle ilgili kurumlara başvuruda bulunmayı gerek görmemişlerdir. Ayrıca başvuru sürecinin uzun ve uğraştırıcı olacağının düşünülmesi, kanunun sağladığı haklar hakkında yetersiz bilgi nedeniyle destek alma oranların yetersiz olduğu değerlendirilmektedir.

27.07.2004 tarihinde yürürlüğe giren 5233 sayılı *Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılansısı Hakkında Kanun* kapsamında terörden etkilenen vatandaşlara aylık bağlanması, maddi zararın giderilmesi ve öğrenim giderlerinin kaldırılması gibi birçok haklar tanınmıştır. 5233 sayılı Kanun kapsamında valilik bünyesinde *zarar tespit komisyonunun* kurularak mağduriyetlerin giderilmesi için çalışma yapılması öngörülmüştür. Bu kapsamda yardım konusunda temel sorumluluk valilikte olmasına rağmen toplumsal dayanışma ve basit zararların giderilmesi gibi hususlarda sivil toplum kuruluşlarının yeterli yardım ve desteği vermemiş olması ve belediyeden destek alma oranının düşük olması patlama şiddetinin yaralarını en etkili şekilde sarma anlamında önemli birer eksiklik olarak dikkat çekmiştir.

Sonuç olarak çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılarak elde edilen tanımlayıcı veriler ile yapılan tablo ve çizelgeler patlayıcı madde şiddetin sosyoekonomik hayat üzerinde kuvvetli bir etkisi olduğunu göstermiştir. Patlama olayından sonra ortaya çıkan panik, bozulan sosyal ve ekonomik hayat, bireyler üzerinde oluşan psikolojik etkiler ve zarar gören yer altı yer üstü yapılar telafisi yıllar alacak mağduriyetlere neden olmaktadır.

Ülkemiz, patlayıcı madde şiddetinden hem doğrudan hem de dolaylı olarak etkilenmiş ve etkilenmeye de devam etmektedir. Ülkemizde yapılan akademik çalışmalarda patlayıcı madde şiddeti; silahlı çatışma, savaş ve terörizm konuları altında bütüncül ve detaylı bir çalışma olmadan ele alınmaktadır. Patlayıcı madde şiddetinin sosyoekonomik etkileri ortaya konulmasına yönelik uluslararası alanyazında pek çok çalışma mevcuttur. Başta ABD’de olmak üzere Avrupa ülkelerinde “explosive violence” (patlayıcı madde şiddeti) adı altında çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle birçok sivil toplum kuruluşu anketler, analizler, raporlar ve değerlendirmeler yaparak konunun ciddiyeti öne çıkarmakta, başta BM düzeyinde olmak üzere farkındalığı arttırarak tüm ülkeleri bağlayıcı kararlar alınması için çabalamaktadır. Yakın dönemde patlayıcı madde şiddeti ile ilgili uluslararası düzeyde yeni normların benimseneceği değerlendirilmektedir.

Araştırmanın güçlü yönleri; araştırmanın sokak anketi şeklinde yüzyüze ve sahada yapılması, elde edilen verilerin doğruluğuna olan güveni arttırmıştır. Olayların yaşandığı bölgelerde ve çevresinde anketin uygulanması yine çalışmanın gücünü arttırdığı düşünülmektedir. Anketi uygulayan personelin meslek hayatı boyunca patlayıcı madde olayları ve bu şiddetin oluşturduğu etkilere tanıklık etmiş olması önemli bir husustur. Ayrıca anketi yapan kişinin patlayıcı madde üzerine makaleler yazmış olması, yabancı literatürde araştırma yapmış olması; bu şiddetin sonucu ortaya çıkaracak çalışmanın dataylandırılmasını sağlamıştır. Yine yabancı alanyazında patlayıcı madde şiddeti ile ilgili bilimsel çalışmanın çokluğu ve BM bünyesinde konunun sık sık ele alınması neticesinde bir çok saha çalışmasının yapılmış olması bilgi ve belgelere ulaşmada kolaylık sağlamıştır.

Araştırmanın zayıf yönleri ise; patlama olaylarına maruz kalmış bazı kişilerin olayı tekrar hatırlamak istemedikleri ve/veya yapacağı açıklamaların konunun hassasiyeti nedeniyle kendisini kanuni ve toplum nezninde zor duruma düşüreceği düşüncesiyle konuşmak istemediklerini belirtmişlerdir. Bahse konu patlama olayları üzerinden 6-7 yıl geçmesi nedeniyle patlamadan sonra olayların yakın çevresinden taşınmış olanların bir

kısmına ulaşamamıştır. Patlayıcı madde şiddeti sosyolojik, ekonomik, psikolojik etkilerinin yanında kamu düzeni başta olmak üzere toplumsal birçok etkisi olabileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda araştırmanın mültidisipliner bir yapıda olduğu düşünülmekte ve araştırma yapılırken kolayca araştırmanın amacı dışına çıkılabilmekte, konu bütünlüğü dağılabilmektedir. Ülkemizde patlayıcı madde mühendisliği çerçevesinde çalışmaların olduğu fakat bu şiddeti doğrudan ele alan çalışma olmaması yine araştırmacının yerel kaynaklardan çok az faydalanma sonucunu doğurmuş olup bu durum araştırmanın zayıf yönlerinden birini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, patlayıcı madde şiddetinin birçok sosyoekonomik etkisinin olduğu gerek alanyazın çalışması gerekse anket çalışması ile ortaya konulmuş olup bu sorunun çözümüne yönelik yeni politikaların belirlenmesinde katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

ÖNERİLER

- Anket sonuçları, 2015-2016 yıllarında Ankara’da gerçekleşen patlayıcı madde şiddet olaylarının insanların sosyoekonomik hayatını negatif yönde etkilediği ortaya koymuştur. Benzer anketin içerikle ilgili düzenlemeler yapıldıktan sonra gerçekleşen patlamalardan kısa süre sonra yapılarak oluşan zararların sosyoekonomik boyutu ortaya konulabilir ve ayrıca vatandaşlara kanuni hakları hatırlatılarak kriz anında destek veren kuruluşlara yönlendirilerek mağduriyetlerin önüne geçilebileceği değerlendirilmiştir.

- Patlayıcı madde şiddeti konusunun yalnızca suç araştırmaları dalı altında ele alınmaması gerekmektedir. Konu toplumun tüm kademelerini ilgilendirdiğinden, konuyla ilgili hukukçular, inşaat mühendisleri, kimyacılar, siyaset bilimciler, sosyologlar, psikologlar vb. farklı disipline tabi olan araştırmacıların çalışma yapması önemlidir. Hatta söz konusu disiplinler arası bir çalışma ile ortak değerlendirmeler yapılması faydalı olacaktır.

- Ülkemiz ve özellikle doğu ve güneydoğu komşularımız; patlayıcı madde şiddeti konusunda çalışma yapmak için tüm içeriğiyle eksiksiz hazırlanmış muazzam bir laboratuvar hükmünde olduğu değerlendirilmektedir. Toplumda bu kadar derin yaralar açan

bu şiddet türünün etkilerini azaltmak, toplumda farkındalığı arttırmak, makro düzeyde çözümler ortaya koyabilmek için detaylı araştırılması gerekmektedir.

- Ortaya konulan tez çalışmasında, patlayıcı madde şiddetine maruz kalmış kişilerin hangi suç türüne maruz kaldığı ve bu şiddet türüne uzun süre maruz kalmış kişilerin (Suriye, Irak, Afganistan'dan gelen göçmenler gibi) hangi suça eğilimli olduğu konusunda *çalışma ve değerlendirme* yapılmamıştır. Bu kapsamda, patlayıcı madde şiddetine sistematik şekilde maruz kalmış bireylerin suç istatistiklerinin çıkarılarak bu şiddet türünün insan üzerinde oluşturduğu etki somut olarak ortaya konulmalıdır.

- Hedefte yaralama dışında uzun dönemli zehirlenme ve acı yaratan patlayıcı türleri Birleşmiş Milletler kurulmadan önce dahi uluslararası anlaşmalar tarafından yasaklanmıştır. Örnek olarak; 1868'de St. Petersburg Deklarasyonu bazı patlayıcı tüfek mermilerinin kullanılmasını yasaklamaktadır. 4 Aralık 1997 tarihinde Ottawa'da (Kanada) Ottawa Antlaşması kara mayınlarının (Anti-Personel Mayınların Kullanımının, Depolanmasının, Üretiminin ve Devredilmesinin Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşme) kullanımı yasaklanmış ve 28 Kasım 2003 yılında Cenova'da Patlayıcı Silah Kalıntıları Protokolü (Protocol on Explosive Remnants of War (Protocol V) ile patlayıcı silah kalıntıları ile ilgili düzenleme yapılmıştır. Ayrıca 3 Aralık 2008'de Oslo'da imzalanan Küme Mühimmatları Sözleşmesi (Convention on Cluster Munitions) ile küme mühimmatlarının (misket bombaları) kullanımını yasaklanmıştır. Patlayıcı madde şiddeti ilgili yapılacak olan çalışmalarda bu sözleşmelerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

- Patlayıcı madde saldırılarına karşı binaların yapısal olarak nasıl etkilendiği, başta kritik bina ve tesisler olmak üzere tüm yapıların inşaat aşamasından nelere dikkat edilmesi gerektiği ve hâlihazırdaki yapıların korunması için alınabilecek tedbirler bilimsel olarak ortaya konulmalıdır.

- Patlayıcı madde şiddetine uğramış kişilere ulaşmak ve diyaloga girmek nispeten zordur. Bunun en önemli sebebi maruz kalınan şiddet olayı kişiyi bedensel, zihinsel ve ruhsal olarak derinden etkilemesidir. Yapılan çalışmada, patlayıcı madde şiddetine maruz kalmış bireylerin sorulan sorulara cevap vermek istemedikleri, konuyu tekrar hatırlamak istemedikleri ve verecekleri cevapları kendilerine olumsuz sonuç çıkaracaklarını değerlendirdikleri gözlemlenmiştir. Konu ile ilgili çalışma yapacak araştırmacıların bu

sorunu dikkate alarak katılımcılara yaklaşma şekillerini ve uygulanacak anket süresini dikkatlice hesaplamalarında fayda vardır.

KAYNAKÇA

- aa.com.tr. (2019). Ankara Garı önündeki terör saldırısının yeni görüntüleri ortaya çıktı. Erişim tarihi: 01 Ekim 2021, gönderen <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ankara-gari-onundeki-teror-saldirisinin-yeni-goruntuleri-ortaya-cikti/1606739>
- aa.com.tr. (2021). Merasim Sokak'ı kana bulayan teröristler cezasız kalmadı. Erişim tarihi: 02 Ekim 2021, gönderen <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/merasim-sokaki-kana-bulayan-teroristler-cezasiz-kalmadi/2146397>
- Abadinsky, H. (2010). Organized Crime (9. bs). Belmont, USA: Cengage Learning Customer/Sales Support.
- Acar, S., Meydan, M. C., Kazancık, D. L. B.ve Işık, M. (2017). İllerin Ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması Sege-2017. 102.
- Aksoy, Y. (2009). Pazar Yerlerinin Şehir Planlaması Standart ve İlkeleri Yönünden İncelenmesi: İstanbul İli Bakırköy İlçesi Örneği. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18(2). Erişim tarihi: 02 Nisan 2022 gönderen <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/50524>
- AOAV (Silahlı Şiddete Karşı Eylem). (2021). Turkey. Erişim tarihi: 11 Eylül 2021, gönderen AOAV website: <https://aoav.org.uk/explosiveviolence/turkey/>
- Avcı, M. G. (2017). Güvenliğin Pazarlanması: Bir Pazarlama Aracı Olarak Suç ve Şiddet. Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, ICOMEP 2017 Özel Sayısı. Erişim tarihi: 02 Ekim 2021 gönderen <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/399341>
- Bingöl, O. (2015). PKK ve El Yapımı Patlayıcılar (EYP): Asimetrik Güç, Stratejik Zafiyet. Merkez Strateji Enstitüsü. Erişim tarihi: 15 Ekim 2021 gönderen http://merkezstrateji.com/assets/media/11-rapor-011-eyp_1.pdf
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP). (2008). Crisis prevention and recovery report. 2008: Post-conflict economic recovery: enabling local ingenuity / United Nations Development Programme, Bureau for Crisis Prevention and Recovery. New York, NY: United Nations. Erişim tarihi: 03 Kasım 2021 gönderen <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/undp-cpr-post-conflict-economic-recovery-enable-local-ingenuity-report-2008.pdf>
- Borrie, J.ve Brehm, M. (2011). Enhancing civilian protection from use of explosive weapons in populated areas: Building a policy and research agenda. International Review of the Red Cross, 93(883), 809-836. <https://doi.org/10.1017/S1816383112000124>
- Brehm, M. (2015). The Human Cost of Bombing Cities. The Sur File On Arms and Human Rights, (22). Erişim tarihi: 09 Kasım 2021 gönderen <https://sur.conectas.org/en/human-cost-bombing-cities/>
- Cantenar, Ö. F.ve Tümlü, F. (2016). Pkk Terör Örgütünün Eylemlerinin Güvenlik Güçleri Zayıflığı Açısından Analizi. 22.

- Centers for Disease Control and Prevention. (2021, Ağustos 2). Explosions and Blast Injuries [Sağlık CDC 24/7]. Erişim tarihi: 02 Ocak 2022 gönderen CDC website: <https://www.cdc.gov/masstrauma/preparedness/primer.pdf>
- ceobs.org. (2021a, Nisan 22). Deforestation in conflict areas in 2020. Erişim tarihi: 06 Ekim 2021, gönderen CEOBS website: <https://ceobs.org/assessment-of-recent-forest-loss-in-conflict-areas/>
- ceobs.org. (2021b, Eylül 20). Antimicrobial resistance in Gaza, and the ecology of war. Erişim tarihi: 06 Ekim 2021, gönderen CEOBS website: <https://ceobs.org/anti-microbial-resistance-in-gaza-and-the-ecology-of-war/>
- CNN Türk, Botaş Saldırı. (2018). Botaş petrol boru hattına sabotaj. Erişim tarihi: 19 Eylül 2021, gönderen CNN Türk website: <https://www.cnnturk.com/2005/turkiye/03/25/botas.petrol.boru.hattina.sabotaj/82869.0/index.html>
- cnnturk.com. (2016). Bingöl'de bomba yüklü araçla saldırı: 2 polis şehit. Erişim tarihi: 10 Kasım 2021, gönderen CNN Türk website: <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/bingolde-bomba-yuklu-arac-la-saldiri-2-polis-sehit>
- cnnturk.com. (2020). Merasim Sokak saldırısının üzerinden 4 yıl geçti. Erişim tarihi: 02 Ekim 2021, gönderen CNN Türk website: <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/merasim-sokak-saldirisinin-uzerinden-4-yil-gecti>
- Dathan, J. (2020). The Broken Land , The environmental consequences of explosive weapon use. Research and publication funded by the Government of Norway, Ministry of Foreign Affairs.
- Dathan, J.ve Saha, U. (2020). Explosive weapons and their impact on wildlife – a global assessment. AOAV. Erişim tarihi: 20 Kasım 2021 gönderen <https://aoav.org.uk/2020/explosive-weapons-and-their-impact-on-wildlife-a-global-assessment/>
- Dinçer, B., T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü. (2003). İllerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması (2003). Ankara: DPT.
- Drăgănescu, A. (2018). Violence, on Element of Aggravation of Some Categories of Crime. Police Academy Al. I. Cuza, Bucharest, Romania. Erişim tarihi: 15 Ekim 2021 <http://www.proceedings.univ-danubius.ro/index.php/eirp/article/view/1911/1984>
- Dubourthoumieu, G. (2013). Methodology and limitations: Causes and types of injuries encountered by Handicap International while working with Internally Displaced Persons in Syria. Handicap International, 8.
- endeksa.com. (2021). Ankara Nüfusu, Gelir Düzeyi, Eğitim Seviyesi, AB Grubu, Hemşehrlik | Endeksa [Gayrimenkul ve istatistik bilgileri]. Erişim tarihi: 26 Eylül 2021, gönderen <https://www.endeksa.com/tr/analiz/ankara/demografi>

- Erdoğan, A., Günel, G.ve Kılıcı, A. (2008). Tarih içinde Ankara—ERDOĞAN, ABDÜLKERİM - GÖKÇE GÜNEL - ALİ | Nadir Kitap. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi.
- Explosive Ordnance Knowledge HUB. (2021). About Us—Explosives Ordnance Knowledge HUB. Erişim tarihi: 27 Haziran 2021, gönderen <https://www.eokhub.org/index.php/who-we-are/about-us>
- Freemantle, M. (2015). The chemists' war. Erişim tarihi: 02 Eylül 2021, gönderen Chemistry World website: <https://www.chemistryworld.com/features/the-chemists-war/8837.article>
- Furkan Şen, Y. (2018). Şiddet, Siyasal Şiddet ve Terör. Polis Akademisi Yayınları, (63). Erişim tarihi: 02 Aralık 2021 gönderen www.academia.edu/38108619/Şiddet_Siyasal_Şiddet_ve_Terörizm_pdf
- Geneva Declaration Secretariat (Ed.). (2008). Global burden of armed violence. Geneva Declaration (first publ). Geneva. Erişim tarihi: 02 Haziran 2021 gönderen <https://www.files.ethz.ch/isn/143044/Global-Burden-of-Armed-Violence-full-report.pdf>
- Genova Declaration on Armed Violence. (2006). The Geneva Declaration on Armed Violence and Development 1.... 2.
- Gleditsch, N. P. (1997). Conflict and the Environment. International Peace Research Institute. (I 10.1007/978-94-015-8947-5).
- Gopi Sundar, K. S. (2021). Brooding over White Stork nest behaviours—Stork, Ibis and Spoonbill Specialist Group. Erişim tarihi: 21 Ağustos 2021, gönderen <https://storkibisspoonbill.org/news/brooding-over-white-stork-nest-behaviours/>
- Handicap International. (2016). Syria, a mutilated future. Erişim tarihi: 10 Ekim 2022 gönderen https://handicap-international.ch/sn_uploads/uk/document/factsheet-2016-06-syria-a-mutilated-future-handicap-international.pdf
- Holmes, J.ve Moyes, R. (2009a). Explosive Violence: The problem of explosive weapons. Londra: Landmine Action.
- Holmes, J.ve Moyes, R. (2009b). Explosive Violence: The problem of explosive weapons. Londra: Landmine Action.
- Homeland Security. (2021). IED Attack: Improvised Explosive Devices [Data set]. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/e500362012-001>
- Hosmer, S. T. (2001). The Conflict Over Kosovo: Why Milosevic Decided to Settle When He Did. Rand Corporation.
- <https://www.aa.com>. (2022). Güvenpark saldırısının hedefi olan EGO otobüsünün şoförü: Yaşadıklarım, terör olayının vahşi bir uygulama biçimiydi. Anadolu Ajansı. Erişim tarihi: 02 Ocak 2022 gönderen <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/guvenpark->

saldirisinin-hedefi-olan-ego-otobusunun-soforu-yasadiklarim-teror-olayinin-vahsi-bir-uygulama-bicimiydi/2532930

Human Rights Watch. (2007). Lives Destroyed: Attacks on Civilians in the Southern Philippines. Erişim tarihi: 19 Eylül 2021, gönderen <https://www.hrw.org/reports/2007/philippines0707/background/1.htm>

Humanity and Inclusion (HI). (2020). Death Sentence to Civilians: The long-term impact of explosive weapons in populated areas in Yemen. Handicap International. Erişim tarihi: 20 Kasım 2021 gönderen https://blog.hi.org/wp-content/uploads/2020/06/Study2020_Rapport-YEMEN-EWIPA_EN_Web.pdf

hurriyet.com.tr. (2007). Hain Saldırı: Ulus Anafartalar saldırısı. Erişim tarihi: 02 Ekim 2021 gönderen <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/hain-saldiri-6561501>

hurriyet.com.tr. (2011). Ankara'da bombalı saldırı:Kumrular. Erişim tarihi: 14 Ekim 2021 gönderen <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ankarada-bombali-saldiri-18777919>

Iain Overton, Roger Davies ve Louise Tumchewics. (2020). Improvised Explosive Devices:Past, Present ve Future (s. 20). Londra. Erişim tarihi: 25 Ekim 2021 gönderen www.aoav.org.uk

International Campaign to Ban Landmines – Cluster Munition ve Coalition (ICBL-CMC). (2020). Landmine Monitor 2020. INTERNATIONAL CAMPAIGN TO BAN LANDMINES. Erişim tarihi: 10 Aralık 2021 gönderen www.the-monitor.org

İçişleri Bakanlığı. (2021). PYD/YPG Terör Örgütünün Bombalı Araç Saldırıları. Ankara.

İzci, filizve Ünveren, G. (2017). Cognitive behavioral therapy (CBT) and eye movement desensitization and reprocessing (EMDR) in posttraumatic stress disorder. Journal of Cognitive-Behavioral Psychotherapy and Research, 1. <https://doi.org/10.5455/JCBPR.236616>

Kacar, D. (2010). Ankara, a Small Town, Transformed to a Nation's Capital. Journal of Planning History, 9(1), 43-65. <https://doi.org/10.1177/1538513209359869>

Kalaycıoğlu, S., Kardam, F., Rittersberger-Tılıç, H.ve Çelik, K. (2008). Ankara Kent Merkezinde Toplumsal Tabakalaşma, Hareketlilik ve Sosyoekonomik Statü Araştırması. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü. Erişim tarihi: 02 Ekim 2021 gönderen <https://open.metu.edu.tr/bitstream/handle/11511/49643/T0RVMk16TT0.pdf>

Kandemir, H., Karataş, H., Çeri, V., Solmaz, F., Kandemir, S. B.ve Solmaz, A. (2018). Prevalence of war-related adverse events, depression and anxiety among Syrian refugee children settled in Turkey. Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.

Kaya, H. (2017). Terörün Psikolojik İzleri: Doğrudan ve Dolaylı Maruziyet Üzerine Bir İnceleme (Ankara Üniversitesi). Ankara Üniversitesi. Erişim tarihi: 02 Kasım 2021 https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=0ecqaG64Wrt58JInEvEePQ&no=uEv8-Ug_azoHHRVNPj7-nw

- Kelly, J. (2004). Gunpowder: Alchemy, bombards, and pyrotechnics: the history of the explosive that changed the world. New York: Basic Books.
- Kırımlı, A. Y. (2019). The Effects of Perceived Political Climate and Environmental Annoyances on Employees' Career Change Intention: The Mediating Role of Subjective Happiness and the Moderating Role of Existential Quest. Marmara Üniversitesi, 2019.
- Kluger, Y., Peleg, K., Daniel-Aharonson, L.ve Mayo, A. (2004). The special injury pattern in terrorist bombings. Journal of the American College of Surgeons, 199(6), 875-879. <https://doi.org/10.1016/j.jamcollsurg.2004.09.003>
- Krug, E. G.ve Weltgesundheitsorganisation (Ed.). (2002). World report on violence and health. Geneva.
- Lacroix, J.-P.ve Khare, A. (2018). United Nations Improvised Explosive Device Disposal Standards. Birleşmiş Milletler, Document Reference No. 2018.05.
- Landmine Cluster Munition Monitor. (2013). Landmine Monitor 2013. Landmine and Cluster Munition Monitor ICBL-CMC. Erişim tarihi: 02 Ekim 2021 <http://www.themonitor.org/en-gb/reports/2013/landmine-monitor-2013/casualties-and-victim-assistance.aspx>
- Laska, P. R. (2015). Bombs, IEDs, and Explosives: Identification, Investigation, and Disposal Techniques (0 bs). 542 Fourth Avenue, Pittsburgh: CRC Press. Fourth Avenue, Pittsburgh, PA 15219, USA. <https://doi.org/10.1201/b18750>
- Lindqvist, S. (2003). A History of Bombing. New Press.
- Löfquist, C. (2016). Response of Buildings Exposed of Blast Load (Tez Çalışması). Lund University.
- Manaf, A. (2018). Şiddet Psikolojisi (1. bs). İstanbul: Dahi Yayıncılık. Erişim tarihi: 07 Kasım 2021 gönderen http://www.idefix.com/Kitap/Siddet-Psikolojisi/Egitim-Basvuru/Kisisel-Gelisim/urunno=0001788654001?gclid=EAIaIQobChMIuazD3Ie78AIVAdd3Ch36kwinEAAYASAAEgLOi_D_BwE&gclsrc=aw.ds
- Merkez Strateji Enstitüsü. (2015). EYP (El Yapımı Patlayıcılar) Seminer Sonuç Raporu. Erişim tarihi: 22 Ekim 2021 gönderen <http://merkezstrateji.com/tr>
- Merriam Webster. (2021). Definition of MINE. Erişim tarihi: 12 Eylül 2021, gönderen <https://www.merriam-webster.com/dictionary/mine>
- merriam-webster.com. (2021). Definition of SOCIOECONOMIC [Sözlük]. Erişim tarihi: 27 Kasım 2021, gönderen Since 1828 website: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/socioeconomic>
- mevzuat.gov.tr. 3194 Sayılı İmar Kanunu. , 3194 (1985).
- mevzuat.gov.tr. (2021). Türk Ceza Kanunu.

- Miguel, E.ve Roland, G. (2007). The Long Run Impact of Bombing Vietnam♦. 45.
- Morales-Marente, E., Moya, M., Palacios, M. S.ve Willis, G. B. (2009). The role of psychopolitical variables in the reactions to March 11, terrorist attacks in Madrid (Spain). *Revue internationale de psychologie sociale*, Tome 22(3), 127-155.
- Moyes, R. (2009). Explosive Violence; The problem of explosive weapons. *Landmine Action*. Erişim tarihi: 02 Kasım 2021 https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/1FE6DF6F6C1402E4C125763F004469BA-Full_Report.pdf
- Needham, J. (1986). Science and Civilisation in China. Volume V, Physics and Physical Technology. *The American Historical Review*. <https://academic.oup.com/ahr/article-lookup/doi/10.1086/ahr/68.2.463>
- News BBC, oil raid. (2005, Ağustos 8). Assam separatists admit oil raid. Erişim tarihi: 02 Ekim 2021 gönderen http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/4129254.stm
- ntv.com.tr. (2016). Ankara'da bombalı saldırı: 28 kişi hayatını kaybetti, Merasim Sokak Saldırısı. Erişim tarihi: 02 Ekim 2021, gönderen <https://www.ntv.com.tr/turkiye/ankaradabombali-saldiri-28-kisi-hayatini-kaybetti,0xV9h1eJwkq0YCz2KpPAIw>
- Onyoyo, D. P. O. (2015). Explosive Violence in Densely Populated Areas Menace to Humanity. 29.
- Overton, I. (2017a). The Refugee Explosion. AOAV. Erişim tarihi: 20 Ekim 2021 gönderen <https://aoav.org.uk/wp-content/uploads/2017/03/The-Refugee-Explosion.pdf>
- Overton, I. (2017b). The Refugee Explosion. AOAV. Erişim tarihi: gönderen <https://aoav.org.uk/wp-content/uploads/2017/03/The-Refugee-Explosion.pdf>
- Overton, I.ve Dathan, J. (2021). EXPLOSIVE VIOLENCE MONITOR 2020. AOAV.
- oxfam.org.uk. (2022, Ekim 22). Oxfam. Erişim tarihi: 22 Ekim 2022, gönderen Oxfam GB website: <https://www.oxfam.org.uk/about-us/history-oxfam/>
- Öğünç, G. İ. (2019). Kent Güvenliğinde Araç Bomba Saldırısı Tehdidi. *ASSAM ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİ*. Erişim tarihi: 10 Kasım 2021 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/assam/issue/48907>
- Özaslan, D. M. (2011a). Ankara Ekonomisinde Gerileme Eğilimleri ve Yeni Yol Arayışları. 34.
- Özaslan, D. M. (2011b). Ankara Ekonomisinde Gerileme Eğilimleri ve Yeni Yol Arayışları. 34.
- Özer, M. T., Cořkun, K., Öğünç, G. İ., Eryılmaz, M., Yiğit, T., Kozak, O., ... Uzar, A. İ. (2010). Patlama yaralanmalarının gizli yüzü: Şok dalgaları. *Ulus Travma Acil Cerrahi Derg*, 16(5), 6.
- PAX Article36. (2020). Explosive weapons with wide area effects and risk to civilians. article36 and pax for peace. Erişim tarihi: 20 Ekim 2021 www.article36.org

- Peimani, H. (2004). Armed violence and poverty in Chechnya. 32.
- Polat, O. (2017). Şiddet. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22(1), 15-34.
- Rodrigue, Dr. J.-P.ve Notteboom, Dr. T. (2020). 3.1 – Transportation and Economic Development | The Geography of Transport Systems. Erişim tarihi: 18 Eylül 2021, gönderen <https://transportgeography.org/contents/chapter3/transportation-and-economic-development/>
- Shirbhate, P.ve Goel, M. D. (2020). A Critical Review of Blast Wave Parameters and Approaches for Blast Load Mitigation. Computational Medhods in Engineering. (İspanya/Barselona). <https://doi.org/10.1007/s11831-020-09436-y>
- Solgun, D. B. (2019). Terör Eylemleri ve Büyük Patlamalar. Türkiye Acil Tıp Derneği. Erişim tarihi: 12 Ekim 2021 gönderen https://www.tatd.org.tr/uploads/tbl_sununu_sunulari/130/a028ef525b2d347413557bd64c220594.pdf
- Sturup, J., Gerell, M.ve Rostami, A. (2020). Explosive violence: A near-repeat study of hand grenade detonations and shootings in urban Sweden. European Journal of Criminology, 17(5), 661-677. <https://doi.org/10.1177/1477370818820656>
- Şavur, E.ve Tomas, S. A. (2010a). Terör Olaylari Sonrasinda Psikososyal Destek Hizmetleri. Kriz Dergisi, 14.
- Şavur, E.ve Tomas, S. A. (2010b). Terör Olaylari Sonrasinda Psikososyal Destek Hizmetleri. Kriz Dergisi, 14.
- t24.com.tr. (2018). Güvenpark patlaması davasında sanıklara ceza yağdı. Erişim tarihi: 02 Ekim 2021, gönderen T24 website: <https://t24.com.tr/haber/guvenpark-patlamasi-davasinda-saniklara-ceza-yagdi,753356>
- T.C. Ankara Valiliği. (2021). Ekonomik Durum. Erişim tarihi: 27 Eylül 2021, gönderen <http://www.ankara.gov.tr/ekonomik-durum>
- tccb.gov.tr. Gizlilik Dereceli Belgelerde Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. , 7315 7315 sayılı Güvenlik Soruşturması ve Arşiv Araştırması Kanununun § (2021).
- TDK. (2021). Travma ne demek TDK Sözlük Anlamı. Erişim tarihi: 25 Kasım 2021, gönderen Tdk sözlük website: <https://sozluk.gov.tr/?kelime=travma>
- Tez, Z. (2010). Patlayıcı, Silah ve Savaş Tekniğinin Kültürel Tarihi. İstanbul: Doruk Yayımcılık. Erişim tarihi: 02 Kasım 2021 <https://www.kitapyurdu.com/kitap/patlayici-silah-ve-savas-tekniginin-kulturel-tarihi/146391.html>
- The Geneva Convention Ad. Protokol. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (protocol I), of 8 June 1977. , (1977).

- Tunçay, E. (2017). Medyada Nefret Söylemi: Ankara Patlaması Örneği. Marmara İletişim Dergisi, 27(27), 41-41. <https://doi.org/10.17829/midr.20172729521>
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı. (2020). TEPAV | TEPAV 81 İlde İnsani Gelişme Endeksi Sonuçlarını Paylaştı. Erişim tarihi: 03 Ekim 2021, gönderen TEPAV website: <https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/10232>
- UN Office for Disarmament Affairs. (2021). Anti-Personnel Landmines Convention – UNODA. Erişim tarihi: 12 Eylül 2021, gönderen <https://www.un.org/disarmament/anti-personnel-landmines-convention/>
- UNDP. (2020). Was your home affected by the blast? | UNDP in Lebanon. Erişim tarihi: 07 Kasım 2021, gönderen UNDP website: <https://www.lb.undp.org/content/lebanon/en/home/projects/seia/SEIA-Household.html>
- United Nations. Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on Their Destruction. , Mayın Yasağı Antlaşması § (1997).
- Vasilis, K.ve George, S. (2013). Calculation of Blast Loads for Application to Structural Components. İtalya: European Commission Joint Research Centre.
- Vikipedi Ansiklopedi. (2021). II. Boer Savaşı. İçinde Vikipedi. Erişim tarihi: gönderen https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=II._Boer_Sava%C5%9F%C4%B1&oldid=24871775
- Wilson, C. (2007). Improvised Explosive Devices (IEDs) in Iraq and Afghanistan: Effects and Countermeasures. 6.
- Wilson, J. (2003, Ağustos 18). Iraq hit by fresh attack on oil pipeline. The Guardian. Erişim tarihi: 02 Kasım 2021 gönderen <https://www.theguardian.com/world/2003/aug/18/iraq.jamiewilson>
- Won Jeong. (2008). Understanding Conflict and Conflict Analysis. Los Angles: Sage.
- www.dunya.com, D. G. (2017, Ocak 4). 1 saat kesinti 18 milyon TL kaybettiriyor [Text]. Erişim tarihi: 06 Ekim 2021, gönderen <https://www.dunya.com/ekonomi/1-saat-kesinti-18-milyon-tl-kaybettiriyor-haberi-344340> website: <https://www.dunya.com/ekonomi/1-saat-kesinti-18-milyon-tl-kaybettiriyor-haberi-344340>
- www.sage.tubitak.gov.tr. (2022). Termobarik Bomba. Tübitak. Erişim tarihi: 16 Ekim 2021 gönderen <https://www.sage.tubitak.gov.tr/sites/images/sage/tendurek.pdf>
- yeniduzen.com. (2021, Haziran 3). Mühimmat patlaması! Erişim tarihi: 10 Kasım 2021, gönderen Yenidüzen website: <https://www.yeniduzen.com/muhimmat-patlamasi-140895h.htm>
- Yüksel Koçak, D.ve Büyükkayacı Duman, N. (2016). İnfertilitenin Psikolojik Etkileri ve Hemşirelik Yaklaşımı. Türkiye Klinikleri, 2.

EK-1: Etik Kurul Kararı

Krl.İşl.:0590-

-22/Krl.İşl.Ks.A.liği

Ek
Şubat 2022T.C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Başkanlığı

ETİK KURULU KARARLARI

TOPLANTI NO : 2022/1
TOPLANTI TARİHİ : 24 Şubat 2022 Perşembe, saat 13.30
TOPLANTI YERİ : Fakülte Dekanlığı Toplantı Salonu.**TOPLANTIYA KATILANLAR** : Akd.Bşk.Yrd. (Fakülte Dekanı) Prof.Dr. İ.Hakkı DEMİRCİOĞLU, Güv.Bil.Enst.Md. Doç.Dr. Tekin AVANER, Adli Bil.Enst.Md. Doç.Dr. G.İbrahim ÖĞÜNÇ, Dis. ve Huk.İş.Ş.Md. J.Yzb. Yusuf KARADENİZ, Öğr.Gör.Dr. Kürşad GÜÇ.**TOPLANTIYA KATILMAYANLAR** : J.Alb.Dr. Adnan ABDULVAHİTOĞLU, J.Alb.Dr. Cengiz ÖZEL, Dr.Öğr.Üyesi Ali YILDIRIM.

1. JSGA'nın 2021-2022/1 sayılı Senato Kararı ile 14 Ekim 2021 tarihinde teşkil edilen Etik Kurulu 24 Şubat 2022 Perşembe günü saat 13.30'da toplandı.
2. Toplantı yeter sayısının (5/8) bulunduğu tespit edildi.
3. Toplantı gündem maddelerinin görüşülmesine geçildi.

Gündem 3 - Yüksek Lisans Öğrencisi J.Bnb. Murat Aydın'a ait "Patlayıcı Madde Şiddetinin Sosyo-Ekonomik Etkileri" isimli yüksek lisans tez çalışmasının değerlendirilmesi.**Karar 3** - Yüksek Lisans Öğrencisi J.Bnb. Murat Aydın'a ait "Patlayıcı Madde Şiddetinin Sosyo-Ekonomik Etkileri" isimli yüksek lisans tez çalışmasının Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği yönünden bir sakıncasının olmadığına **oy birliği** ile karar verildi.

4. Gündem dışı söz almak isteyen katılımcı olmaması üzerine Akd.Bşk.Yrd. (Fakülte Dekanı) Prof.Dr. İ.Hakkı DEMİRCİOĞLU tarafından 1'inci Etik Kurulu toplantısı sonlandırılmıştır. 24 Şubat 2022

Ek :

Ek-1 : (Değerlendirme Raporu)

(İMZALI)
Prof.Dr. İ.Hakkı DEMİRCİOĞLU
Akd.Bşk.Yrd. (Fakülte Dekanı)(KATILMADI)
J.Alb.Dr. Adnan ABDULVAHİTOĞLU
Öğr. Üyesi(KATILMADI)
J.Alb.Dr. Cengiz ÖZEL
Öğr. Üyesi(İMZALI)
Doç.Dr. Tekin AVANER
Güv.Bil.Enst.Md.(İMZALI)
Doç.Dr. G.İbrahim ÖĞÜNÇ
Adli Bil.Enst.Md.(KATILMADI)
Dr.Öğr.Üyesi Ali YILDIRIM
Öğr. Üyesi(İMZALI)
Öğr.Gör.Dr. Kürşad GÜÇ
Öğr. Gör.(İMZALI)
J.Yzb. Yusuf KARADENİZ
Dis. ve Huk.İş.Ş.Md.

EK-2: Anket

PATLAYICI MADDE ŞİDDETİNİN SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ ANKETİ

Değerli katılımcı;

Bu anket ülkemizde, 2015-2016 yılları arasında Ankara ilinde yaşanan patlayıcı maddelerin kullanıldığı saldırı olayları sonucu, ortaya çıkan şiddetin Ankara ilindeki sosyoekonomik etkilerini ortaya koymak için hazırlanmıştır. Bu çalışmada özellikle 10 Ekim 2015 Tren Garı saldırısı, 17 Şubat 2016 Merasim Sokak saldırısı ve 13 Mart 2016 Güvenpark saldırılarına doğrudan veya dolaylı etkilenen kişilere ulaşılmaya çalışılacaktır.

Anketteki sorulara vereceğiniz cevaplar ilimizde gerçekleşen patlayıcı madde kaynaklı şiddet olaylarının insan yaşamını ne ölçüde etkilediği ortaya koyacaktır. Dolayısıyla bu şiddeti engelleme ve etkilerini azaltma konusunda alınacak tedbirlere katkı sağlaması umulmaktadır. Bu nedenle yaklaşık 7 dakikanızı ayırarak vereceğiniz samimi ve objektif cevaplarınız bizim için çok önemlidir.

Ankette kişisel bilgilerinizi ortaya çıkaracak bir soru yer almamaktadır ve toplanan bilgiler sadece bu araştırmada kullanılacaktır. Anketimizde 28 soru bulunmaktadır. Bu anketi doldurmak için 23 yaş ve üzeri olmalısınız.

Zamanınızı ayırdığınız için şimdiden teşekkür ederim.

Ankete geçmeden önce kısa bir bilgi: Son on yılda (2010-2020) Türkiye'de patlayıcı madde şiddetinden 5.349 ölüm ve yaralanma kaydedilmiş; dünya genelinde ise yaşanan patlama olaylarında olay başına ortalama 11 sivil yaralanmış veya hayatını kaybetmiştir. Bu çok yüksek bir orandır. Can kayıpları ile beraber, sosyoekonomik olarak da büyük yıkımlar oluşturan bu şiddet türü ve etkileri üzerinde bilimsel çalışmaların artırılması gerekmektedir.

1. Cinsiyetiniz

- ☐ Kadın
- ☐ Erkek
- ☐ Belirtmek istemiyorum

2. Kaç yaşındasınız?

.....

3. Hangi saldırıdan etkilendiniz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

- ☐ Tren Garı Saldırısı
- ☐ Güvenpark Saldırısı
- ☐ Merasim Sokak Saldırısı
- ☐ Diğer

4. 2015-2016 yılları arasında iş yerinizin/çalıştığınız yerin bulunduğu yer neresidir?

- ☐ Kızılay
- ☐ Sıhhiye
- ☐ Ulus
- ☐ Kurtuluş
- ☐ Maltepe
- ☐ Dikmen
- ☐ Devlet Mahallesi (Merasim Sokak bölgesi)
- ☐ Diğer

5. 2015-2016 yılları arasında ikametinizin bulunduğu yer neresidir?

- ☐ Kızılay
- ☐ Sıhhiye
- ☐ Ulus
- ☐ Maltepe
- ☐ Dikmen
- ☐ Kurtuluş
- ☐ Devlet Mahallesi (Merasim Sokak bölgesi)
- ☐ Diğer

6. Aynı hanede toplam kaç kişi yaşıyorsunuz?

- ☐ Yalnızım.
- ☐ 2 kişi
- ☐ 3 kişi
- ☐ 4 kişi
- ☐ 5 kişi
- ☐ 6+kişi

7. Siz ya da aileniz daha önce herhangi bir suça maruz kaldı mı?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır

8. 7'nci soruya cevabınız "Evet" ise; "Patlayıcı madde kullanılan suçlar diğer suç türlerine göre üzerimde daha çok psikolojik sorunlara ve travmalara neden olmuştur." İfadesine ne ölçüde katılıyorsunuz?

- ☐ Kesinlikle katılmıyorum.
- ☐ Katılmıyorum.
- ☐ Karasızım.
- ☐ Katılıyorum.
- ☐ Tamamen katılıyorum

9. Saldırıların gerçekleştiği dönemde aşağıdaki durumlardan birine ya da bir kaçına uyan aile üyeniz var mıydı?

- ☐ Hamile
- ☐ Fiziksel engelli
- ☐ Zihinsel engelli
- ☐ Kronik hasta
- ☐ Çocuklar (5 yaş altı)
- ☐ 65 yaş üzeri
- ☐ Hiçbiri

10. Patlama olayı iş yerinizi fiziki olarak nasıl etkiledi?

- ☐ İş yerim hiç etkilenmedi.
- ☐ Hafif cam kırıkları vb. gibi çok az etkilendi.
- ☐ Bina yapısal hasar gördü (Duvarlar, kolon vb.)
- ☐ Tamamen yıkıldı.

11. Patlama olayı evinizi fiziki olarak nasıl etkiledi?

- ☐ Evim hiç etkilenmedi.
- ☐ Hafif cam kırıkları vb. gibi çok az etkilendi.
- ☐ Bina yapısal hasar gördü (Duvarlar, kolon vb.)
- ☐ Tamamen yıkıldı.

12. İş yerinizin mülkiyet durumunu belirtiniz lütfen.

- ☐ Kiralık
- ☐ Kendimin
- ☐ İş yeri bana ait değil. Çalışanım.

13. Evinizin mülkiyet durumunu belirtiniz lütfen.

- ☐ Kiralık
- ☐ Kendimin

14. Siz ya da aileniz fiziksel olarak patlamadan etkilendi mi?

- ☐ Hayır, ailemden kimse etkilenmedi.
- ☐ Evet, bir veya daha fazla aile üyem hafif yaralandı.
- ☐ Evet, bir veya daha fazla aile üyem ağır yaralandı.
- ☐ Evet, bir veya daha fazla aile üyem sakat kaldı.
- ☐ Evet, bir veya daha fazla aile üyem öldü.
- ☐ Diğer

15. Patlamalardan sonra iş yeriniz ile ilgili değişiklik oldu mu?

- ☐ Herhangi bir değişiklik yok.
- ☐ İş yerimi il içinde başka bir yere taşıdım.
- ☐ Şehri terk ettim.
- ☐ Ülkeyi terk ettim.
- ☐ İşimden ayrıldım.
- ☐ İş yerim patlama bölgesinde değil.

16. Hâlihazırda iş yeriniz nerededir?

- ☐ Eski yerine geri taşıdım.
- ☐ Ankara dışında.
- ☐ Tamamen kapattım.
- ☐ İş yerim ile ilgili değişiklik yok.

17. Patlama öncesi geçim için ana geliriniz neydi?

- ☐ İşverendim.
- ☐ Serbest meslek
- ☐ Özel sektörde tam zamanlı çalışıyordum.
- ☐ Memurdum.
- ☐ Yarı zamanlı işçiydim.
- ☐ İşsizdim.
- ☐ Emekliydim.

18. Şu anda geçim için ana geliriniz nedir?

- ☐ İşverenim.
- ☐ Serbest meslek
- ☐ Özel sektörde tam zamanlı çalışıyorum.
- ☐ Memurum.
- ☐ Yarı zamanlı işçiyim.
- ☐ İşsizim.
- ☐ Emekliyim.

19. Patlamalardan önce aylık gelir durumunuz nasıldı?

- ☐ 2 bin tl. den az
- ☐ 2-4 bin tl. arası
- ☐ 4-6 bin tl. arası
- ☐ 6-8 bin tl. arası
- ☐ 8 bin tl. üstü

20. Şu anda aylık gelir durumunuz nasıldır?

- ☐ 2 bin tl. den az
- ☐ 2-4 bin tl. arası
- ☐ 4-6 bin tl. arası
- ☐ 6-8 bin tl. arası
- ☐ 8 bin tl. üstü

21. Patlamadan sonra akrabalarınızdan/arkadaşlarınızdan/yakın çevrenizden kaç kişi işini kaybetti? (Siz de işinizi kaybettiyseniz lütfen dâhil ediniz.)

.....

22. Patlamadan sonra kimden/kimlerden destek aldınız? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

- ☐ Valilik
- ☐ Sağlık yardımı, tedavi
- ☐ Sivil toplum kuruluşları
- ☐ Politik partilerden
- ☐ Dini gruplardan
- ☐ Ordudan
- ☐ Aile ve akrabalarım
- ☐ Kolluktan (Jandarma/Polis)
- ☐ Bilmiyorum.
- ☐ Herhangi bir destek almadım
- ☐ Diğer.....

23. Aşağıdakilerden hangileri konusunda destek aldınız? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

- ☐ Kalma yeri
- ☐ Maddi destek
- ☐ Yiyecek
- ☐ Enkaz kaldırma
- ☐ Eğitim bursu
- ☐ Psikolojik destek
- ☐ Herhangi bir destek almadım.

24. Patlama/patlamalardan sonra psikolojik destek aldı mı?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır

25. Patlama olayı/olayları aşağıdaki yaşam olaylarından hangisi/hangilerini etkilemiştir? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

- ☐ Ev hayatı
- ☐ İş hayatı
- ☐ Arkadaşlarınızla ilişkiler
- ☐ Eğlence ve boş zaman aktiviteleri
- ☐ Eğitimle ilgili durumlar
- ☐ Ailenizle ilgili durumlar
- ☐ Cinsel yaşam

- ☐ Genel anlamda hayattan memnuniyet
- ☐ Sağlık durumumu
- ☐ Hayatınızın genel akışı

26. Olayın üzerimdeki etkileri (Birden fazla işaretleyebilirsiniz);

- ☐ Zaman zaman olay sonrasındaki duygularımı yeniden hatırlıyorum ve sanki o anı yeniden yaşıyormuş gibi tepkiler gösteriyorum.
- ☐ Ani ses, görüntü ve hareketlerden çabuk irkiliyorum ve abartılı tepkiler veriyorum.
- ☐ Olayı hatırlatan şeylerle karşılaştığımda, terleme, kızarma, titreme, çarpıntı, nefes alma güçlüğü, göğüste baskı hissi gibi bedensel belirtiler yaşıyorum.
- ☐ Olayı düşündüğümde, olayı hatırlatan şeylerle karşılaştığımda keyfimin kaçmasına canımın sıkılmasına izin vermiyorum.
- ☐ Olaylardan hiç etkilenmedim.
- ☐ Diğer

Lütfen aşağıdaki soruda size en çok uyan maddeyi işaretleyiniz.

27. Patlama olayları sonrası sosyal hayatımda değişiklikler oldu. Örnek: kalabalık alanlardan uzaklaştım, aileme ve/veya arkadaşlarıma ikazlarda bulundum gibi...

- ☐ Kesinlikle katılmıyorum.
- ☐ Katılmıyorum.
- ☐ Kararsızım.
- ☐ Katılıyorum.
- ☐ Tamamen katılıyorum.

28. Ankete katıldığınız için size çok teşekkür ederiz. Eğer bir kaç dakikanız var ise; patlama olayı sizi sosyal ve ekonomik olarak nasıl etkiledi, acil olarak nelere ihtiyacınız oldu, vb. soruları cevaplayacak şekilde kendi sözlerinizle birkaç cümle yazarsanız çok memnun kalırız. Lütfen cevabınızı aşağıya yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

EK-3: Bilgilendirilmiş Onam Formu

Ek-5

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

LÜTFEN BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ

Sizi, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi/Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Suç Araştırmaları Anabilim Dalında tez çalışması yapan Murat AYDIN tarafından yürütülen "Patlayıcı madde şiddetinin sosyo-ekonomik etkileri" başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan çıkma hakkında sahipsiz. Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen formlardaki soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacaktır.

1. Araştırmayla İlgili Bilgiler:

- Araştırmanın Amacı: Bu araştırma, 2015-2016 yılları arasında Ankara ilinde (özellikle Gar, Güvenpark ve Merasim Sokak patlamaları) patlayıcı maddelerin kullanıldığı saldırı olayları sonucu ortaya çıkan şiddetin Ankara ilindeki sosyo-ekonomik etkilerini ortaya koymak için hazırlanmıştır.
- Araştırmanın İçeriği: Ankette kişisel bilgilerinizi ortaya çıkarmayacak şekilde hazırlanmış sorular ile patlayıcı madde saldırılarının oluşturduğu etki ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.
- Araştırmanın Nedeni: ☐ Bilimsel araştırma ☒ Tez çalışması ☐ Makale çalışması
- Araştırmanın Öngörülen Süresi: 7 Ay (20 Aralık 2021-20 Haziran 2022)
- Araştırmaya Katılması Beklenen Katılımcı/Gönüllü Sayısı: 180
- Araştırmanın Yapılacağı Yer(ler): Ankara ili Kızılay mahallesi, Merasim sokak ve çevresi ile Ankara Garı ve çevresinde çalışma yapılacaktır. Çalışma Çankaya ve Altındağ ilçe sınırları içerisinde yapılacaktır. İnternet üzerinden de katılımcılara ulaşılabilecektir.

2. Çalışmaya Katılım Onayı:

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya/gönüllüye verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları, elde edilecek verilerin; ne şekilde işleneceğini, muhafaza edileceğini ve yayım usullerini tamamen anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı, soru sorma ve tartışma imkânı buldum ve tatmin edici yanıtlar aldım. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuzluk ile karşılaşmayacağımı anladım.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının (Kendi el yazısı ile)

Adı-Soyadı:.....

İmzası:

(Varsa) Velayet veya Vesayet Altında Bulunanlar İçin*:

Araştırmacının

Adı-Soyadı: Murat AYDIN

Ek-5

Veli veya Vasisinin (kendi el yazısı ile)

Adı-Soyadı:.....

İmzası:

Not: Bu form, iki nüsha halinde düzenlenir. Bu nüshalardan biri imza karşılığında gönüllü kişiye verilir, diğeri araştırmacı tarafından saklanır.

* Katılımcının araştırmaya bireysel olarak katılmayı kabul edip onam formunu imzalamayı istemediği durumlarda şahit imzalar.

EK-4: Güvenirlilik ve Geçerlilik Testi

```

FACTOR
/VARIABLES s10 s11 s14 s15 s16 s27
/MISSING LISTWISE
/ANALYSIS s10 s11 s14 s15 s16 s27
/PRINT INITIAL KMO EXTRACTION ROTATION
/FORMAT BLANK(.30)
/CRITERIA MINEIGEN(1) ITERATE(25)
/EXTRACTION PC
/CRITERIA ITERATE(25) DELTA(0)
/ROTATION OBLIMIN
/METHOD=CORRELATION.

```

Factor Analysis

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		0,636
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	197,242
	df	15
	Sig.	0,000

Communalities

	Initial	Extraction
s10	1,000	0,683
s11	1,000	0,427
s14	1,000	0,620
s15	1,000	0,680
s16	1,000	0,733
s27	1,000	0,436

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings	
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance
1	2,289	38,143	38,143	2,289	38,143
2	1,290	21,505	59,648	1,290	21,505
3	0,852	14,202	73,849		
4	0,747	12,458	86,307		
5	0,484	8,066	94,373		
6	0,338	5,627	100,000		

Total Variance Explained

Component	Extraction Sums of Squared Loadings	Rotation Sums of Squared Loadings ^a
	Cumulative %	Total
1	38,143	2,208
2	59,648	1,486
3		
4		
5		
6		

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. When components are correlated, sums of squared loadings cannot be added to obtain a total variance.

Pattern Matrix^a

	Component	
	1	2
s10		0,805
s11		0,584
s14	0,703	
s15	0,829	
s16	0,866	
s27		0,592

Extraction Method: Principal Component Analysis.
 Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 7 iterations.

Component Correlation Matrix

Component	1	2
1	1,000	0,169
2	0,169	1,000

Extraction Method: Principal Component Analysis.
 Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

RELIABILITY

```
/VARIABLES=s10 s11 s14 s15 s16 s27
/SCALE('ALL VARIABLES') ALL
/MODEL=ALPHA.
```

Reliability

Scale: ALL VARIABLES

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	171	92,9
	Excluded ^a	13	7,1
	Total	184	100,0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
0,552	6

JSGA'lı Her Zaman Yurt, Ulus ve Cumhuriyete Aşk ve Sadakatle Bağlı Tevazu, Fedakarlık ve Feragat Örneğidir.